

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

СЕРЖИК АВЕТИСЯН

ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ
УСЛОВИЙ ПРИЗНАНИЯ ЛИЦА СПЕЦИАЛЬНЫМ СУБЪЕКТОМ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ..... 3

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԿՈՒԽՁԻԱՆԵՐԸ ԵՎ ՆԵՐՀԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆՖԼԻԿՏՆԵՐԸ . 12

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԷԴԳԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԲՈՆԻ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՍՈՒԲՅԵԿՏԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 23

ԼԱԼԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ
ԳՈՐԾԱԴՐՄԱՄԲ ՀԱՆՑԱՆՔԻ ՄԻՋՆՈՐԴԱՎՈՐՎԱԾ
ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ 30

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՆԱ ՇՈՒԽՅԱՆ

ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԵՏԱԳԱ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՕԲՅԵԿՏԻ ԵՎ
ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ..... 37

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ..... 45

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 50

Сержик АВETИСЯН

Судья уголовной палаты Кассационного суда РА, д.ю.н.,
профессор, заслуженный юрист РА, профессор РАУ

ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ УСЛОВИЙ ПРИЗНАНИЯ ЛИЦА СПЕЦИАЛЬНЫМ СУБЪЕКТОМ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Различные уголовно-правовые аспекты специального субъекта преступления в отечественном уголовном праве традиционно исследовались в основном применительно к нормам Особенной части УК.

В Общей части УК (Армении и России) нет ни одной нормы о специальном субъекте преступления. На самом деле проблема специального субъекта прежде всего должна исследоваться в рамках Общей части уголовного права.

Дальнейшее изучение и комплексное исследование проблем специального субъекта преступления имеют важное значение для правильного установления основания, пределов и объема уголовной ответственности, а значит и для обеспечения законности и осуществления справедливого правосудия.

Нуждаются в законодательном уточнении понятие «специальный субъект преступления» и его признаки, основания и пределы ответственности, а также условия признания лица специальным субъектом.

В теории уголовного права понятие «специальный субъект преступления» определяется по-разному.

Анализ этих определений свидетельствует о том, что в них приводятся не все признаки, характеризующие уголовно-правовое содержание специального субъекта преступления.

В наших исследованиях, посвященных проблеме специального субъекта, мы отмечали, что следует выделять субъект преступления в общих составах, в кото-

рых только субъект имеет определенную специфику, например, мать (ст. 106 УК РА), женщина как соисполнитель изнасилования (ст. 138 и др.), а также специального субъекта – в преступлениях со специальным составом (в таких составах не только субъект, но все остальные элементы имеют специфический характер, например, должностные преступления, воинские преступления и др.)¹.

С учетом этих положений понятие «специальный субъект» (в преступлениях со специальным составом) нами определено следующим образом.

Субъект преступления со специальным составом – это лицо, являющееся надлежащим субъектом специальных общественных отношений, охраняемых уголовным законом, совершившее предуготовленное этим законом общественно опасное деяние, связанное с нарушением возложенных на него обязанностей, обладающее наряду с общими, также дополнительными признаками, указанными в диспозиции статьи Особенной части или непосредственно вытекающими из уголовного закона, а в необходимых случаях, перечисленными в иных законодательных актах, свидетельствующими о его возможности и способности совершить преступление и нести за это уголовную ответственность в качестве исполнителя преступления со специальным составом².

К числу актуальных и малоисследованных проблем относится также вопрос об условиях признания лица специаль-

ным субъектом преступления.

Рассмотрим содержание этих условий в отдельности.

1. Одним из условий признания лица специальным субъектом преступления является соответствие субъекта преступления с субъектом отношений, охраняемых уголовным законом.

Общим условием включения субъекта в определенные общественные отношения является наличие признаков субъекта, указанных в уголовном законе (вменяемость, возраст). Для включения лица в сферу специальных общественных отношений требуются дополнительные условия. Прежде чем перейти к их рассмотрению, отметим, что общественные отношения, являющиеся объектом уголовно-правовой охраны, делятся, как известно, на общие и специальные.

Общие отношения – это те отношения, в которые могут вступать все граждане без каких-либо дополнительных условий и требований (отношения по поводу обеспечения жизни и здоровья, чести и достоинства личности, сохранности собственности и др.). Субъектом преступления в этом случае могут быть любые граждане, так как на всех граждан возлагается обязанность по соблюдению порядка указанных отношений и нарушение его в предусмотренных законом случаях влечет уголовную ответственность.

Специальные отношения – это отношения, возникающие в связи с использованием каких-либо особых общественно необходимых функций. Обычно это функции, вытекающие из служебных, профессиональных обязанностей должностного лица, военнослужащего, юриста, медика и т.д.

Специальные отношения включают и специальных участников – субъектов отношений. Ими могут быть лишь граждане определенной категории. При этом, в отличие от субъектов общих отношений,

субъекты специальных отношений включаются в эти отношения специальным, нормативным способом. Поэтому лица, не включенные в систему специальных общественных отношений, не могут быть субъектами преступлений со специальным составом (они могут быть только организаторами, подстрекателями или пособниками в совершении таких преступлений. К сожалению, в ч. 3 ст. 39 УК РА данный вопрос решен без учета существования преступлений как со специальным субъектом, так и со специальным составом).

К числу таких специальных отношений, охраняемых нормами уголовного закона, относятся, например, отношения, действующие в вооруженных силах и складывающиеся на основе норм военного законодательства. Субъектами этих правоотношений выступают военнослужащие. При этом гражданин становится военнослужащим на основе соответствующего акта военного управления – призыва на военную службу, которая осуществляется в соответствии с предписаниями законов, регулирующих эти отношения. Юридически закрепляются и вступление лица в иные специальные отношения. Например, отношения между родителями и детьми закрепляются актами регистрации гражданского состояния и др. В тех случаях, когда закон предусматривает ответственность за нарушения специальных обязанностей, субъектом преступления может быть только специальный субъект.

Сам факт формального нахождения лица в сфере специальных общественных отношений еще не означает, что допущенное им нарушение специальных обязанностей должно влечь уголовную ответственность. Если будет установлено, что человек включен в сферу специальных отношений не компетентным органом или с нарушением соответствующих законодательных требований и

условий, то такое лицо, посягающее на специальные отношения, не может быть привлечено к уголовной ответственности за данное преступление.

Поэтому нормативный акт, на основании которого субъект включается в систему специфических отношений, должен быть законным и обоснованным (акт о призыве на военную службу, акт регистрации гражданского состояния, приговор суда и др.).

Наличие законного и обоснованного нормативно-правового акта о включении лица в систему специальных отношений во всех случаях является необходимым условием для признания лица специальным субъектом за деяние, выразившееся в нарушении возложенных на него обязанностей, однако не во всех случаях это обстоятельство является достаточным условием для признания лица специальным субъектом преступления. Примечательно, что применительно к военнослужащим 21 мая 2013 года в ст. 356 (часть 5) УК РА внесено существенное положение о том, что субъектами преступлений против военной службы могут быть признаны лишь те лица, которые призваны на военную службу в порядке, установленном в законе.

Данной позиции придерживается и судебная практика РА³.

Находясь в системе специальных отношений на законном основании, в процессе выполнения специальных функций, на субъектов этих отношений должностными лицами могут возлагаться и исполнение других конкретно-специальных обязанностей, прямо не указанных в обязанностях этих лиц.

Таким образом, издание нормативного акта является первичным условием, основанием включения лица в определенную систему специальных общественных отношений и, следовательно, возложения на него прав и обязанностей для выполнения социальной роли.

Деятельность субъекта, включенного в систему специальных отношений всегда имеет нормативную форму. Пределы уголовной ответственности субъекта за нарушение специальных функций определяются нормативным характером его прав и обязанностей. Следовательно, если для выполнения специальной функции лицо не наделено тем или иным правом и соответствующей обязанностью, то неисполнение таких прав или невыполнение обязанностей не может влечь ответственности за преступление со специальным субъектом.

Следует отметить, что нарушение специальным субъектом общих правил поведения также не может влечь ответственность за нарушение специальной уголовно-правовой нормы. Противоправные действия субъекта всегда должны быть связаны с нарушением специальных правил поведения (речь идет о преступлениях со специальным составом).

2. Наличие специальной правовой обязанности выполнять специальные функции.

Наличие специальной правовой обязанности выполнять определенные действия может быть отражено как в самом нормативном акте, в силу которого данное лицо включается в систему специальных отношений, так и в иных законных и подзаконных актах.

Для предотвращения общественно опасных последствий в каждом конкретном случае можно установить множество действий. Однако при конструировании специальных составов преступлений необходимо иметь в виду, что из числа этих действий только такие могут иметь уголовно-правовое значение, которые, с одной стороны, могут быть выполнены человеком, а с другой, на которые общество вправе рассчитывать.

Обязанность совершать общественно необходимые действия должна быть установлена правовой нормой. Такая обо-

снованность совершения подобных действий должна обуславливаться правовым положением субъекта в обществе. В противном случае бездействие теряет уголовно-правовой смысл, поскольку требование от лица совершения действий, не включенных в его обязанности, разрывает основания и пределы ответственности лица. В таких случаях подобные поступки лица могут влечь моральное осуждение.

Только уголовный закон может установить специальные правовые обязанности действовать в случаях, когда охраняемым этим законом объектам причиняются или могут быть причинены вредные последствия. Уголовная противоправность бездействия может возникнуть лишь в тех случаях, когда специальная правовая обязанность действовать прямо предусмотрена в уголовном законе или вытекает из него непосредственно. А при бланкетной конструкции правовой обязанности уголовный закон устанавливает лишь общий запрет бездействия, а характер нарушения этого запрета и те действия, которые следовало совершить, должны устанавливаться на основе иных нормативных актов.

Как известно, это обстоятельство имеет важное практическое значение, так как при расследовании и судебном рассмотрении уголовных дел о преступном бездействии нужно установить, была ли нарушена виновным специальная правовая обязанность. В проекте нового УК РА (ч. 3 ст. 19) закрепляется важное положение о том, что за бездействие ответственность наступает, если лицо в данной обстановке могло выполнить свою обязанность⁴.

3. Одним из важных условий признания лица специальным субъектом преступления является наличие у него способности и объективной возможности выполнять специальные функции.

Анализ способности и возможности выполнять специальные функции (право-

вая обязанность) является необходимым условием для правильного решения вопроса о наличии или отсутствии в этих случаях преступления со специальным составом. Отсутствие таких способностей или реальных возможностей может служить обстоятельством, исключающим уголовную ответственность за деяние, выразившееся в нарушении возложенных обязанностей.

Для признания деяния уголовно-противоправным недостаточно правовой обязанности и необходимости действовать. Деяние (действие или бездействие) предполагает также наличие реальной возможности действовать (оказать помощь больному, не оставить без помощи человека, не нарушить правила безопасности движения и эксплуатации транспорта и т.д.).

Возникает вопрос, какие требования следует предъявить лицу при анализе его способностей и возможностей выполнять специальные функции. Наконец, где эти требования содержатся?

Данный вопрос в юридической литературе достаточно освещен применительно к неосторожным преступлениям.

Однако приведенное условие применительно к преступлениям со специальным субъектом малоисследовано.

В одних случаях возможность действовать как условие противоправности, например, при бездействии специального субъекта, непосредственно указана в конкретных диспозициях норм Особенной части УК (ст. 128 УК РА и др.).

В большинстве случаев уголовный закон не содержит указания на способность и возможность выполнять те или иные специфические функции, хотя всегда эти требования имеет в виду.

Решение вопроса о том, была ли у субъекта способность и объективная возможность действовать, зависит от конкретных обстоятельств дела. Поэтому в основе оценки этих требований должны

лежать как субъективные, так и объективные критерии.

Субъективный критерий заключается в следующем: мог ли данный человек, учитывая его профессиональные навыки, квалификацию, знания, опыт, физическое и психическое состояние, в сложившейся обстановке совершить то действие, которое от него требовалось.

Невозможность выполнить требуемое законом действие может быть обусловлена и *объективными причинами*. Чаще всего такие ситуации возникают вследствие ненормальных условий, в которое было поставлено лицо и которое оно не могло устранить.

На способность и возможность выполнять специальные функции могут влиять силы природы и научно-технических процессов; деятельность невиновных лиц; вины потерпевшего; преступное поведение других лиц; наличие непреодолимой силы; физическое или психическое принуждение и другие причины объективного характера.

В подобных случаях и с учетом конкретных обстоятельств дела, лицо, не способное или не имеющее возможности выполнить свою правовую обязанность может быть освобождено от уголовной ответственности.

Лица, виновные в непринятии мер по созданию нормальных условий для выполнения лицом служебных или специальных общественных функций должны быть привлечены к ответственности, в том числе и за наступившие последствия.

Наличие возможности и способности выполнять специальные, в том числе и специально-конкретные функции в некоторых случаях требуется в самих нормативно-правовых актах, устанавливающих условия включения лиц в сферу специальных отношений.

Например, в соответствии с военными законодательными актами, только здоровые лица могут качественно и в полном

объеме выполнять возложенные на них обязанности, вытекающие из условий воинской службы. Призыв больных лиц на военную службу и их дальнейшее пребывание на службе, а также продолжение службы после возникновения таких оснований, следует считать незаконным, поскольку они не отвечают требованиям, предъявляемым к военным служащим. На этом основании признавать их субъектами преступления против военной службы нельзя. Они могут нести ответственность лишь за совершение общеуголовных деяний. Должностные же лица должны нести уголовную ответственность за незаконный призыв.

4. Следующим условием признания лица специальным субъектом некоторых преступлений является осознание опасности наступления вредных последствий в результате нарушения специальных функций.

Как известно, многие преступления, в том числе и со специальным составом, характеризуются тем, что в качестве элемента состава закон включает не фактическое наступление, а возможность наступления вредных последствий.

Признак возможности наступления вредных последствий, так же как и возможности действовать в диспозициях статей УК выражен по-разному (возможность наступления смерти человека или иных тяжких последствий; создание угрозы причинения существенного вреда здоровью человека или окружающей среде и т.д.).

Возможность наступления вредных последствий присуща всем уголовно-противоправным действиям. При совершении подобных преступлений, в реальной действительности может еще не быть тех конкретных условий, которые создают действительную угрозу охраняемым отношениям.

В каждом конкретном случае необходимо установить реальную возможность

отмечает, что «поскольку законодательная конструкция умысла и неосторожности касается только возможности или невозможности (а также необходимости) предвидения, то возможность предотвращения последствий остается за пределами вины»⁵.

Иначе говоря, если субъект предвидел возможность наступления преступных последствий, тогда он должен нести ответственность даже в том случае, если не имел объективной и субъективной возможности предотвратить их наступление.

Это на практике привело к отступлению от принципа субъективного вменения и соответственно признанию элементов объективного вменения.

На этот счет в литературе имеются и иные, противоположные мнения, заключающиеся в том, что реальная возможность предотвратить преступные последствия совершенного деяния образует содержание важного момента преступной небрежности, поскольку субъект не активизирует свои психические силы и способности для совершения волевых действий, необходимых для предотвращения преступных последствий, и следовательно, не превращает реальную возможность в действительность.

Представляется, что подобное толкование по сути верно, но не вытекает из законодательной интерпретации преступной небрежности, в связи с чем и нуждается в уточнении.

Возможны случаи, когда отсутствие возможности предотвратить вред не связано с экстремальными условиями или нервно-психическими перегрузками, а является результатом иных причин, например: состояния здоровья, отсутствия соответствующих навыков, определенных качеств как для выполнения специальных обязанностей, так и предотвращения преступного вреда. Это обстоятельство должно быть учтено в уголовном законе.

5. Наряду с правовой обязанностью, а также способностью и объективной возможностью выполнять специальные функции, для признания лица специальным субъектом преступления необходимо также установление факта невыполнения специальной правовой обязанности.

Для привлечения лица к уголовной ответственности за бездействие, выразившееся как в невоспрепятствовании наступления вреда, так и в нарушении специфических обязанностей, возложенных на данное лицо, необходимо установить и описать, какие реально возможные действия для предотвращения вреда или наступления возможных последствий не выполнено им. При рассмотрении конкретных уголовных дел этой категории, а также при составлении соответствующих процессуальных документов необходимо максимально точно и полно описать, в чем конкретно выразилось бездействие лица. При этом, как известно, бездействие имеет место как в случаях, когда данное лицо само не совершило требуемого от него действия, так и в случаях, когда оно не потребовало совершения общественно необходимых действий от подчиненных или подконтрольных ему лиц⁶.

Ответственность должна наступать и в тех случаях, когда виновный не полностью выполняет возложенные на него обязанности, хотя должен был и по обстоятельствам дела имел возможность выполнить предписанные соответствующим актом все действия.

Таким образом, проблема заключается в том, что применительно к условиям признания лица специальным субъектом преступления в уголовном законодательстве ничего не говорится, что приводит к большим затруднениям в правоприменительной деятельности при решении вопроса о признании таких лиц надлежащим субъектом. Следует отметить, что в проекте нового УК РА сделана опреде-

ленная попытка в этом направлении.

В связи с этим предлагается в УК ввести новую статью со следующим содержанием:

«Статья – основания наступления уголовной ответственности специальных субъектов.»

1. Уголовная ответственность лиц, специально указанных в соответствующей статье Особенной части настоящего кодекса или лиц, специальный характер которых вытекает из толкования норм настоящего кодекса или иных законодательных актов за совершение преступления, предусмотренного этой статьей, наступает, кроме общих условий, предусмотренных в статье 19 настоящего кодекса, также при наличии следующих условий:

а) включение лица в сферу специальных общественных отношений, охраняемых настоящим Кодексом в соответствии с требованиями, установленными соответствующими законодательными акта-

ми;

б) наличие специальной правовой обязанности выполнять специальные функции;

в) наличие дополнительного признака субъекта или их совокупности, предусмотренных или непосредственно вытекающих из настоящего Кодекса, а в необходимых случаях, указанных в иных законодательных актах;

г) наличие способности и объективной возможности выполнять специальные функции;

2. Отсутствие одного из условий, перечисленных в части первой настоящей статьи исключает уголовную ответственность лица в качестве исполнителя преступления, предусмотренного соответствующей статьей Особенной части настоящего Кодекса. Такие лица могут быть исполнителями преступлений с общим составом».

¹ Аветисян С.С., Специальный субъект преступления и уголовная ответственность, – Ер., Изд-во «Гитутюн» НАН РА, 2003, с. 120-137.
² Аветисян С.С., Соучастие в преступлениях со специальным составом, – М., Изд-во «ЮНИТИ-ДАНА Закон и право», 2004, с. 207.
³ Հայկ Մովսիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճարելի դատարանի որոշում, ՍԳ/0389/01/11,

18.10.2013 թ.:
⁴ ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագիծ, Եր., 2016:
⁵ Иванов Н.Г., Модельный уголовный кодекс РФ: Общая часть, М., «ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право», 2003, с. 110-113.
⁶ Սամվել Հովսեփյանի վերաբերյալ ՀՀ վճարելի դատարանի որոշում, ԼԳ/0193/01/10, 12.04.2017:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՆ Իշխանություն

RESUME - ԱՄՓՈՓՈՒՄ

PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION OF THE CONDITIONS OF RECOGNITION OF THE PERSON SPECIAL SUBJECT OF CRIME

Serzhik Avetisyan

Judge of the Criminal Chamber of the Court of Cassation of the RA, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of the Republic of Armenia, Professor of the RAU

Various criminal law aspects of a special subject of a crime in Russian criminal law have traditionally been studied mainly in relation to the norms of the Special Part of the Criminal Code, however, in the General Part of the Criminal Code (Armenia and Russia) there is not a single rule about a special subject of the crime. In fact, the problem of a special subject must first be investigated within the framework of the General Part of Criminal Law.

Further study and comprehensive study of the problems of a special subject of a crime are important for the correct determination of the basis, limits and scope of criminal responsibility, and therefore for ensuring the law and the exercise of fair justice.

This scientific article is devoted to the issues of legislative clarification of the concept and characteristics of a special subject of a crime, the basis and limits of liability, as well as the conditions for recognizing a person as a special subject.

Keywords: law, crime, subject of criminal responsibility, special subject.

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԱՆՁԻՆ՝ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՍՈՒԲՅԵԿ ԴԱՆԱՋԵԼՈՒ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԽՆԳԻՐՆԵՐԸ

Սերժիկ Ավետիսյան

ՀՀ վճռարեկ դատարանի քրեական պալատի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, Հայ-Ռուսական համալսարանի պրոֆեսոր

Հայրենական քրեական իրավունքում հանցագործության հատուկ սուբյեկտին առնչվող քրեաիրավական հարցադրումները հիմնականում ուսումնասիրվել են առանձին հանցակազմերի լույսի ներքո: Սակայն, ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ Ռուսաստանի քրեական օրենսգրքերի Ընդհանուր մասում հատուկ սուբյեկտի վերաբերյալ որևէ կարգավորում չկա: Մինչդեռ հատուկ սուբյեկտի հիմնահարցը նախևառաջ պետք է հետազոտել քրեական իրավունքի Ընդհանուր մասի շրջանակում:

Հանցագործության հատուկ սուբյեկտի հետագա համալիր և բազմակողմանի ուսումնասիրությունը կարևոր նշանակություն ունի քրեական պատասխանատվության հիմքի, շրջանակի և ծավալի սահմանման, հետևապես նաև օրինականության սկզբունքի ամրապնդման և արդար դատական քննության ապահովման համար:

Սույն գիտական հոդվածը նվիրված է հատուկ սուբյեկտին՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պայմանների օրենսդրական կարգավորմանը:

Բանալի բառեր - օրենք, հանցանք, քրեական պարտախանարվության սուբյեկտ, հատուկ սուբյեկտ:

Ключевые слова: закон, преступление, субъект уголовной ответственности, специальный субъект.

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և իրավունքի
ընտրության ու պարլամենտի ամբիոնի վարիչ,

ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, իրավ. գիյր. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՄԿՉԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱՏԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆԶԻԱՆՏԵՐԸ ԵՎ ՆԵՐՏԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՆՖԼԻԿՏՆԵՐԸ

I. Ներածություն

1.1. *Տերմիններ և հասկացություններ*: «Իրավունքի սկզբունք» հասկացությունը, կախված իրավաբանական մեթոդից, մեկնաբանվում է տարբեր կերպ. մի դեպքում որպես պոզիտիվ իրավունքում ամրագրված իրավական նորմ, մեկ այլ դեպքում՝ օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող իրավական գաղափար, որն իր մարդասիրական բովանդակության ուժի շնորհիվ ձեռք է բերում նորմատիվություն: Կարծում ենք, որ իրավունքի սկզբունքները պոզիտիվ իրավունքում տեքստային (անմիջական) և իմաստային (միջնորդավորված) եղանակով ամրագրված ընդհանուր իրավական գաղափարներ (նորմեր) են: Նույնիսկ պոզիտիվ իրավաբանական դեպքում, իրավունքի սկզբունքների ամրագրման եղանակը չպետք է նեղ մեկնաբանել: Իրավունքի սկզբունքները կարող են բխել ոչ միայն օրենքի տեքստից (հոդվածներից), այլև իրավական նորմերի ընդհանուր բովանդակությունից, Սահմանադրության և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի նախաբանից (պրեամբուլայից): Իրավունքի սկզբունքները կարող են ամրագրվել նաև իրավունքի այլ աղբյուրներում՝ դատական ակտերում, նորմատիվ պայմանագրերում և այլն:

Հաճախ փորձ է արվում նաև տարբերակել «իրավունքի սկզբունք», «իրավական արքետոմա» և «իրավական կանխավարկած» հասկացությունները: Թեև դրանց միջև առկա են որոշ նուրբ տարբերություններ, սակայն, մեծ հաշվով, այդ հասկացությունները նույնաբնույթ են (իրավական արքետոմաներն իրավունքի սկզբունքների գաղափարական հենքն

են, իսկ իրավական կանխավարկածները հաճախ օրենսդրության մեջ ամրագրվում են որպես իրավունքի սկզբունքներ և այլն):

Բացի դրանից՝ իրավունքի սկզբունքները հաճախ նույնացվում են մարդու իրավունքների կամ մարդու իրավունքների երաշխիքների հետ, օրինակ՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված մարդու մի շարք իրավունքներ (իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքը և այլն) դատավարական օրենսդրության մեջ ամրագրված են որպես դատավարության սկզբունքներ (իրավաբանական օգնություն ստանալու սկզբունք և այլն):

Հաշվի առնելով սույն աշխատանքի ուսումնասիրության առարկան՝ հեղինակը վերացարկվել է այս հասկացությունների միջև առկա նուրբ տարբերություններից:

Սույն աշխատանքում իրավունքի սկզբունքների և իրավական այլ նորմերի (սկզբունքների համակարգից դուրս գտնվող նորմերի) միջև հակասությունը բնութագրելու համար կօգտագործվի «իրավական կոլիզիա» հասկացությունը (արտահամակարգային *կոլիզիա*), իսկ իրավունքի սկզբունքների միջև (սկզբունքների համակարգի ներսում) մրցակցությունը բնութագրելու համար՝ «իրավունքի սկզբունքների կոնֆլիկտ» կամ «մրցակցություն» հասկացությունները (ներհամակարգային *կոնֆլիկտ*): Բանն այն է, որ իրավունքի սկզբունքների (մարդու իրավունքների) միջև մրցակցության (ներհամակարգային կոնֆլիկտի) դեպքում սկզբունքները (մարդու իրավունքները) «a priori» միմյանց չեն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բացառում, պարզապես միևնույն օբյեկտի կամ հարաբերության նկատմամբ մի սկզբունքի (մարդու իրավունքի) իրագործումն արգելափակում է կամ սահմանափակում է մեկ այլ սկզբունքի (մարդու իրավունքի) գործողությունը: Հենց այս հանգամանքով է պայմանավորված, որ իրավունքի սկզբունքների (մարդու իրավունքների) միջև կոնֆլիկտների դեպքում, որպես կանոն, կիրառվում են ոչ թե ավանդական կոլիզիոն նորմերը (lex superior, lex specialis և այլն) այլ հավասարակշռման (weighing and balancing) մեթոդը, որը չի ենթադրում միմյանց հետ կոնֆլիկտի մեջ գանձվող սկզբունքներից որևէ մեկի անվավերություն¹: Ռ. Ալեքսինույնպես տարբերակում է նորմ-կանոնների և նորմ-սկզբունքների կոլիզիաների (կոնֆլիկտների) լուծման մեթոդաբանությունը: Նա նշում է, որ նորմ-կանոնների միջև կոլիզիան լուծվում է դրանցից բացառություն սահմանելով կամ նորմերից որևէ մեկն անվավեր ճանաչելով: Նորմ-սկզբունքների միջև կոնֆլիկտի դեպքում անհրաժեշտ է որոշել, թե սկզբունքներից ո՞րն է առավել ծանրակշիռ: Եթե երկու սկզբունքների կոնֆլիկտի արդյունքում առաջինը գերակշռում է, դա չի նշանակում, որ երկրորդ սկզբունքը ճանաչվում է անվավեր, կամ նրանից արվում է բացառություն: Հակառակը՝ մեկ այլ իրավիճակում կշռումը կարող է հանգեցնել հակադիր արդյունքի, այսինքն՝ երկրորդ սկզբունքը կարող է գերակշռել առաջինին²:

1.2. Իրավունքի սկզբունքների կոլիզիոն-իրավական ուսումնասիրության վիճակը: Կոլիզիոն իրավունքի տեսության տեսանկյունից իրավունքի սկզբունքները հիմնականում քննարկվել են հետևյալ երկու հարթություններում.

առաջին՝ իրավունքի սկզբունքների (դրանցից բխող նորմերի) և իրավական այլ նորմերի հակասությունը և դրանց լուծման ուղիները,

երկրորդ՝ իրավունքի սկզբունքներից կատարված բացառությունները՝ որպես իրավական հակասություն դիտելու հար-

ցերը:

Եվրոպական երկրներում այժմ արդիական է իրավունքի սկզբունքների (մարդու հիմնական իրավունքների) կոնֆլիկտի (մրցակցության) հարցերը: Իրավաբանները կարևորում են հատկապես մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտները լուծելու ուղիները³: Սուբյեկտիվ իրավունքների կոնֆլիկտները ուսումնասիրվել են նաև հռոմեական իրավունքում և նախահեղափոխական ժամանակաշրջանի ռուսական քաղաքացիական իրավունքում (այն անվանում էին՝ իրավունքների կոլիզիա, իրավունքների գուգադիպություն)⁴: Խորհրդային ժամանակաշրջանում առանձին մասնագետներ անդրադարձել են մասնավոր իրավունքների, պետության հանրային իրավունքների և անհատի հանրային ու մասնավոր իրավունքների կոլիզիաներին (այս մասին հաջորդիվ)⁵:

Հետխորհրդային պետություններում իրավունքի սկզբունքների, այդ թվում՝ մարդու հիմնական իրավունքների կոնֆլիկտների հարցերին առավելապես անդրադարձ է կատարվում սահմանադրական դատարանների որոշումներում և այնտեղ աշխատող իրավաբան գիտնականների տեսական աշխատանքներում, սակայն իրավունքի սկզբունքների ներհամակարգային կոնֆլիկտների վերաբերյալ տեսական դատողությունները խորքային չեն: Կարծում ենք, որ իրավունքի սկզբունքների, այդ թվում՝ մարդու իրավունքների միջև կոնֆլիկտները սահմանադրական իրավունքի և մարդու իրավունքների տեսության արդի հարցերից են:

II. Իրավունքի սկզբունքների արտահամակարգային կոլիզիաները

2.1. Իրավունքի սկզբունքների և իրավական այլ նորմերի կոլիզիաները (արտահամակարգային կոլիզիաները)

(ա) Իրավունքի սկզբունքների (դրանցից բխող նորմերի) և իրավական այլ նորմերի կոլիզիաների լուծման ուղիները: Իրավունքի սկզբունքների (դրանցից

բխող նորմերի) և իրավական այլ նորմերի միջև կոլիզիա առաջանալու դեպքում ո՞ր նորմին պետք է նախապատվություն տալ: Առանձին հեղինակներ կարծում են, որ օրենքը, իր գործողությամբ կամ կիրառմամբ, սկզբունքի նկատմամբ ունի նախապատվություն, սկզբունքը օրենքի համեմատությամբ միշտ ունի օժանդակ, ոչ ինքնուրույն և լրացնող բնույթ⁶: Հեղինակների մեկ այլ խումբ թեև տեսականորեն կարծում է, որ նման կոլիզիայի դեպքում իրավունքի սկզբունքները պետք է ունենան գերակայություն, սակայն դրանց պոզիտիվ իրավական տեսանկյունից նախապատվություն տալու հարցը դիտարկում են ոչ թե որպես գոյություն ունեցող իրողություն, այլ որպես ապագայի հարց: Այսպես՝ ռուս դատավարագետներից մեկը նշում է. «Բացառված չէ, որ ապագայում օրենսդրությամբ ճանաչված նորմ-սկզբունքները դատական պրակտիկայում քրեադատավարական այլ նորմերի համեմատությամբ կունենան բարձր իրավաբանական ուժ»⁷: Հեղինակն ավելացնում է, որ ֆրանսիական դոկտրինում նույնպես քննարկվում է իրավունքի սկզբունքներին հատուկ իրավաբանական ուժով օժտելու հարցը:

Ժամանակակից իրավունքի տեսության մեջ հաճախ նշվում է, որ իրավունքի սկզբունքներն իրականացնում են իրավական հակասությունների վերացման գործառույթ: Օրինակ՝ իրավունքի սկզբունքներին նվիրված հիմնարար մեծագրություններից մեկում կարդում ենք հետևյալ միտքը. «Իրավունքի սկզբունքների ներքին գործառույթն է ներգործել իրավական նորմերի համակարգի վրա, ինչով ապահովվում է նրա անհակասականությունը և համաձայնեցվածությունը: Բոլոր նորմատիվ կարգադրագրերը պետք է տրամաբանորեն բխեն սկզբունքների բովանդակությունից և **խստագույնս համապատասխանեն դրան**: Իրավունքի սկզբունքների արտաքին գործառույթը հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտի վարքագծի անմիջական կարգավորումն է, օրինակ՝ օրենքից բա-

ցի՝ **իրավական նորմերի անհամապատասխանության դեպքում** իրավակիրառողը պետք է ղեկավարվի իրավունքի սկզբունքներով»⁸ (ընդգծումը՝ հեղ.): Իրավունքի սկզբունքներին նվիրված մեկ այլ ժողովածույում նշված է. «Նորմերի և իրավունքի սկզբունքների կոլիզիայի դեպքում, որոշումը պետք է կայացնել՝ հիմք ընդունելով իրավունքի սկզբունքները, իսկ նորմերը պետք է քննարկել օրենքին համապատասխանելու տեսանկյունից: Նկատի ունենալով, որ հենց «սկզբունքներն» են հանդիսանում հիմնարար սկզբունքները, հիմունքները, առաջնահերթությունները և կողմնորոշիչները, որոնք օժտված են համընդհանրությամբ, ունեն սոցիալ-իրավական նշանակություն, ուստի դրանք կազմում են իրավական կոլիզիաների վերացման կառուցակարգի բովանդակությունը»⁹: Վ. Երշովը նշում է. «Դատարանները միջազգային և (կամ) ներպետական իրավունքի սկզբունքները կարող են կիրառել իրավական նորմերի միջև առկա հակասությունների (կոլիզիաների) դեպքում, ինչը հնարավորություն կտա առավել քաղաքավարի և արդյունավետ կարգավորելու կոնկրետ վիճելի հարաբերությունները»¹⁰:

Տ. Կաշանինան իրավունքի սկզբունքների կարգավորիչ գործառույթների շարքում նշում է նաև իրավունքում հակասությունների վերացումը¹¹, սակայն հեղինակը չի մեկնաբանում այս գործառույթի իրականացման կառուցակարգերը, այլ քննարկում է իրավական կոլիզիաների ընդհանուր հարցեր: Մեկ այլ դեպքում նշվում է, որ նորմերի համակարգում սահմանադրական սկզբունքներն ամրագրող նորմերին տրվում է հատուկ տեղ, նրանք ունեն ավելի բարձր աստիճան (ռանգ)¹²: Այս պարագայում էլ չի հասկացվում՝ «բարձր աստիճան» ասելով հեղինակը ի՞նչ նկատի ունի, արդյո՞ք դա նշանակում է, որ սկզբունքները մյուս նորմերի համեմատությամբ ունեն բարձր իրավաբանական ուժ:

Հեղինակների մեկ այլ խումբ, որը իրավունքի հիմնարար սկզբունքները դի-

տում է որպես իրավունքի ինքնուրույն աղբյուր, կարծում է, որ իրավունքի աղբյուրների հիերարխիկ համակարգում իրավունքի հիմնարար սկզբունքներն ունեն առաջնային դեր: Օրինակ՝ Վ. Վ. Երշովն իրավունքի հիմնարար սկզբունքները դիտում է որպես անվիճելի (неоспоримый) իրավունք (jus cogens), որոնք պարտադիր են ինչպես իրավաստեղծ, այնպես էլ իրավակիրառ մարմինների համար: Նա առաջարկում է Սահմանադրությունում և այլ օրենքներում ամրագրել ռուսական իրավունքի ձևերի հետևյալ հիերարխիան՝ իրավունքի հիմնարար սկզբունքներ, նորմատիվ իրավական ակտեր, նորմատիվ իրավական պայմանագրեր և իրավական սովորույթներ¹³: Հեղինակն իրավունքի հիմնարար սկզբունքների և իրավունքի այլ աղբյուրների հակասությունը որակում է որպես հիերարխիկ կոլիզիա, ուստի այն պետք է լուծել «lex superior» կոլիզիոն նորմի հիման վրա:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ իրավաբան գիտնականները, ընդհանուր առմամբ, միակարծիք են, որ իրավունքի սկզբունքների և իրավական այլ նորմերի (կամ իրավունքի այլ աղբյուրների) միջև կոլիզիայի դեպքում իրավունքի սկզբունքներն ունեն գերակայություն: Գիտական ճշմարտության հավակնող այս թեզը, կարծում ենք՝ պետք է ստանա պոզիտիվ իրավական (նորմատիվ) ամրագրում:

Հայկական իրավունքում սկզբունքների (դրանցից բխող նորմերի) և իրավական այլ նորմերի հակասության դեպքում իրավունքի սկզբունքներին (դրանցից բխող նորմերին) նախապատվություն տալու գաղափարը ստացել է պետական ճանաչում: Այսպես՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը 16.04.2013 թ. ՍԳՈ-1081 որոշմամբ նշել է. «Սահմանադրությունն ինքնաբավ է և տեքստային առերևույթ անհամապատասխանությունները կարող են հաղթահարվել Սահմանադրության արժեքանության ու հիմնարար սկզբունքների վրա հենվելով»: ՀՀ սահմանադրական դատարանը նույնպես կարծում է, որ ՀՀ Սահմանադրության մեջ տեքստային

անհամապատասխանությունների առկայության դեպքում այն պետք է լուծել՝ նախապատվություն տալով հիմնարար սկզբունքներին, որոնք առավելապես արտացոլված են Սահմանադրության՝ «Սահմանադրական կարգի հիմունքներ» գլխում: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի (ուժը կորցրել է 2018 թ.) 24-րդ հոդվածի 5-րդ կետի 1-ին նախադասության մեջ ամրագրված էր, որ նույն իրավական ակտերի տարբեր մասերի միջև հակասության դեպքում գործում են այն մասի դրույթները, որոնք բխում են տվյալ իրավական ակտի էությունից կամ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող **իրավունքի սկզբունքներից** (ընդգծումը՝ հեղ.)¹⁴: Այս հոդվածից բխում էր.

առաջին՝ եթե երկու նորմ հակասում են միմյանց, ապա կիրառվում է այն նորմը, որը բխում է տվյալ ոլորտի իրավունքի սկզբունքից,

երկրորդ՝ եթե որևէ իրավական նորմ անմիջականորեն հակասում է իրավունքի սկզբունքին, ապա գործում է վերջինս¹⁵: Օրինակ՝ ՀՀ վճարել դատարանը 24.02.2011 թ. թիվ ԱՎԳ/0002/11/10 որոշմամբ անդրադարձել է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 23-րդ (դատավարության մրցակցության սկզբունք) հոդվածի և 404-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հակասությանը: ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 404-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված է պաշտպանի և դատավարության մասնակիցների՝ վճարել բողոք բերելու իրավունք, իսկ մեղադրող դատախազի համար նախատեսված չէ ՀՀ վերաքննիչ դատարանի ակտը բողոքարկելու լիազորություն: ՀՀ վճարել դատարանը նշել է. «ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 23-րդ հոդվածում ամրագրված մրցակցության սկզբունքի կարգավորումից բխում է, որ կողմերի մրցակցային իրավունքների, իրենց դիրքորոշումը պաշտպանելու հնարավորությունների սահմանափակումները կարող են հիմնավորվել բացառապես ողջամիտ իրավական շահերով: Մինչդեռ մրցակցային դատավարությունում մեղադրանքի կողմը ներկայացնող հիմնական սուբյեկտին՝

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

դատախազին, վճռաբեկ բողոքարկման իրավունքով չօժտելը, պաշտպանության կողմի բոլոր սուբյեկտներին այդ իրավունքով օժտելու պայմաններում, որևէ ողջամիտ իրավական շահով չի հիմնավորվում: ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 404-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը դատախազին վճռաբեկ բողոքարկման իրավունք չտրամադրելու մասով հակասում է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 23-րդ հոդվածին»: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը որոշել է, որ այս դեպքում գործում է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 23-րդ հոդվածում ամրագրված դրույթը (մրցակցության սկզբունքը): Պետք է հստակեցնել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը այս հակասությունը լուծելիս վկայակոչել է ոչ թե «Իրավական ակտերի մասին» 2002 թ. ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասի *առաջին նախադասությունը* (իրավունքի սկզբունքներից բխող դրույթների նախապատվությունը), այլ բննարկվող հոդվածի 5-րդ մասի *երկրորդ նախադասությունում* ամրագրված՝ օրենքի ընդհանուր և հատուկ մասերի միջև հակասության դեպքում ընդհանուր մասի դրույթներին նախապատվություն տալու կարգավորումը: Այս պարագայում ծագում է տեսական նշանակության մեկ այլ հարց՝ ինչո՞վ է պայմանավորված նույն օրենքի ընդհանուր և հատուկ մասերի հակասության դեպքում ընդհանուր մասի դրույթներին նախապատվություն տալու մասին լայն տարածում ունեցող մոտեցումը: Դա կարելի է բացատրել մաս այն հանգամանքով, որ իրավունքի ճյուղի էությունն արտահայտող սկզբունքներն ամրագրվում են օրենքների ընդհանուր մասում, ուստի ընդհանուր և հատուկ մասերի հակասության դեպքում պետք է նախապատվություն տալ իրավունքի սկզբունքներն արտացոլող ընդհանուր մասի դրույթներին:

Իրավունքի սկզբունքների (դրանցից բխող նորմերի) և իրավական այլ նորմերի հակասության դեպքում իրավունքի սկզբունքներին (դրանցից բխող նորմերին) նախապատվություն տալու հանգամանքը պայմանավորված է իրավունքի սկզբունքների բովանդակությամբ:

Իրավունքի սկզբունքների ուժը բխում է ոչ այնքան սկզբունքների օրենսդրական ամրագրումից (պոզիտիվացումից), այլև նրանից, որ սկզբունքներն ընդունված են ողջ մարդկության կողմից, արտացոլում են համամարդկային արժեքներ, պարունակում են արքետոմատիկ ճշմարտություններ, հիմնված են կոնկրետ ժամանակի և տարածության մեջ ընդունված բարոյական նորմերի վրա: Եթե իրավունքի սկզբունքների (դրանցից բխող նորմերի) հակասության դեպքում նախապատվություն տրվեր նրանց հակասող նորմերին, ապա դա կնշանակեր հակառակ գնալ ողջ մարդկությանը, պահանջել ապացուցել ապացուցման կարիք չունեցող պարզ տրամաբանական ճշմարտությունները, վերացնել իրավունքի բարոյական հիմքերը: Չենք կարծում՝ որևէ անձ մասն երկրնտրանքի դեպքում (կիրառել իրավունքի սկզբունքը, թե նրանց հակասող իրավական նորմը) խիզախություն կունենա նախապատվություն տալ սկզբունքներին հակասող իրավական նորմին՝ հակառակվելով համամարդկային արժեքներին, դեմ գնալով տարրական տրամաբանությանը և կասկածի տալ դնելով իրավունքի սկզբունքներում արտացոլված պարզ ճշմարտությունները: Թերևս նշվածով է պայմանավորված այն, որ առանձին հեղինակներ նշում են. «Իրավունքի որոշ սկզբունքներ իրենց բնույթով շրկող սկզբունքներ են (*корректирующие принципы*). նրանք սրբագրում են (շտկում են) օրենքի ամուսից կայացվող որոշումները, որոնք առանց ուղղելու կարող են լինել անարդար կամ հասարակության նպատակներին չհարմարեցված»¹⁶:

Զննարկվող իրավիճակներում իրավունքի սկզբունքներն այն չափորոշիչներն են, որոնց հիման վրա իրականացվում է «*contra legem*» (օրենքին հակառակ) իրավակիրառում: Եթե իրավակիրառող որոշում է գործել օրենքին հակառակ, ապա նրա կայացրած իրավակիրառ ակտերը պետք է հստակ բխեն իրավունքի սկզբունքներից, պետք է տեսանելի լինի, որ «*contra legem*» իրավակիրառ

ակտերի հիմքում դրված են իրավունքի սկզբունքները: «Contra legem» իրավակիրառ ակտերը պետք է պաշտպանված լինեն իրավունքի սկզբունքների բարձր և հեղինակավոր ուժով:

(բ) Իրավունքի սկզբունքներից բացառությունները. հակասություն, թե՞ օրինաչափություն: Իրավունքի սկզբունքները, հանդիսանալով ընդհանուր գաղափարներ, ենթադրում են բացառություններ¹⁷: Օրինակ՝ երկար տարիներ գրականության մեջ քննարկվում է այն հարցը, թե արդյո՞ք պաշտոնատար անձանց ինուսիտետով օժտելու մասին իրավական նորմերն օրենքի առաջ հավասարության սկզբունքին հակասող դրույթներ են, թե՞ այդ սկզբունքից կատարված իրավաչափ բացառություններ են¹⁸:

Իրավունքի սկզբունքները չեն կարող չունենալ բացառություններ, հակառակ դեպքում, կարգելափակվի հասարակական հարաբերությունները դիֆերենցված (տարբերակված) կարգավորելու օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը: Իրավունքի սկզբունքներից բացառություններ սահմանելը պետք է համապատասխանի *որոշակիության* և *իրավաչափության* պահանջներին:

Իրավունքի սկզբունքից կատարված բացառությունը *որոշակի է*, եթե իրավական տեխնիկայի տեսանկյունից այն ձևակերպված է այնպես, որ իրավասու մարմնի համար հստակ է, որ գործ ունի ընդհանուր կանոնից (սկզբունքից) արված բացառության և ոչ թե երկու նորմերի հակասության հետ: Իրավական տեխնիկայի տեսանկյունից իրավունքի սկզբունքներից կատարված բացառությունը համապատասխանում է որոշակիության պահանջին հետևյալ դեպքերում:

Առաջին՝ եթե իրավունքի սկզբունքը և դրանից արված բացառությունն ամրագրված են նորմատիվ իրավական ակտի տարբեր հոդվածներում (կամ տարբեր նորմատիվ ակտերում), ապա սկզբունքի վերաբերյալ հոդվածում պետք է նախատեսել սկզբունքից բացառության

մասին վերապահում (բացարձակ որոշակի վերապահում): Օրինակ՝ ՀՀ-ում ընտրություններն անցկացվում են ուղղակի ընտրական իրավունքի սկզբունքի հիման վրա, *բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի*: Եթե օրենքի մեկ այլ հոդվածով կամ մեկ այլ օրենքով, օրինակ՝ Երևանի քաղաքապետի համար կնախատեսվի անուղղակի ընտրակարգ, ապա պարզ կլինի, որ այն ոչ թե հակասում է ուղղակի ընտրական իրավունքի սկզբունքին, այլ դրանից արված բացառություն է:

Երկրորդ՝ եթե իրավունքի սկզբունքը և դրանից սահմանված բացառությունն ամրագրված են միևնույն հոդվածի տարբեր մասերում, ապա սկզբունքի վերաբերյալ հոդվածում իրավական բացառության մասին վերապահում անելու անհրաժեշտությունը վերանում է (հարաբերական որոշակի վերապահում): Օրինակ՝ ուղղակի ընտրական իրավունքի սկզբունքն ամրագրված է հոդվածի առաջին մասում, իսկ Երևանի քաղաքապետի ընտրությունն անուղղակի ընտրակարգով անցկացնելու դրույթը (ուղղակի ընտրական իրավունքից կատարված բացառությունը) նախատեսված է նույն հոդվածի երկրորդ մասում: Թեև հոդվածի առաջին մասում նախատեսված չէ «բացառությամբ սույն օրենքով նախատեսված դեպքերի» ձևակերպումը, սակայն սկզբունքի և նրանից կատարված բացառության՝ միևնույն հոդվածում ամրագրված լինելու փաստից որոշակիորեն կարելի է բխեցնել օրենսդրի այն մտադրությունը, որ նա ընդհանուր կանոնից կատարել է բացառություն և ոչ թե թույլ է տվել նորմերի հակասություն (այս մասին հաջորդիվ):

Իրավունքի սկզբունքներից սահմանված բացառությունները *իրավաչափ են*, եթե հստակ է այն նպատակը (իրավական արժեքը), որից ելնելով իրավասու մարմինը շեղվում է իրավունքի սկզբունքների բովանդակությունը կազմող համամարդկային ու աքսիոմատիկ պահանջներից: Իրավունքի սկզբունքներից բացա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

ռություն կատարելն իրավաբանից պահանջում է «ոսկերչական աշխատանք», քանի որ նա գործ ունի համընդհանուր նշանակության արժեքներից բացառություններ կատարելու հետ: Համամարդկային նշանակության գաղափարներից շեղվելը (դրանցից բացառություններ կատարելը) կարող է արդարացված լինել, եթե իրավական բացառությունը կոչված է պաշտպանելու այնպիսի իրավական արժեք, որը հատուկ իրավիճակում իրավունքի սկզբունքով պաշտպանվող արժեքի նկատմամբ աներկբայորեն նախապատվություն ունի: Օրինակ՝ սեռական բռնության անչափահաս զոհի լավագույն շահի պաշտպանությունը մրցակցում է հրապարակային դատաքննության սկզբունքի հետ, որի պայմաններում, բողոքի համար հասկանալի պատճառով, նախապատվությունը տրվում է երեխայի լավագույն շահի պաշտպանությանը և հանուն այդ նպատակի հրապարակային դատաքննության սկզբունքից կատարվում է բացառություն՝ օրենքով սահմանելով անչափահասների մասնակցությամբ գործերը ղեկավակ նիստում քննելու կարգ:

Մեկ այլ օրինակ՝ պատգամավորին անձեռնմխելիությամբ օժտելը մի շարք բարձր դատարանների կողմից ճանաչվել է որպես օրենքի առջև հավասարության սկզբունքից արված բացառություն (Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի «Կարտն ընդդեմ Թուրքիայի» (Kart v. Turkey, 03.12.2009 թ.) որոշումը, ՌԳ սահմանադրական դատարանի 20.02.1996 թ. № 5-Մ որոշումը)¹⁹: Եվրոպական դատարանը «Կարտն ընդդեմ Թուրքիայի» գործով պատգամավորի իմունիտետի՝ որպես օրենքից կատարված բացառության իրավաչափ նպատակը հիմնավորել է հետևյալ հանգամանքներով.

առաջին՝ անձեռնմխելիությունը օգնում է հասնելու խորհրդարանի անկախությանը՝ կանխելով քաղաքական շարժառիթներով պայմանավորված դատական հետապնդումները և դրանով իսկ պաշտպանելով ընդդիմությանը մեծամասնության հարձակումներից ու ճնշում-

ներից,

երկրորդ՝ խորհրդարանի անդամի դեմ վարույթ հարուցելը կարող է ազդել հենց խորհրդարանի գործունեության վրա և խաթարել նրա աշխատանքը²⁰:

Խիստ կարևոր է այն, որ Եվրոպական դատարանը պաշտոնատար անձին իմունիտետով օժտելը չի դիտարկում որպես ընդհանուր սկզբունքից «a priori» իրավաչափ բացառություն, այլ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում քննարկում է, թե նման բացառություն նախատեսելը Եվրոպական կոնվենցիայի տեսանկյունից ինչքանով է թուլատրելի, այդ իմունիտետը ինչ ծավալով է սահմանափակում այլ անձանց իրավունքները: Իմունիտետի իրավաչափությունը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել նաև՝ իմունիտետը բացարձակ է, թե ոչ, արդյոք օրենսդրությամբ նախատեսված են իմունիտետը հաղթահարելու կառուցակարգեր, արդյոք իմունիտետով օժտելը սահմանափակված է պաշտոնատար անձի գործառնություններով, թե ոչ և այլն²¹:

Հանդիպում են դեպքեր, երբ հանրությունը միանշանակ չի ընկալում իրավունքի սկզբունքից կատարված բացառությունը, նրա համար հասկանալի չէ, թե տվյալ իրավիճակում իրավական բացառությունը ինչու պետք է իրավունքի սկզբունքով պաշտպանվող շահի նկատմամբ ունենա գերակայություն: Օրինակ՝ հայկական իրականության մեջ օրենքի առջև հավասարության և պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքներից բացառություն կատարելու ու ՀՀ նախագահին իմունիտետով օժտելու հարցի իրավաչափությունը բուռն հանրային քննարկման առարկա դարձավ, երբ 2018 թ. հեղափոխությունից հետո 1998-2008 թթ. ՀՀ նախագահը, որը 2005 թ. ՀՀ Սահմանադրությամբ օժտված է քրեական հետապնդումից ֆունկցիոնալ անձեռնմխելիությամբ, 2008 թ. «Մարտի մեկի» գործով ներգրավվեց որպես մեղադրյալ, և նրա նկատմամբ, որպես խափանման միջոց, կիրառվեց կալանավորումը (այս գործի մասին կխոսվի հա-

ջորդիվ): Հայ հասարակության մի զգալի մասը քննադատում էր նախկին նախագահին անձեռնմխելիությանը օժտելու մասին սահմանադրական նորմը, նրանց համար հասկանալի չէր, թե ինչպես կարող է սահմանադրական կարգի դեմ բռնություն կատարած և 10 ցուցարարների մահվան պատճառ հանդիսացող որևէ պաշտոնատար անձի ազատել պատասխանատվությունից (հողվածը գրելու պահին որևէ դատական ակտով այս փաստերը հաստատված չեն):

Պետք է նշեն, որ 2005 թ. սահմանադրական բարեփոխումների ժամանակ, երբ առաջին անգամ նախատեսվեց ՀՀ նախագահի անձեռնմխելիության

մասին սահմանադրական կարգավորումը, այս հարցը հասարակական լայն քննարկման առարկա չդարձավ: Միգուցե շատերը կարծում էին, որ այդ նորմը դասվելու էր «մահացած նորմերի» շարքին և նախատեսված է ոչ թե կիրառելու, այլ գիտական մտավարժանքներ կատարելու համար: Թերևս քչերը կկանխատեսեին, որ տարիներ անց նախագահի անձեռնմխելիության մասին սահմանադրական նորմի իրավաչափությունը (սահմանադրականությունը), այն կիրառելու կամ չկիրառելու հարցը կդառնա հանրային լայն քննարկման առարկա:

Շարունակելի

¹ Այս մասին տե՛ս David Martinez-Zorrilla The Structure of Conflicts of Fundamental Legal Rights, Law and Philosophy, 2011, p. 2-3.

² Цит. по Тимошина Е.В., Правовое регулирование в ситуациях конкуренции прав человека: концепция «взвешивания» Р. Алекси // Правовое регулирование: проблемы эффективности, легитимности, справедливости: Сборник трудов международной научной конференции (Воронеж, 02-04 июня 2016 г.) Воронеж: НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2016, с. 80.

³ Stijn Smet, Conflicts between Human Rights and the ECtHR: Towards a Structured Balancing Test p. 38 -58, Lorenzo Zucca, Law, Dilemmas, and Happy Endings // When human rights clash at the European Court of human rights. Conflict or harmony? Edited by Stijn Smet and Eva Brems. Oxford University press. 2017, p. 95 -112, Dirk Voorhoof, Freedom of Expression versus Privacy and the Right to Reputation: How to Preserve Public Interest Journalism // When human rights clash at the European Court of human rights. Conflict or harmony? Edited by Stijn Smet and Eva Brems. Oxford University press. 2017, p. 148-171, Leto Cariolou, Circumnavigating the Conflict between the Right to Reputation and the Right to Freedom of Expression. // When human rights clash at the European Court of human rights. Conflict or harmony? Edited by Stijn Smet and Eva Brems. Oxford University press. 2017, p. 171-192, Lorenzo Zucca, Conflicts of fundamental rights as constitutional dilemmas. Conflicts Between Fundamental Rights. Eva Brems (ed.) 2008. Intersentia Antwerp – Oxford – Portland, p. 19-37 // Olivier De Schutter and Francoise Tulkens Rights in conflict: The

European court of human rights as a pragmatic institution // Conflicts Between Fundamental Rights. Eva Brems (ed.) 2008. Intersentia Antwerp – Oxford – Portland, p. 169-215.

⁴ Васильковский Е.В., Учебник гражданского права. Выпуск I: Введение и общая часть. СПб.: Типография Контрагентаства железных дорог, 1894, с. 151-152, Регельсбергер Ф. Общее учение о праве, Перевод И.А. Базанова, под ред. проф. Ю.С. Гамбарова, Типография И.Д. Сытина, М., 1897, с. 292-293, Римское частное право: учебник для бакалавров и магистров/под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перегтерского, М., Изд. Юрайт, 2017, с. 79-82.

⁵ Магазинер Я.М., Избранные труды по общей теории права. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. <https://law.wikireading.ru/8964>.

⁶ Скурко Е.В., Принципы права: монография, М., Осъ - 89, 2008, с. 58.

⁷ Курс уголовного процесса, Под ред. Л.В. Головки, М., Статут, 2016, с. 263.

⁸ Пузиков Р.В., Доктринальное осмысление понятия, места и роли принципов права в современной правовой политике // Принципы российского права: общетеоретический и отраслевой аспекты, Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько, Саратов: Изд-во СГАП, 2010, с. 104.

⁹ Антипов А.Н., Принципы, право, безопасность // Принципы права: проблемы теории и практики: Материалы XI международной научно-практической конференции, В 2-х ч. Ч. 2 (разделы V–X), М., РГУП, 2017, с. 280.

¹⁰ Ершов В.В., Принципы права: актуальные теоретические и практические проблемы // Принципы права: проблемы теории и прак-

тики: Материалы XI международной научно-практической конференции, В 2-х ч. Ч. 1 (разделы I-IV), М., РГУП, 2017, с. 28.

- 11 Кашанина Т.В., Структура права: монография, М., Проспект, 2015, с. 250-251.
- 12 Невинский В.В., Основы конституционного строя. Обеспечение достоинства личности. Конституционные принципы публичной власти: избранные научные труды, М., Фор-мула права, 2012, с. 36.
- 13 Ершов В.В., Теоретические и практические проблемы правового и индивидуального регулирования общественных отношений//Судебная власть: история и современность. Матер.трет. науч.-прак. конференции, Отв. ред. Ю.Ф. Беспалов, М., Проспект, 2014, с. 70, 74.
- 14 «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» 2018 թ. ՀՀ օրենքում այս կարգավորումը ցավոք բացակայում է, սակայն նախկին օրենքի իրավական ներգործության շնորհիվ հայ իրավաբանների, այդ թվում՝ դատավորների գիտակցության մեջ ձևավորվել է իրավունքի սկզբունքների բարձր իրավաբանական ուժի մասին կայուն դիրքորոշում:
- 15 Դիշտ է օրենքի տեքստում բառացի նշվում է միայն *իրավունքի սկզբունքներից բխող նորմերի* նախապատվության մասին, իսկ իրավունքի սկզբունքների գերակայության մասին ուղղակի դրույթ նախատեսված չէր, սակայն մեր այս դիրքորոշումը հիմնված է հետևյալ տրամաբանության վրա: Իրավունքի սկզբունքից բխող դրույթների և իրավական այլ նորմերի հակասության դեպքում սկզբունքից բխող դրույթը նախապատվություն ունի, քանի որ մնան ուժով է նրան օժտել (մնան ուժ է հաղորդել) իրավունքի սկզբունքը: Եթե իրավունքի սկզբունքից կամ նրա ուժից ածանցվող իրավական դրույթը նախապատվություն ունի իրեն հակասող նորմի նկատմամբ, ապա իրավունքի սկզբունքը իրեն անմիջապես հակասող նորմի նկատմամբ չի կարող չունենալ գերակայություն:
- 16 Бержель Ж.Л., Общая теория права, Под общ. ред. В.И. Даниленко, Пер. с фр., М., Изд. дом NOTA BENE, 2000, с. 184.
- 17 Իրավունքում բացառության հարցերը համկողմանի քննարկել է Ս. Սումենկով: Տե՛ս Սуменков С.Ю., Исключения в праве: теоретико-инструментальный анализ: монография; под ред. А.В. Малько, М., Юрлитинформ, 2016, Белоусов С.А., Суменков С.Ю. Исключения в праве как возможность достижения баланса либо обретения дисбаланса: общетеоретический анализ // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России, 2018, № 3 (43), с. 45-51.
- 18 Иншаков С.М., Казакова В.А., Конституционные коллизии уголовного права//Актуаль-

ные проблемы экономики и права. 2016, № 4 (40), URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 30.07.2018), Трофимова Г.А., Право на ответственность высшего должностного лица страны//Бизнес в законе, 2013, № 6, URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения: 30.07.2018), Агафонов В.В., Правовой иммунитет – нарушение или исключение из принципа равенства всех перед законом? Тюменская государственная академия мировой экономики, управления и права, 2012, № 1 (19), с. 8-10, Кишкембаев А.Б., Правовой иммунитет как исключение из принципа равенства всех перед судом, Наука, новые технологии и инновации, 2009, № 10, с. 93-95, Иоголевич Н.И., Конева Н.С., Правовые иммунитеты и конституционный принцип равенства перед законом и судом, Юридическая наука и правоохранительная практика. 2012, № 1, с. 34-41, Агапов И.М., Трунова Е. В., Уголовно-процессуальные иммунитеты как исключение из действия принципа равенства человека и гражданина перед законом и судом. В сборнике: антропология права и правовой плюрализм сборник статей международной научно-практической конференции, 2017, с. 14-16, Горелова О.А., Иммунитет как отступление от конституционного принципа равенства для отдельных категорий лиц. Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: экономика и право, 2014, № 3-4, с. 57-60, Репьев А.Г., Правовой иммунитет, принцип равенства и юридическая ответственность: теоретико-правовой взгляд на проблему. Правовая культура, 2010, № 2, с. 153-160.

19 Օրինակ՝ Ռ-Գ-սահմանադրական դատարանը նշել է, որ Ռ-Գ Սահմանադրության 98-րդ հոդվածը, որն ամրագրում է Պետական դոմայի դեպուտատների և Դաշնային խորհրդի անդամների իմունիտետը, օրենքի և դատարանի առջև հավասարության մասին ընդհանուր սահմանադրական նորմից կատարված բացառություն է, սակայն այն պայմանավորված է պաշտամենտարիախի որպես դաշնային ներկայացուցչության և օրենսդիր մարմնի անդամի հատուկ կարգավիճակի պաշտպանությամբ

20 Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект). Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_RUS.pdf.

21 Այս մասին մանրամասն տե՛ս Агафонов В.В., Правовой иммунитет – нарушение или исключение из принципа равенства всех перед законом? Тюменская государственная академия мировой экономики, управления и права, 1 (19), 2012, с. 8-10.

RESUME - РЕЗЮМЕ

NON-SYSTEM CONFLICTS AND INTRA-SYSTEM CONFLICTS OF PRINCIPLES OF LAW

Artur Ghambaryan

*Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Russian-Armenian University, Doctor of Law, Professor*

The legal norms enshrined in positive law often contradict the principles of law (human rights). In the event of such a contradiction, preference is given to the principles of law (regardless of whether directly or indirectly the principle of law is enshrined in positive law). Moreover, in the event of a contradiction between the two legal norms defining a particular behavior, preference should be given to the rule that follows from the principle of law.

The legal conflicts should be distinguished from the exceptions arising from the principles of law. The Principles of law cannot fail to have exceptions, otherwise the objective need for a differentiated legal regulation of social relations will be blocked. The establishment of exceptions to the principles of law must comply with the requirements of *certainty* and *legality*.

Within the system of legal principles, competition may arise between them. This competition is not solved by using traditional conflict-of-laws rules (*lex superior, lex specialis, etc.*), but by the method of balance (*weighing and balancing*), which does not imply the insignificance of one of the principles in conflict. The solution of the conflict between the principles of law depends on the circumstances of the particular case, the moral and philosophical ideology that has taken shape at a given time and in a given society. In order to make the right choice between competing legal values, the Judge must have a large-scale and metaphysical thinking. It is not by chance that legal disputes regarding the choice between competing legal principles are usually resolved not in the Courts of the General jurisdiction, but in Constitutional and International Courts, where the atmosphere of the philosophy of law prevails.

Taking in account that the principles of law are often identified with human rights or with the guarantees of human rights, it can be said that the conflict of human rights is a particular manifestation of conflicts of principles of law. Some human rights conflicts can be resolved through compromise, and some conflicts (constitutional dilemmas) cannot be resolved purely on the basis of legal reason. The human rights dilemma can be described as a conflict of human rights in which the right of one person is exercised by destroying the right of another person. The human rights dilemmas are endowed with two features: they have an element of *tragedy* and *incommensurability*. A sign of the tragedy of the human rights dilemma has a *moral* and *legal* content. The incommensurability of the human rights dilemma means that in this case it is impossible to combine the human rights of a person in conflict.

Keywords: *conflicts of law; conflicts of principles of law; exceptions to the principles of law; human rights conflicts; human rights dilemma.*

ВНЕСИСТЕМНЫЕ КОЛЛИЗИИ И ВНУТРИСИСТЕМНЫЕ КОНФЛИКТЫ ПРИНЦИПОВ ПРАВА

Артуր Гамбарян

*Завкафедрой теории и истории государства и права
Российско-армянского университета,
заслуженный юрист РА, доктор юридических наук, профессор*

Правовые нормы, закрепленные в позитивном праве, часто противоречат принципам права (правам человека). В случае такого противоречия предпочтение отдается принципам права (независимо от того, принцип права закреплен в позитивном праве прямо или косвенно). Более того, в случае про-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

творения между двумя правовыми нормами, определяющими конкретное поведение, предпочтение следует отдавать той норме, которая вытекает из принципа права.

Правовые коллизии следует отличать от исключений, вытекающих из принципов права. Принципы права не могут не иметь исключений, а иначе будет заблокирована объективная необходимость дифференцированного правового регулирования общественных отношений. Установление исключений из принципов права должно соответствовать требованиям определённости и правомерности.

Внутри системы правовых принципов между ними может возникнуть конкуренция. Эта конкуренция решается не путем использования традиционных коллизионных норм (lex superior, lex specialis и др.), а методом равновесия (weighing and balancing), что не предполагает ничтожность одного из принципов, находящихся в конфликте. Решение конфликта между принципами права зависит от обстоятельств конкретного дела, моральной и философской идеологии, сложившихся в данное время и в данном социуме. Для правильного выбора между конкурирующими правовыми ценностями судья должен обладать масштабным и метафизическим мышлением.

Не случайно, что правовые споры касательно выбора между конкурирующими правовыми принципами, как правило, разрешаются не в судах общей юрисдикции, а в конституционных и международных судах, где превалирует атмосфера философии права.

Имея в виду, что принципы права часто отождествляются с правами человека или с гарантиями прав человека, то можно сказать, что конфликт прав человека является частным проявлением конфликтов принципов права.

Некоторые конфликты прав человека возможно решить путем компромисса, а некоторые конфликты (конституционные дилеммы) не могут решаться чисто на основе правового разума. Дилемму прав человека можно охарактеризовать как такой конфликт прав человека, при котором право одного человека осуществляется путем уничтожения права другого человека. Дилеммы прав человека наделены двумя особенностями: они имеют элемент трагичности и несоизмеримы (incommensurability). Признак трагичности дилеммы прав человека имеет нравственно-правовое содержание. Несοизмеримость дилеммы прав человека означает, что в этом случае невозможно сочетать права человека, находящегося в конфликте.

Ключевые слова: Коллизии норм права; конфликты принципов права; исключения из принципов права; конфликты прав человека; дилемма прав человека.

Բանալի բառեր - իրավունքի նորմաների կոլիզիաները, օրենքի սկզբունքների կոնֆլիկտները, իրավունքի սկզբունքների քաղաքությունները, մարդու իրավունքի կոնֆլիկտները, մարդու իրավունքի երկրներում:

ԲՈՆԻ ՍԵՈՒԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍՈՒՔՅԵԿՏԻ ԱՈՒՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հանցագործությունն օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ տարրերի ու հատկանիշների միասնությունն է: Այս կանխադրույթը համարվում է քրեական իրավունքի տեսության հիմնաքարերից մեկը և շատ հազվադեպ է վիճարկվում տեսաբանների կողմից: Այս է պատճառը, որ ցանկացած հանցատեսակի կամ դրանց խմբի ուսումնասիրություն՝ միտված այդ հանրավտանգ ոտնձգությունների դեմ պայքարի գործուն մեխանիզմների մշակմանը, ինչպես նաև հանցագործությունների որակման գործընթացի կատարելագործմանը, ենթադրում է այդ հանցատեսակների ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ տարրերի և հատկանիշների մանրամասն ուսումնասիրություն: Հանցակազմի պարտադիր տարրերից է հանցագործության սուբյեկտը, որը օժտված է քրեական օրենքով սահմանված մի շարք հատկանիշներով: Այս հատկանիշները կարող են ունենալ պարտադիր կամ ֆակուլտատիվ բնույթ:

«Հանցագործության սուբյեկտը» քրեական իրավունքի գիտության կողմից ուսումնասիրվող հասկացություն է՝ անձ, որը կատարել է քրեական օրենքով արգելված արարք (գործողություն կամ անգործություն) և որի համար ընդունակ է քրեական պատասխանատվություն կրել¹: Քրեական օրենսգրքի հոդված 23-ի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը, որը հանցանք կատարելու պահին հասել է քրեական օրենսգրքով սահմանված տարիքի:

Այսպիսով քրեական օրենքն առանձնացնում է հանցագործության սուբյեկտի

երեք պարտադիր հատկանիշներ՝

- 1) ֆիզիկական անձ լինելը,
- 2) օրենքով սահմանված տարիքի հասած լինելը,
- 3) մեղսունակությունը:

Յա. Մ. Բրայնիընը նշում էր, որ հանցագործության սուբյեկտը՝ որպես քրեաիրավական հասկացություն, պետք է օժտված լինի երկու անքակտելի հատկանիշներով՝ մեղսունակությամբ և քրեական պատասխանատվության որոշակի տարիքով²:

Հանցանք կատարած ֆիզիկական անձի՝ որպես հանցագործության սուբյեկտի առաջին հատկանիշը՝ օրենքով սահմանված որոշակի տարիքն է, որին հասնելուց հետո միայն անձը կարող է ենթարկվել քրեական պատասխանատվության:

Ռ. Ի. Միխեևն առաջարկում է հանցագործության սուբյեկտի տարիքը քննարկել երկու առումով՝ նեղ և լայն: Նշվում է, որ նեղ առումով դա օրացուցային ժամանակահատված է, որը տևում է մարդու ծննդից մինչև որևէ կոնկրետ իրադարձության ժամանակագրական պահը, իսկ լայն առումով տարիքը՝ անձի հոգեֆիզիոլոգիական վիճակ է, որն առաջացնում է սոցիալ-հոգեբանական և իրավական բնույթի փոփոխություններ³:

Կարծում են, որ այս առումով կարևորվում է տարիքի ընկալումը լայն իմաստով, քանզի կարևոր է ոչ թե օրացուցային տարիքը, այլ այն հոգեֆիզիոլոգիական հատկանիշներն, որը թույլ է տալիս անձին ընկալելու և գնահատելու իր վարքագծի հնարավոր հետևանքները, ինչպես նաև այդ հետևանքների համար կրելու պատասխանատվություն, այդ թվում՝

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քրեական:

Քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիքի սահմանման անհրաժեշտությունը կապված է անձի կողմից իր վարքագծի բնույթն ու սոցիալական նշանակությունը հասկանալու, իր ցանկությունները և մղումները հասարակական պահանջներին, վարքագծի կանոններին համադրելու և քրեական պատասխանատվության իմաստը համակողմանի ընկալելու ընդունակության հետ: Նման ընդունակությունները ծագում են ոչ թե ծննդյան պահից, այլ զգալիորեն ավելի ուշ՝ մարդու սոցիալական և կենսաբանական զարգացմանը զուգընթաց, երբ ձևավորվում է որոշակի իրավական գիտակցություն: Բնականաբար այդ տարիքին հասնելուց հետո միայն անձը կարող է ենթարկվել քրեական պատասխանատվության⁴:

ՀՀ քրեական օրենսդրությունը սահմանում է այն տարիքը, որը լրանալուց հետո միայն անձը կարող է համարվել հանցագործության սուբյեկտ և ենթարկվել քրեական պատասխանատվության: Ըստ քրեական օրենսգրքի հոդված 24-ի առաջին մասի՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, ում տասնվեց տարին լրացել է նախքան հանցանք կատարելը:

Հոդվածի երկրորդ մասով սահմանվում է, որ այն անձինք, որոնց տասնչորս տարին լրացել է մինչև հանցանքը կատարելը, ենթակա են քրեական պատասխանատվության սպառնալու (104-108-րդ հոդվածներ), դատավորությամբ առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելու (112-116-րդ հոդվածներ), մարդուն առևանգելու (131-րդ հոդված), բռնաբարության (138-րդ հոդված), սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների (139-րդ հոդված), ավազակության (175-րդ հոդված), գողության (177-րդ հոդված), կողոպուտի (176-րդ հոդված), շորքման (182-րդ հոդված), առանց հափշտակելու նպատակի ավտոմեքենային կամ տրանսպորտային այլ

միջոցին ապօրինաբար տիրանալու (183-րդ հոդված), ծանրացուցիչ հանգամանքներում գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու կամ վնասելու (185-րդ հոդվածի երկրորդ և երրորդ մասեր), զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելու կամ շորքելու (238-րդ հոդված), թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութեր հափշտակելու կամ շորքելու (269-րդ հոդված), տրանսպորտային միջոցները կամ հաղորդակցության ուղիները փչացնելու (246-րդ հոդված), խուլիգանության (258-րդ հոդված) համար:

Ըստ ՀՀ քրեական օրենսդրության՝ բռնի սեռական հանցագործությունների առումով տարիքային սահմանները տարբեր են: Բռնաբարության (հոդված 138) և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների (հոդված 139) կատարման տարիք սահմանված է տասնչորս տարեկանը, մինչդեռ բռնության կամ դրա գործադրման սպառնալիքով զուգորդված անառակաբարո գործողությունների (հոդված 142-ի երկրորդ մաս) կատարման տարիք սահմանված է տասնվեց տարեկանը, չնայած՝ անառակաբարո գործողությունների հանցակազմի հասարակ տեսակի համար որպես տարիք սահմանված է տասնութ տարեկանը:

Օրենսդրի այս մոտեցումը, կարծում են, այնքան էլ հիմնավոր չէ: Դժվար է պնդել, որ միայն չափահասն է ընկալում անառակաբարո գործողությունների էությունը և վտանգավորությունը: Առաջարկում են՝ անառակաբարո գործողությունների հասարակ տեսակի համար ևս, որպես քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիք, սահմանել տասնվեց տարեկանը, իսկ բռնությամբ զուգորդված անառակաբարո գործողությունների համար, որպես քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիք, սահմանել տասնչորս տարեկանը, քանզի այս արարքի և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանրային վտանգավորությունը գրեթե նույնական է, իսկ դրանց

տարբերակման հիմնախնդիրները մինչ այժմ տեսական վեճերի առարկա են հանդիսանում:

Հանցագործությունները, որոնց համար քրեական պատասխանատվությունը սահմանված է տասնչորս տարեկանից, քրեական օրենքում նախատեսվել են հետևյալ չափանիշների համաձայն՝ արարքի հասարակական վտանգավորության ակնհայտությունը, պատժելիությունը, սպա այդ հանցագործությունների վտանգավորությունը, ինչպես նաև ավելի վաղ տարիքում անչափահասների կողմից դրանց էության և բնույթի ընկալման հնարավորությունը: Փաստորեն օրենսդիրն արձանագրում է, որ անձը, տասնչորս տարեկան հասակում (բռնի անառակաբար գործողությունների պարագայում 16) ունակ է գիտակցելու բռնի սեռական հանցագործությունների էությունը և հանրային վտանգավորությունը:

Իրոք, նշված տարիքում անչափահասները մտավոր և հոգեբանական միջին զարգացվածության պարագայում ունակ են գիտակցելու կատարվող բռնի սեռական հանցագործության էությունը, դրա վտանգավորությունը և այն վնասը, որ կարող է պատճառվել տուժողին, այսինքն կարող են համարժեք գնահատել կատարվող արարքի բնույթը⁵:

Հանցագործության սուբյեկտի հաջորդ հատկանիշը մեղսունակությունն է: Ֆիզիկական անձը կարող է մեղավոր ճանաչվել հանցագործության մեջ, ուրեմն և հանցագործության սուբյեկտ համարվել, եթե նա մեղսունակ է, այսինքն օժտված է գիտակցությամբ ու կամքով: Միայն նման անձինք կարող են գիտակցել և ղեկավարել իրենց արարքները: Այդպիսի ընդունակություններից զրկված անձինք, որոնք չեն գիտակցում սեփական վարքագծի վտանգավորությունը կամ եթե գիտակցում են, սակայն չեն կարողանում ղեկավարել իրենց գործողությունները (անգործությունը), անմեղսունակ են ճանաչվում և ենթակա չեն քրեական պատասխանատվության: Նրանց նկատմամբ կարող

են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ⁶:

Ինչպես նշում էր Ն. Ս. Տազանցը՝ «... հանցագործության սուբյեկտի մեղսունակությունը հանդիսանում է այն ելակետային դրույթը, որով տեսականորեն հիմնավորվում է իրավակարգի դեմ ուղղված ցանկացած ոտնձգության պատժելությունը: Միայն մեղսունակության փաստը հաստատելուց հետո կարող է բարձրացվել անձի մեղավորության հարցը»⁷: Ռ. Ի. Միխենը, քննարկելով մեղսունակության հարցը, առաջարկում է առանձնացնել այն նախադրյալները, որոնք անհրաժեշտ են անձի մեղսունակությունը հաստատելու համար: Դրանք են՝

- 1) անձի հոգեկան առողջությունը,
- 2) անձի կենսավորձը, նրա սոցիալիզացիայի աստիճանը,
- 3) տարիքը, որը հանդիսանում է կապող օղակ հոգեկան առողջության և անձի սոցիալիզացիայի միջև⁸:

Անմեղսունակության հասկացությունը տրված է քրեական օրենսգրքի հոդված 25-ի առաջին մասում. քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ այն անձը, որը հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին գտնվել է անմեղսունակության վիճակում, այսինքն՝ բրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով չէր կարող գիտակցել իր գործողության (անգործության) վտանգավորությունը կամ ղեկավարել այն:

Քրեաիրավական տեսության մեջ նշվում է, որ անմեղսունակի վտանգավոր վարքագիծը պայմանավորված է ոչ թե նրան շրջապատող միջավայրի որոշակի ազդակների ներգործությամբ, այլ վերջինիս կողմից կոնկրետ իրավիճակի հիվանդագին սուբյեկտիվ մեկնաբանությամբ: Անմեղսունակի մոտ հիվանդության կամ հիվանդագին վիճակի ազդեցության հետևանքով կորսվում է վարքագծի մոդելի ընտրության ունակությունը⁹:

Ա. Մ. Յակովլևը նշում էր, որ քրեական իրավունքի տեսանկյունից՝ հանցագործությունը անձի գիտակցված կամքի դրսևորում է: Եթե մնան կամքը բացակայում է (չնայած օբյեկտիվորեն կատարվել է հանրավտանգ արարք), ապա քրեական պատասխանատվության մասին խոսք լինել չի կարող¹⁰:

Այսպիսով՝ բռնի սեռական հանցագործությունների սուբյեկտը հանցանքը կատարելու պահին տասնչորս (բռնի անառակաբարո գործողությունների պարագայում տասնվեց) տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձն է:

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ հանցագործության ընդհանուր սուբյեկտից բացի՝ առանձնացվում է նաև հատուկ սուբյեկտը: Սուբյեկտի այս տեսակը պարտադիր հատկանիշներից (ֆիզիկական անձ, մեղսունակություն և քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիք) բացի՝ բնութագրվում է նաև ոչ պարտադիր հատկանիշներով, որոնք նախատեսված են քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի նորմերով:

Վ. Վ. Ուստինենկոյի կարծիքով՝ հանցագործության հատուկ սուբյեկտն այն անձն է, որը բացի որոշակի տարիքից և մեղսունակությունից օժտված է նաև այլ լրացուցիչ հատկանիշներով, որոնք նախատեսված են քրեական օրենքով և սահմանափակում են այն անձանց շրջանակը, որոնք կարող են ենթարկվել քրեական պատասխանատվության տվյալ հանրավտանգ արարքի կատարման համար¹¹:

Ընդհանուր սուբյեկտի հատկանիշները քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի նորմերի դիսպոզիցիաներում արտացոլված չեն, քանի որ պարտադիր են բոլոր հանցակազմերի համար և որպես սկզբունքային դրույթներ՝ նախատեսված են Ընդհանուր մասում: Սուբյեկտի ոչ պարտադիր հատկանիշները կամ ուղղակի նախատեսված են համապատասխան հանցակազմի դիսպոզիցիայում, կամ սահմանվում են մեկնաբանության

միջոցով: Հանցագործության հատուկ սուբյեկտի հատկանիշները տեսական գրականության մեջ երբեմն անվանվում են ֆակուլտատիվ, քանի որ նախատեսված են ոչ բոլոր հանցակազմերում: Այս հարցը ենթակա է պարզաբանման: Տվյալ հատկանիշները ֆակուլտատիվ են ոչ թե ընդհանրապես հանցակազմի, այլ հանցագործության ընդհանուր սուբյեկտի համար: Կոնկրետ հանցակազմում դրանք խիստ պարտադիր են և չեն կարող դիտվել որպես երկրորդական կամ օժանդակ: Հանցագործության որակման տրամաբանական գործընթացում հաճախ նախապես սահմանվում են հատուկ սուբյեկտի հատկանիշները և ապա միայն՝ տարիքն ու մեղսունակությունը¹²:

Պետք է նշել նաև, որ հանցակազմի դիսպոզիցիայում նախատեսված հատուկ սուբյեկտի հատկանիշները պարտադիր են միայն հանցագործության կատարողի համար: Հանցակիցների (կազմակերպիչ, դրոյիչ, օժանդակող) դերում կարող են հանդես գալ նաև ընդհանուր սուբյեկտները, այսինքն՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկել ու տարիքի հասած, ֆիզիկական, մեղսունակ անձինք:

Չնայած քրեականի իրավունքի տեսության մեջ առավել կիրառելի է «հանցագործության հատուկ սուբյեկտ» եզրույթը, սակայն իմ կարծիքով, առավել ճիշտ բնորոշում է տվել Ա. Ի. Ռառոզը, որը կիրառում էր «հանցագործությունը հատուկ կատարողով» ձևակերպումը¹³: Իրականում օրենքով հանցագործության հատուկ սուբյեկտի հատկանիշների առանձնացումը վերաբերում է բացառապես հանագործության կատարողին: Այդ հատկանիշներով չօժտված սուբյեկտը չի կարող կատարել տվյալ հանցագործության օբյեկտիվ կողմը: Այլ հանցակիցները (կազմակերպիչը, դրոյիչը, օժանդակողը) կարող են այդ հատկանիշներով օժտված չլինել, սակայն այդ հանգամանքը չի խանգարի վերջիններիս իրենց հանցավոր դերի կատարման գործընթացում:

Ինչ վերաբերում է բռնաբարության

նը, սպա քրեաիրավական տեսության մեջ նշվում է, որ այս հանցագործության սուբյեկտը հատուկ է, հետևաբար այն օժտված է որոշակի լրացուցիչ հատկանիշներով: Որպես այդպիսի հատկանիշ բռնաբարության պարագայում հանդես է գալիս հանցագործության սուբյեկտի արական սեռը: Հոդված 138-ի դիսպոզիցիայում ուղղակիորեն նշվում է. «Բռնաբարությունը՝տղամարդու սեռական հարաբերությունը կնոջ հետ...»:

Քրեաիրավական գրականության մեջ հաճախ նշվում է, որ բռնաբարության համակատարող կարող է հանդիսանալ նաև իգական սեռի ներկայացուցիչը: Որոշ տեսաբաններ նշում են, որ բռնաբարության օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքների շարքում նշվում է ոչ միայն սեռական հարաբերությունը, այլև ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության կիրառումը, որը կարող է կատարվել ինչպես արական, այնպես էլ իգական սեռի ներկայացուցչի կողմից: Հետևաբար կնոջ կողմից կարող է կատարվել բռնաբարության օբյեկտիվ կողմի մի մասը և վերջինս այս պարագայում կհամարվի բռնաբարության համակատարող: Այսպես՝ Բ. Վ. Վոլոժենկինը նշում է, որ իգական սեռի ներկայացուցչին ոչ ինչ չի խանգարում գործադրելու բռնություն կամ սպառնալիք, իսկ այս արարքները կազմում են բռնաբարության օբյեկտիվ կողմի բաղկացուցիչ մասը¹⁴:

Ա. Պ. Կոզլովը հայտնում է համանման դիրք որոշում՝ նշելով, որ բռնաբարության դիսպոզիցիան ունի բարդ կառուցվածք և հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կարող է դրսևորվել մի շարք եղանակներով: Հեղինակը նշում է, որ անօգնական վիճակն օգտագործելով բռնաբարության սուբյեկտ կարող է հանդիսանալ բացառապես արական սեռի ներկայացուցիչը, մինչ դեռ բռնություն գործադրելով կամ դրա գործադրման սպառնալիքով բռնաբարության սուբյեկտ կարող են հանդիսանալ թե՛ արական և թե՛ իգական սեռի ներկայացուցիչները¹⁵:

Տեսության մեջ առկա է նաև հակառակ

մոտեցումը, համաձայն որի՝ բռնաբարության կատարող կարող է հանդիսանալ բացառապես տղամարդը: «Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք» դասագրքի հեղինակները կարծում են, որ բռնաբարության համակատարող կարող է հանդիսանալ միայն 14 տարին լրացած արական սեռի այն ներկայացուցիչը, որն օժտված է կնոջ հետ բնական սեռական հարաբերություն ունենալու ունակությամբ: Ուստի նշված արարքի օբյեկտիվ կողմի մի մասի կատարմանը (բռնության կամ դրա սպառնալիքի գործադրմանը) մասնակցած իգական սեռի ներկայացուցչի կամ զուգավորվելու ունակություն չունեցող անձի (իմպոտենտի) գործողությունները կարող են որակվել միայն որպես ընդհանուր հանցակցություն (օժանդակություն)¹⁶:

Այս տեսակետը, կարծում են, ընդունելի է: Ըստ էության, բռնաբարության օբյեկտիվ կողմի մասին խոսելիս չպետք է անտեսել այն հանգամանքը, որ բուն արարքը դրսևորվում է սեռական հարաբերությամբ, ընդ որում՝ օրենքն ուղղակիորեն նշում է՝ տղամարդու սեռական հարաբերությունը կնոջ հետ: Ինչ վերաբերում է բռնությանը, սպառնալիքին կամ անօգնական վիճակի օգտագործմանը, սպա սրանք հանցագործության կատարման եղանակներն են և չպետք է նույնացվեն օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ հանդիսացող արարքի հետ, որը կարող է կատարվել բացառապես արական սեռի ներկայացուցչի կողմից:

Մեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների սուբյեկտը ևս հատուկ է: Համասեռամոլության դրսևորման պարագայում, որպես կատարող կարող է հանդես գալ տուժողի հետ նույն սեռն ունեցող անձը:

Հանցագործության հատուկ սուբյեկտի առանձնացման չափանիշներից են նաև ժողովրդագրական հատկանիշները, այդ թվում՝տարիքը: Մեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցատեսակի հատուկ սուբյեկտի լրացուցիչ հատ-

կանիչը կապված է տարիքի հետ, որն օրենսդրորեն սահմանված է տասնչորս տարեկանը: Ինչ վերաբերում է բռնությանը գուցորդված անառակաբարո գործողություններին, ապա այս հանցակազմի սուբյեկտն ընդհանուր է՝ տասնվեց տարին լրացած մեղսունակ, ֆիզիկական անձը:

Ամփոփելով վերագրյալը՝ պետք է նշել, որ բռնի սեռական հացնագործությունների սուբյեկտը հանցանքը կատարելու պահին տասնչորս տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձն է, իսկ բռնի անառակաբարո գործողությունների պարագայում՝ տասնվեց տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձը: Այս առումով կարելի է նկատել, որ բռնի անառակաբարո գործողությունների սուբյեկտի սահմանման պարագայում օրենսդիրը դրսևորել է ոչ այնքան արդարացի մոտե-

ցում: Կարծում եմ՝ այս դեպքում ևս որպես հանցագործության սուբյեկտի տարիք պետք է սահմանել տասնչորս տարեկանը:

Բացի դրանից՝ հարկ է նկատել, որ քրեական իրավունքի տեսության մեջ առավել տարածված մոտեցման համաձայն՝ բռնաբարության սուբյեկտ կարող է հանդիսանալ բացառապես արական սեռի ներկայացուցիչը, իսկ իգական սեռի ներկայացուցիչը կամ սեռական հարաբերություն ունենալու ունակությունից զրկված անձի կարող են հանդես գալ բացառապես հանցակցի դերում: Չեմ կիսում այն հեղինակների կարծիքը, որոնք գտնում են, որ բռնաբարության համակատարող կարող է լինել նաև կինը կամ իմպոտենտը, քանզի վերջիններս չեն կարող կատարել բռնաբարության օբյեկտիվ կողմը կազմող բուն արարքը:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՍ Իշխանություն

¹ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբրուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 159:

² ՏՄ.: Брайнин Я.М., Уголовная ответственность и её основание в советском уголовном праве, М., 1963, с. 218.

³ ՏՄ.: Михеев Р.И., Проблемы вменяемости, вины и уголовной ответственности (теория и практика): Автореф. дисс... докт. юрид. наук, М., 1995, с. 17

⁴ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբրուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 165:

⁵ Аномальное сексуальное поведение./Под ред. А.А. Ткаченко, М., 1997, с. 24.

⁶ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբրուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 169:

⁷ Таганцев Н.С., Русское уголовное право: Часть Общая, Т. 1, М., 1994, с. 144.

⁸ ՏՄ.: Михеев Р.И., Проблема вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве. Владивосток, 1983, с. 38-39.

⁹ Назаренко Г.В., Невменяемость, СПб., 2002, с. 21.

¹⁰ Яковлев А.М., Детерминизм и свобода воли // Правоведение, 1976, № 6, с. 64.

¹¹ Устименко В.В., Специальный субъект преступления, Харьков, 1989, с. 10 .

¹² Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբրուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 179:

¹³ ՏՄ.: Рагог А.И., Квалификация преступлений по субъективным признакам, с. 264.

¹⁴ Волженкин Б.В., Некоторые проблемы соучастия в преступлениях, совершаемых специальными субъектами//Уголовное право, 2000, № 1, с. 15.

¹⁵ Козлов А.П., Соучастие: традиции и реальность, СПб., 2001, с. 319-320.

¹⁶ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևանիպետ. համալս., Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 234:

RESUME - РЕЗЮМЕ

FEATURES OF THE SUBJECT OF VIOLENT SEXUAL CRIMES

Edgar Karpetyan

PhD Student at the chair of Criminal Law, YSU

The article analyzes some of the problematic issues regarding the characteristics of the subject of violent sexual crimes. In particular, it is noted that the age of criminal responsibility of various violent sexual crimes varies, which does not always adequately reflect the danger and prevalence among juveniles of these crimes. The author proposes to reduce the age of criminal responsibility for violent indecent assaults to 14 years. In addition, some controversial aspects regarding the special subject of violent sexual offenses are considered.

Keywords: *violent sexual crimes, rape, violent sexual acts, violent indecent assaults, age of the subject of violent sexual crimes, special subject of violent sexual crimes.*

ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТА НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПОЛОВЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Эдгар Карапетян

Соискатель кафедры уголовного права ЕГУ

В статье проанализированы некоторые проблемные вопросы, касающиеся особенностей субъекта насильственных половых преступлений. В частности отмечается, что возраст уголовной ответственности за разные насильственные половые преступления различается, что не всегда адекватно отражает опасность и распространенность этих преступлений среди несовершеннолетних. В данной статье предлагается снизить возраст уголовной ответственности за насильственные развратные действия до 14 лет. Кроме того в статье рассматриваются некоторые спорные аспекты, касающиеся специального субъекта насильственных половых преступлений.

Ключевые слова: *насильственные половые преступления, изнасилование, насильственные действия сексуального характера, насильственные развратные действия, возраст субъекта насильственных половых преступлений, специальный субъект насильственных половых преступлений.*

Բանալի բառեր – *բռնի սեռական հանցագործություններ, բռնաբարություն, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ, անսեռական զործողություններ, բռնի սեռական հանցագործությունների սուբյեկտի տարրեր, բռնի սեռական հանցագործությունների հատուկ սուբյեկտ:*

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Լալա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

*ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ասպիրանտ,
ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության
ֆակուլտետի պետության և իրավունքի տեսության և սահմանադրական
իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ոստիկանության մայոր*

**ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՐԿԱՊՐԱՆՔԻ
ԳՈՐԾԱԴՐՄԱՄԲ ՀԱՆՑԱՆՔԻ ՄԻՋՆՈՐԳԱՎՈՐՎԱԾ
ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԲՐԵՄԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

Ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքը որպես՝ արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք, նախատեսված է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ քր.օր.) հոդված 45-ով: Հոդվածի առաջին մասը սահմանում է՝ հանցագործություն չի համարվում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի ազդեցությամբ, եթե դրա հետևանքով անձը չէր կարող ղեկավարել իր գործողությունները (անգործությունը): Նույն հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության հարցն այն դեպքերում, երբ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառվում հոգեկան, ինչպես նաև ֆիզիկական այնպիսի հարկադրանքի ազդեցությամբ, որն անձին չի զրկում իր գործողությունները ղեկավարելու հնարավորությունից, լուծվում է՝ հաշվի առնելով ծայրահեղ անհրաժեշտության դրույթները:

Հարկադրանքին առնչվող հարցերն ունեն կարևոր տեսական և գործնական նշանակություն հանցանքի միջնորդավորված կատարման ճիշտ իրավաբանական գնահատականի համար, քանի որ այդ դեպքերում մենք գործ ունենք հարկադրողի և հարկադրանքի ազդեցության տակ գործող անձի բարդ փոխազդեցության հետ: Այդ փոխազդեցության հիմքում ընկած է կոնֆլիկտ, որը պայմանավորված է հարկադրողի և հարկադրվողի

տրամագծորեն հակառակ նպատակներով: Այդ կոնֆլիկտը բարդանում է նաև հարկադրողի ակնհայտ առավելության (ուժ, ազդեցություն և այլն) պատճառով, ինչը վերջինիս հնարավորություն է տալիս այլ անձին հարկադրելու հանրորեն վտանգավոր արարք կատարելուն:

Այս ձևով դրսևորվող հանցանքի միջնորդավորված կատարման օբյեկտիվ կողմն առավել ամբողջական բնութագրելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել «հարկադրանք» հասկացության բովանդակությունը, ինչպես նաև դրա հարաբերակցությունը «բռնություն» հասկացության հետ:

Ըստ Է. Բ. Աղայանի՝ հարկադրանք նշանակում է հարկադրել, ստիպել, հարկադրելու համար գործադրվող միջոց, իսկ հարկադրել նշանակում է պարտադրել, բռնադատել, անհրաժեշտություն ստեղծել, մի բան անխուսափելի դարձնել:

Ս. Վ. Առաքելյանը, հանգամանալից ուսումնասիրելով հարկադրանքի քրեաիրավական բնույթն ու էությունը, ընդհանրացնելով գիտության մեջ տարածված տեսակետները, սահմանել է հարկադրանքի հետևյալ քրեաիրավական բնութագիրը՝ դիտավորյալ, հանրորեն վտանգավոր, հակաիրավական ներգործությունն անձի վրա, որն իրականացվում է ֆիզիկական և (կամ) հոգեբանական բռնության, ինչպես նաև այլ անօրինական գործողությունների (անգործության) միջոցով, տվյալ անձին որևէ գործողություն կատարելուն կամ դրանից

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

ձեռնպահ մնալուն ստիպելու նպատակով³:

Իսկ բռնությունն Է. Բ. Աղայանը բնորոշում է որպես ֆիզիկական ուժ գործադրել, հարկադրանք, ապօրինի, անիրավ գործողություն, կամայականություն, կեղեքում, բռնակալություն⁴:

Բռնության՝ որպես քրեորեն հետապնդելի արարքի բնորոշումը, տրվել է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից՝ դիտավորությամբ, անձի կամքին հակառակ կամ առանց նրա կամքը հաշվի առնելու կատարված ցանկացած արարք, որի արդյունքում անձը գրկվել է կյանքից, կամ սահմանափակվել է նրա ազատությունը, կամ նրա առողջությանը վնաս է պատճառվել, կամ նրան պատճառվել է ֆիզիկական ցավ, ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք⁵:

Ելնելով վերոնշյալ բնորոշումներից՝ կարելի է փաստել, որ բռնությունը հանդես է գալիս որպես հարկադրանքի դրսևորման ձև: Ֆիզիկական հարկադրանքի դրսևորման ձև է ֆիզիկական բռնությունը, իսկ հոգեկան հարկադրանքի դրսևորման ձև՝ հոգեբանական բռնությունը: Այլ կերպ ասած՝ հարկադրանքն ու բռնությունը հարաբերակցվում են որպես բովանդակություն և ձև:

Այս առումով մենք համակարգչիք ենք Տ. Վ. Կոնդրաշովայի տեսակետն այն մասին, որ բռնությունը հանրորեն վտանգավոր, հակաիրավական ներգործությունն է մարդու օրգանիզմի և հոգեկանի վրա՝ նրա կամքին հակառակ կամ կամքն անտեսելով⁶: Բռնության այդպիսի ընդհանուր բնորոշումը և դրա ավանդական դասակարգումը ֆիզիկականի ու հոգեբանականի ընդունվում է նաև այլ գիտնականների կողմից⁷:

Ֆիզիկական հարկադրանքն իր հերթին կարելի է բաժանել անհաղթահարելի հարկադրանքի և հաղթահարելի հարկադրանքի: Անհաղթահարելի ֆիզիկական հարկադրանքի դեպքում հարկադրանքի ազդեցությամբ գործող անձի կամքն ամբողջությամբ ճնշվում է: Հաղ-

թահարելի ֆիզիկական հարկադրանքի դեպքում անձի նկատմամբ գործադրվող բռնությունն ամբողջությամբ չի ճնշում վերջինիս կամքը, այլև ծառայում է որպես միջոց, որով հանցանքի միջնորդավորված կատարողը հարկադրում է որպես գործիք օգտագործվող անձին վնաս պատճառել քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին⁸:

Գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ անհաղթահարելի ֆիզիկական հարկադրանքը կարող է դրսևորվել հիպնոսի կիրառման, մարդու օրգանիզմ թմրամիջոցներ, հոգեմետ կամ խիստ ներգործող նյութեր ներմուծելու ձևով, պայմանով, որ դա հանգեցրել է նրան, որ որպես գործիք օգտագործվող անձն ամբողջությամբ ենթարկվել է միջնորդավորված կատարողի կամքին: Բացի դրանից՝ անհաղթահարելի ֆիզիկական հարկադրանքը կարող է դրսևորվել նաև այլ գործողությունների կատարմամբ, որոնք բացառում են անձի ֆիզիկական հնարավորությունը կատարելու իր պարտականությունները կամ խոչընդոտում են հանցավորին (օրինակ, սենյակում կամ շինությունում փակելը, կապկպելը, հարկադրաբար քնեցնելը և այլն)⁹:

Մեր կարծիքով, հիպնոսի կիրառումը պետք է համարել ոչ թե անհաղթահարելի ֆիզիկական, այլ անհաղթահարելի հոգեկան հարկադրանքի ձև:

Բանն այն է, որ հիպնոսի ազդեցությամբ գործող մարդու հոգեֆիզիոլոգիական հատկություններն էական նշանակություն են ձեռք բերում նրա արարքների քրեաիրավական գնահատականի տեսանկյունից: Հիպնոսի վիճակում մարդը չի գնահատում և քննադատում իրեն հաղորդված տեղեկատվությունը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ հիպնոսավորված մարդուն ասված խոսքը նրա ուղեղում առաջացնում է գրգռում, որը, կենտրոնանալով ուղեղի կեղևի որևէ հատվածում, իր շուրջը ձևավորում է արգելակման գործընթաց: Հիպնոսի

միջոցով հնարավոր է մարդու մոտ մո-
ռացության մատնել որոշակի փաստեր
և իրադարձություններ, նրան ներշնչել
օբյեկտիվ իրականության մեջ գոյություն
չունեցող առարկաների, զգացողություն-
ների, գործողությունների գոյությունը
կամ հակառակը՝ դրանց բացակայությու-
նը, հանձնարարել կատարելու այս կամ
այն գործողությունը կամ ձեռնպահ մնալ
դրանից¹⁰:

Այսպես՝ գրականության մեջ հանցա-
վոր նպատակներով կիրառվող հիպնո-
սը դիտարկվում է որպես **հոգեբանական**
(ընդգծումը մերն է՝ Լ. Գ.) հարկադրանքի
դրսևորման յուրահատուկ ձև: Հակաի-
րավական հիպնոսը բնորոշվում է որպես
դիտավորյալ, տեղեկատվական, հակաի-
րավական ներգործություն անձի հոգե-
կանի վրա, որը վերջինիս մոտ առաջաց-
նում է հիպնոտիկ վիճակ և ճնշում նրա
կամքը¹¹:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք
փաստել, որ հիպնոսի ժամանակ անձի
վրա ֆիզիկական ներգործություն տե-
ղի չի ունենում, ներգործության օբյեկտ
տվյալ դեպքում հանդես է գալիս անձի
հոգեկանը, ուստի հիպնոսը պետք է դի-
տարկել որպես անհաղթահարելի հոգե-
կան հարկադրանքի դրսևորման ձև:

Այժմ անդրադառնանք հաղթահարե-
լի հարկադրանքի քրեաիրավական նշա-
նակությանը: Հաղթահարելի ֆիզիկական
հարկադրանքի քրեաիրավական նշանա-
կությունը սահմանված է քր. օր.-ի հոդ-
ված 45-ի երկրորդ մասում, հաղթահարե-
լի հոգեկան հարկադրանքի հետ միասին:
Այդպիսի օրենսդրական լուծումը պատա-
հական չէ, քանի որ հաղթահարելի ֆիզի-
կական և հոգեկան հարկադրանքն ունեն
շատ ընդհանրություններ՝ տարբերվելով
միայն անձի վրա ներգործության եղա-
նակով: Այդ իսկ պատճառով նպատակա-
հարմար ենք համարում դրանք քննարկել
համատեղ:

Եվ այսպես, հանցանքի միջնորդավոր-
ված կատարման դեպքում հաղթահարելի
ֆիզիկական և հոգեկան հարկադրանքը

հանդես է գալիս որպես անձին հանրորեն
վտանգավոր արարք կատարելուն հար-
կադրելու միջոց, եթե, իհարկե, անձը գոր-
ծել է ծայրահեղ անհրաժեշտության վի-
ճակում (քր. օր.-ի հոդված 45-ի երկրորդ
մաս):

Հաղթահարելի ֆիզիկական հար-
կադրանքը կարող է դրսևորվել տարբեր
ձևերով, որոնցից առավել տարածված-
ներն են հարկադրվողին տանջելը, ծե-
ծելը, ֆիզիկական ցավ պատճառելը,
խոշտանգելը, տարբեր մարմնական
վնասվածքներ հասցնելը, օրգանիզ-
մի վրա տարբեր նյութերով և էներգի-
այով (էլեկտրականություն, ջերմություն,
լույս, ռադիոալիս) ներազդելը, մարդուն
սննդից, ջրից, հանգստից, բնական կա-
րիքները հոգալու հնարավորությունից,
ազատությունից զրկելը¹²:

Հաղթահարելի հոգեկան հար-
կադրանքն իրենից ներկայացնում է ներ-
գործություն անձի գիտակցության և կամ-
քի վրա, որն արտահայտվում է սպառնա-
լիքների ձևով և նպատակ է հետապնդում
անձի մոտ առաջացնելու վախի զգացում
իր կամ այլ անձի կյանքի, առողջության,
գույքի կամ այլ շահերի համար: Փաս-
տորեն հաղթահարելի հոգեկան հար-
կադրանքի դրսևորման ձև է հանդիսա-
նում հոգեբանական բռնությունը՝ սպառ-
նալիքը:

Ըստ Է. Բ. Ադայանի՝ սպառնալիք
նշանակում է որևէ շարիք, անախորժու-
թյուն, վնաս պատճառելու խոստում, որևէ
անախորժ, վնասակար աղետաբեր բան
լինելու հնարավորություն՝ նախանշան,
այն ինչ-որ կարող է վտանգ հանդիսա-
նալ: Սպառնալ նշանակում է սպառնա-
լիքով որևէ բանից զգուշացնել, նախազ-
գուշացնել, սպառնալիքով վախ, երկյուղ
ներշնչել: Սպառնալիք տալ, մի բանով
վախեցնել, վտանգ ներկայացնել, երկյուղ
ներշնչել¹³:

Քր. օր.-ի հոդված 137-ով նախատես-
ված հանցագործության օբյեկտիվ կողմի
կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը
սպառնալիքը բնորոշել է որպես մարդու

նկատմամբ հոգեբանական հարկադրանքի ձև, որը նպատակ է հետապնդում վախեցնել նրան, առաջացնել տագնապի, սեփական անվտանգության կամ գույքի համար անհանգստության զգացում¹⁴:

Հետևաբար, կարելի է փաստել, որ հաղթահարելի ֆիզիկական և հոգեկան հարկադրանքի ընդհանրությունը այն է, որ հարկադրանքի ազդեցությամբ գործող անձի գիտակցական և կամային ոլորտն ամբողջությամբ չի ճնշվում. հարկադրողի պահանջը կատարելու կամ չկատարելու մասին վերջնական որոշումն ընդունում է այդ անձը:

Ինչպես արդեն նշել ենք, հաղթահարելի ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքը կառաջացնի հանցանքի միջնորդավորված կատարման իրավիճակ միայն այն դեպքում, եթե հարկադրանքի հետևանքով որպես գործիք օգտագործվող անձը՝ չնայած չի զրկվել իր գործողությունները ղեկավարելու հնարավորությունից, սակայն գործել է ծայրահեղ անհրաժեշտություն առաջացնող հետևյալ պայմաններում.

1. Որպես գործիք օգտագործվող անձին սպառնացող վտանգը՝ ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի ձևով, պետք է լինի առկա և իրական: Եթե վտանգն այդպիսին չի եղել, սակայն անձին այդպիսին է թվացել, ապա արարքի քրեաիրավական գնահատականը պետք է տրվի փաստական սխալի կանոնները հաշվի առնելով:
2. Որպես գործիք օգտագործվող անձի կարծիքով, հարկադրանքի ազդեցությամբ կատարված հանրորեն վտանգավոր արարքը պետք է լինի հարկադրանքը դադարեցնելու կամ կանխելու միակ միջոցը:
3. Այդ արարքով հասցված վնասը պետք է ավելի փոքր լինի այն վնասի համեմատությամբ, որը կարող էր առաջանալ հարկադրանքից:

Այս պայմաններից թեկուզ մեկի բա-

ցակայության դեպքում բացակայում է նաև հանցանքի միջնորդավորված կատարումը:

Երբեմն իրավաբանական գրականության մեջ միջնորդավորված կատարման իրավիճակների շարքին են դասվում նաև այնպիսի դեպքեր, որոնք իրականում միջնորդավորված կատարում չեն համարվում: Օրինակ՝ Վ. Ս. Պորխոբովը նշել է, որ հանցանքի միջնորդավորված կատարման այն դեպքերում, երբ անձը զրկված չէ իր գործողությունները ղեկավարելու հնարավորությունից և գործում է ծայրահեղ անհրաժեշտություն չառաջացնող հոգեկան կամ ֆիզիկական հարկադրանքի պայմաններում, ապա հարկադրողը համարվում է դրդիչ, իսկ հարկադրանքի ազդեցության տակ գործող անձը՝ համապատասխան հանցանքի կատարող¹⁵: Արարքի այսպիսի որակումն ըստ էության ճիշտ է, սակայն այն որևէ առնչություն չունի հանցանքի միջնորդավորված կատարման հետ: Հաղթահարելի հոգեկան կամ ֆիզիկական հարկադրանքը, որը չի առաջացրել ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակ, չի կարող քննարկվել հանցագործության միջնորդավորված կատարման շրջանակներում:

Խոսելով ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակ առաջացնող հաղթահարելի հոգեկան կամ ֆիզիկական հարկադրանքի կիրառմամբ հանցանքի միջնորդավորված կատարման մասին՝ Ն. Վ. Բարանկովն իրավացիորեն շեշտադրվում է, որ այդ եղանակով դրսևորված միջնորդավորված կատարման սուբյեկտիվ կողմն ունի որոշակի առանձնահատկություն: Ըստ հեղինակի՝ անհրաժեշտ է հիմնավորել, որ միջնորդավորված կատարողը դիտավորություն է ունեցել հենց այդպիսի եղանակով կատարելու իր հանցանքը, այսինքն՝ ցանկացել է կիրառել հաղթահարելի հոգեկան կամ ֆիզիկական հարկադրանք և հենց այդ իրավիճակում անձին օգտագործել որպես գործիք իր հանցավոր մտադրությունն իրականացնելու համար¹⁶:

Այսպիսով՝ հաղթահարելի ֆիզիկական և հոգեբանական հարկադրանքի դեպքում անձն ունենում է իր գործողությունների տարբերակն ընտրելու հնարավորության, քանի որ նա պահպանում է իր արարքների բնույթը գիտակցելու և դրանք ղեկավարելու ունակությունը: Քր. օր.-ի հոդված 44-ով և հոդված 45-ի երկրորդ մասով նախատեսված՝ հաղթահարելի ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի և ծայրահեղ անհրաժեշտության՝ իրավաչափության պայմաններից թեկուզ մեկի խախտման դեպքում հարկադրանք գործադրած անձի և դրա ազդեցությամբ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառած անձի արարքների քրեաիրավական

գնահատականը պետք է տրվի հանցակցության կանոններով:

Այսպիսով՝ անհաղթահարելի ֆիզիկական և հոգեկան հարկադրանքը հանցանքի միջնորդավորված կատարման դեպքում բնութագրվում է նրանով, որ որպես գործիք օգտագործվող անձը չի դրսևորում կամային վարքագիծ, ուստի քր. օր.-ի հոդված 45-ի առաջին մասի հիման վրա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության: Իսկ հաղթահարելի ֆիզիկական և հոգեկան հարկադրանքի դեպքում հանցանքի միջնորդավորված կատարումը հնարավոր է, եթե այդ հարկադրանքն առաջացրել է ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակ:

¹ Տե՛ս Լуньков Д.А., Посредственное причинение вреда: уголовно-правовые и криминологические аспекты, Дисс....канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2013, էջ 119-120:

² Տե՛ս Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան «Հայաստան» իրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 1, էջ 845:

³ Տե՛ս Արակеляն С.В., Преступное насилие/ под ред. доктора юрид. наук, профессора Ю.М. Антоняна, Ереван, Изд-во ЕГУ, 2013, էջ 19:

⁴ Տե՛ս Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան «Հայաստան» իրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 1, էջ 205:

⁵ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշումը ԱԲԴ/0176/01/11 գործի վերաբերյալ:

⁶ Տե՛ս Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов / Отв. ред. проф. И.Я. Козачеико, М., Издательство НОРМА, 2009, էջ 387-388:

⁷ Տե՛ս, օրինակ, Уголовное право России / Под ред. Крутикова Л.Л., М., 2005, էջ 312; Фойицкий И.Я., Курс уголовного права. Часть Особенная, Посягательства личные и имущественные, СПб., 1912, էջ 87-88; Тагер С.А., Два вида насилия // Административный вестник, 1927, № 9, էջ 47:

⁸ Տե՛ս Шарапов Р.Д., Физическое насилие в уголовном пране, СПб., Пресс, 2001, էջ 12:

⁹ Տե՛ս Լуньков Д.А., Посредственное причи-

нение вреда: уголовно-правовые и криминологические аспекты, Дисс....канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2013, էջ 122:

¹⁰ Տե՛ս Семенова Д.А., Гипноз как вид психического принуждения в уголовном праве// Шестой технологический уклад: механизмы и перспективы развития, Материалы международной научно-практической конференции, Ханты-Мансийск, 13-14 ноября, 2015 г., էջ 210:

¹¹ Տե՛ս Седых Л.В., Гипноз как способ психического принуждения//Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета, Вып. 19, Ставрополь, СГУ, 2008, էջ 45, 92:

¹² Տե՛ս Լуньков Д.А., Посредственное причинение вреда: уголовно-правовые и криминологические аспекты, Дисс....канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2013, էջ 121:

¹³ Տե՛ս Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան «Հայաստան» իրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 2, էջ 1323:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի հունիսի 8-ի որոշումը ԿԳ-1/0025/01/11 գործի վերաբերյալ:

¹⁵ Տե՛ս Курс советского уголовного права. Часть Общая / Отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский, Л., 1968, էջ 613:

¹⁶ Տե՛ս Баранков Н.В., Посредственное исполнение преступления, Автореф. дисс....канд. юрид. наук, СПб., 2001, էջ 18:

RESUME - РЕЗЮМЕ

CRIMINAL LEGAL CHARACTERISTICS OF MEDIATED COMMITTAL OF CRIME THROUGH APPLICATION OF PHYSICAL OR PSYCHIATRIC ENFORCEMENT

Lala Grigoryan

*PhD Student at the Educational Complex of the Police of the Republic of Armenia,
Lecturer at the Chair of Theory of State and Law and Constitutional Law at the Faculty
of Law of the Academy of the Educational Complex of the RA Police, Police Major*

Criminal legal characteristics of enforcement and its types has important theoretical and practical role for legal qualification of mediated committal of crime. In these cases there is a complicated interaction between person found guilty and a person who has forcedly acted in interests of first one. There is a conflict in that interaction caused by diametrically different aims of opposing parties, by complicated and obvious advantage of mediated causer, which makes possible for latter to enforce other person to commit an action including the illegal one.

The issues of criminal legal qualification of mediated committal of crime through application of physical or psychiatric enforcement and correlation between enforcement and violence have been studied in the article.

The author has pointed out differences between criminal legal consequences of application of surmountable and irresistible enforcement. The correlation of physical or psychiatric enforcement with urgent necessity has also been studied in the article.

Keywords: *crime, circumstances excluding the criminality of the act, mediated committal of crime, physical enforcement, psychiatric enforcement, threat, violence, urgent necessity.*

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСРЕДСТВЕННОГО СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ С ПРИМЕНЕНИЕМ ФИЗИЧЕСКОГО ИЛИ ПСИХИЧЕСКОГО ПРИНУЖДЕНИЯ

Лала Григорян

Аспирант Образовательного комплекса полиции Республики Армения, преподаватель кафедры теории государства и права и конституционного права юридического факультета академии Образовательного комплекса полиции Республики Армения, майор полиции

Уголовно-правовая характеристика принуждения и его видов имеет важное теоретическое и практическое значение для правильной правовой оценки посредственного совершения преступления. В этих случаях имеется сложное взаимодействие между виновным и лицом, вынужденно действующим в его интересах. В основе этого взаимодействия лежит конфликт, обусловленный диаметрально различными целями противоборствующих сторон, осложненный, к тому же, явным преимуществом посредственного причинителя, позволяющим ему в конечном счете принудить другое лицо к действию, в том числе незаконному.

В статье рассматриваются вопросы уголовно-правовой оценки посредственного совершения преступления с применением физического или психического принуждения, рассматриваются соотношения принуждения и насилия.

Автором выделяются различия уголовно-правовых последствий применения преодолимого и не-преодолимого принуждения, а также изучается соотношение физического или психического принуждения с крайней необходимостью.

Ключевые слова: преступление, обстоятельства, исключаящие преступность деяния, посредственное совершение преступления, физическое принуждение, психическое принуждение, угроза, насилие, крайняя необходимость.

Բանալի բառեր – հանցագործություն, արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքներ, հանցանքի միջնորդավորված կատարում, ֆիզիկական հարկադրանք, հոգեկան հարկադրանք, սպառնալիք, բռնություն, ծայրահեղ անհրաժեշտություն:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՄԻՆՉՊԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏԱՄԲ ՏԵՏԱԳԱ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՆՏԱԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆԱԳՐԻ ԵՎ ԱՈՍԱԿԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Դատական վերահսկողությունն ան-
ձի իրավունքների, ազատություննե-
րի և օրինական շահերի ապահովմանն
ուղղված արդյունավետ և իրական դա-
տավարական երաշխիք է: Այն, հանդես
գալով որպես յուրօրինակ հակակշիռ
վարույթն իրականացնող մարմիննե-
րի պետախիշխանական լիազորություն-
ներին, հանրային և մասնավոր շահերի
անհրաժեշտ հավասարակշռման կառու-
ցակարգերից է: Քրեական դատավարու-
թյունում տարանջատվում են դատական
վերահսկողության վերստուգիչ, նախ-
նական և հետագա ձևերը: Վերստուգիչ
դատական վերահսկողությունը Հայաս-
տանի քրեական դատավարությունում
արտահայտվում է դատական միատ-
նշանակելու և գործն առաջին ատյանի
դատարանում քննելու, դատավճիռները
վերաքննության կարգով քննելու, ինչ-
պես նաև վճռաբեկ վարույթների ձևերով:
Նախնական դատական վերահսկողու-
թյունը միջոց է անհատի սահմանադրա-
կան իրավունքների ու ազատություննե-
րի անհիմն սահմանափակումները կան-
խելու համար: Այս տեսակի դատական
վերահսկողությունը ենթադրում է, որ
մինչդատական վարույթն իրականաց-
նող մարմինը կամ պաշտոնատար անձն
ինչ-որ որոշում ընդունելու կամ կատարե-
լու համար պետք է ստանա դատարանի
թույլտվությունը: Հետագա դատական
վերահսկողությունը, ըստ քրեական դա-
տավարության օրենսգրքի, արտահայտ-
ված է նրանում, որ հետաքննության
մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատա-
խազի և օպերատիվ-հետախուզական

գործունեություն իրականացնող մար-
մինների անօրինական ու անհիմն որո-
շումները և գործողությունները կարող են
բողոքարկվել դատարան: Դատական
վերահսկողության թվարկված տեսակ-
ներից (ձևերից) յուրաքանչյուրն ունի իր
խնդիրներով պայմանավորված առանձ-
նահատկություններ:

Անդրադառնալով հետագա դատա-
կան վերահսկողությանը՝ փաստում ենք,
որ համաձայն ՀՀ քրեական դատավա-
րության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին
մասին՝ հետաքննության մարմնի աշխա-
տակցի, քննիչի, դատախազի, օպերա-
տիվ-հետախուզական գործողություն-
ներ իրականացնող մարմինների՝ սույն
օրենսգրքով նախատեսված որոշումների
և գործողությունների օրինական և հիմ-
նավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան
կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մե-
ղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեա-
կան դատավարության մասնակիցների,
այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունք-
ները և օրինական շահերը խախտվել են
այդ որոշումներով և գործողություններով,
և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել
դատախազի կողմից:

Փաստորեն, ըստ էության, հետագա
դատական վերահսկողության նման կա-
ռույցը երաշխավորում է քրեական դա-
տավարությանն այս կամ այլ կերպ մաս-
նակից դարձած անձանց իրավունքների
պաշտպանությունը գործով մինչդատա-
կան վարույթի բոլոր փուլերում: Դատա-
րանը պարտավոր է քննել ցանկացած
բողոք՝ բերված դատավարության նշված
սուբյեկտների որոշումների և գործողու-
թյան:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

յունների դեմ:

Դատական վերահսկողության այս տեսակի առանձնահատկությունները պայմանավորված են այդ գործընթացի **օբյեկտով և առարկայով**, իրականացման ընթացակարգով, ընդունվող որոշումների բնույթով և դրանց իրավական նշանակությամբ:

Հարկ ենք համարում նշել, որ հետագա դատական վերահսկողությունն ունի իր օբյեկտը և առարկան: Այսպես՝

Քրեական դատավարության տեսության մեջ անհրաժեշտ է առանձնացնել մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության «առարկա» և «օբյեկտ» հասկացությունները, որոնց վերաբերյալ, սակայն, միասնական մոտեցում առկա չէ: Չնայած, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության առարկան և օբյեկտը տարբեր հասկացություններ են, այդուամենայնիվ, որոշ հեղինակներ նույնացնում են դրանք: Մասնավորապես՝ Վ. Պ. Կաշեպովը, Ն. Ա. Կոլոկոլովն օգտագործում են դատական վերահսկողության «օբյեկտ» տերմինը¹, իսկ Ա. Վ. Մոլոդիլովը, Ա. Ի. Չուչակը, Լ. Մ. Լուկյանովան՝ «առարկա» տերմինը²:

Քրեական դատավարությունում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ (ոլորտ) են հանդիսանում հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները:

Դատական վերահսկողության առարկա են նշված սուբյեկտների՝ որոշումների և գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Այսինքն՝ դատարանի խնդիրն է ստուգողական գործունեության արդյունքում պարզել և գնահատել այդ որոշումների և գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության հատկանիշները³:

Մեր կարծիքով՝ որպես հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ պետք է դիտել քրեական հետապնդման մարմնի այն գործողությունների (անգործության) կամ որոշումների շրջանակը, որոնք դատական կարգով ենթակա են բողոքարկման: Ինչ վերաբերում է հետագա դատական վերահսկողության առարկային, ապա գտնում ենք, որ առարկա է հանդիսանում հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ որոշումների և գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Որոշումները՝ որպես դատական ստուգման օբյեկտ, պետք է լինեն օրինական, հիմնավորված, պատճառաբանված, ժամանակին, ճիշտ, նպատակահարմար, գրագետ, տրամաբանական: Այս հատկանիշների համակցությունն ընդհանրացված տեսքով դրսևորվում է օրինականության և հիմնավորվածության օրենսդրական ընդհանուր պահանջում: Հետևաբար, դատական ստուգման առարկան օրինականության և հիմնավորվածության պահանջներին որոշումների համապատասխանության պարզաբանումն է: Ասվածը վերաբերում է մաս «գործողություններին» և «անգործությանը»:

Այսպիսով՝ այս ինստիտուտի առարկան են անձի և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը, ինչպես նաև հետաքննության և նախաքննության մարմինների կողմից ընդունվող որոշումների ու կատարվող գործողությունների (անգործության) օրինականությունը⁴:

Գործող քրեադատավարական օրենսգրքի մեկնաբանմամբ, կարելի է փաստել, որ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտի շրջանակը բավականին լայն է, քեև գտնում ենք, որ բողոքարկվող որոշումների ոլորտը չի կարող կրել անսահմանափակ բնույթ, ուստի հարկ ենք համարում անդրադառնալ այդ

որոշումների շրջանակին: Նշվածի կապակցությամբ ընդգծում ենք, որ բողոքարկվող որոշումների շրջանակի վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ առկա են տարբեր տեսակետներ:

Ա. Ն. Արտամոնովը գտնում է, որ դատարան կարող են բողոքարկվել հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի ոչ բոլոր գործողությունները և որոշումները, այլ նրանք, որոնք շոշափում են Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքները⁵:

Հ. Ավետիսյանի կարծիքով՝ դատական վերահսկողության ոլորտի ընդլայնումը կարող է լրացուցիչ երաշխիք լինել դատավարության մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության համար, քանի որ ավելի հեշտ կլինի իրավունքների անհիմն խախտումները վերականգնել անմիջապես՝ մինչդատական փուլում, և ոչ թե դատական քննության ընթացքում: Սակայն նախնական քննության մարմինների ցանկացած որոշում և գործողություն դատարանին բողոքարկելու իրավունք վերապահելու, ինչպես նաև բոլոր բողոքներն անմիջականորեն դատարան ներկայացվելու դեպքում, դատարանների ծանրաբեռնվածության պատճառով անհրաժեշտություն կառաջանա դատական համակարգում ստեղծել առանձին դատարաններ, որոնք կզբաղվեն միայն այդ բողոքների քննությամբ: Հեղինակը հնարավոր չի համարում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկվող որոշումների և գործողությունների ցանկը նախատեսելը⁶:

Հետաքրքիր մտտեցում է արտահայտել Գ. Բաղդասարյանը. մասնավորապես, հեղինակը կարծում է, որ քրեական հետաքննման մարմնի մի շարք որոշումներ և գործողություններ, թեև ուղակի կամ անուղղակի սահմանափակում են դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն իրենց առանձնահատկությունների ուժով

հանդիսանում են ոչ թե հետագա, այլ ռեկվիզիտ դատական վերահսկողության առարկա⁷:

Համամիտ չլինելով Հ. Ավետիսյանի դիրքորոշմանը՝ կապված բողոքները քննելու նպատակով առանձին դատարաններ ստեղծելու հետ, ընդգծում ենք, որ թեև նման պարագայում որոշակի առումով կարող է նվազել դատարանների ծանրաբեռնվածությունը, քանի որ վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ ներկայումս քրեական հետապնդման մարմինների որոշումների և գործողությունների դեմ բերված բողոքները, ինչ խոսք, բավականին աճել են (2017 թ-ին ՀՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններ է ստացվել 942 բողոք, որից 669-ը մերժվել է, իսկ 102-ը՝ բավարարվել, 2018 թ-ին Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան է ստացվել 1038 բողոք, որից 576-ը մերժվել է, իսկ 161-ը՝ բավարարվել)⁸, այդուամենայնիվ, գտնում ենք, որ նման դեպքում դատարանը չի կարող լիարժեքորեն իրականացնել իր հիմնական գործառույթը՝ այն է՝ արդարադատությունը:

Վերլուծելով հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտը, հարկ ենք համարում մեջբերել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտած իրավական դիրքորոշումներ.

Վալերի Գրիգորյանի գործով 2008 թվականի հուլիսի 25-ին կայացված թիվ ԵԿԳ/0031/11/08 որոշման 12-րդ կետում իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ՝ <(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասից հետևում է, որ դատական վերահսկողության առարկա կարող են լինել հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների բոլոր այն որոշումները և գործողությունները, որոնք խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը: Անձի իրավունքները և օրինական շահերը խախտելու դեպքում հետաքննու-

յան մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները դատական բողոքարկման առարկա լինելու հանգամանքն ուղղակիորեն բխում է ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքից (...):

(...) Եթե քրեական դատավարության օրենսգրքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների՝ դատական կարգով բողոքարկման ուղղակի դեպք և կարգ սահմանված չէ, սակայն այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը, ապա ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով դրանք ենթակա են դատական կարգով բողոքարկման>: Միաժամանակ նույն որոշման 14-րդ կետում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերապահում է արել՝ արձանագրելով հետևյալը. <(…) ՀՀ քրեական դատավարությունում քրեական գործը հարուցվում է քրեական օրենսգրքով չբույլատրված՝ ենթադրաբար կատարված հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող արարք(ներ)ի կապակցությամբ, այլ կերպ՝ փաստի առթիվ, և որևէ անձի համար քրեական դատավարությունում այն իրավական որևէ հետևանք չի առաջացնում, ուստի և քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ քրեական դատավարությունում որևէ մեկի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում:

Այսպիսով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա լինել չի կարող, քանի որ քրեական դատավարությունում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ անձի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում>:

Իր այս դիրքորոշումը Վճռաբեկ դա-

տարանը զարգացրել է Վարուժան Մանուկյանի գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԳ/0060/11/10 որոշմամբ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ՝ <...մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա են նախնական քննության մարմինների այն որոշումները և գործողությունները (անգործությունը), որոնք խախտում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ քրեական դատավարության այս փուլում դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակն անսահմանափակ է: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակի հստակեցման նպատակով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սահմանել հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. գործի նախնական քննության փուլում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված որոշումներից զատ, դատարան կարող են բողոքարկվել քրեական հետապնդման մարմինների այն բոլոր որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, անհնար է, կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման¹⁰>:

Փաստելով, որ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ են հանդիսանում հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարող անձի որոշումները և գործողությունները՝ գտնում ենք, որ դատարան բողոքարկվող որոշումների և գործողությունների շրջանակը, այդուամենայնիվ, պետք է կրի սահմանափակ բնույթ: Հիշյալ հանգամանքն անհրաժեշտ է դիտարկել և

պայմանավորել նախ՝ տվյալ փուլում անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման, ապա՝ անհիմն սահմանափակման հետ: Հետևաբար, գտնում ենք, որ այն դատավարական որոշումներն ու գործողությունները, որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, հնարավոր է, ավելին՝ այն չի կարող հանգեցնել անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման, չի կարող ընդգրկվել հետագա դատական վերահսկողության բողոքարկվող որոշումների շրջանակներում: Գործնականում հաճախ լինում են դեպքեր, երբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով դատարան են բողոքարկվում վարույթն իրականացնող մարմնի այնպիսի որոշումներ, որոնք առավելապես վերաբերում են մեղադրանքի հիմնավորվածությանը: Ավելին՝ կարելի է արձանագրել, որ բավական մեծ քանակություն են կազմում վարույթն իրականացնող մարմնի այն որոշումները, որոնք մեծամասամբ առնչվում են նախնական քննության փուլում սպացույցներ հավաքելուն, ստուգելուն կամ գնահատելուն, ինչը մեր կարծիքով, իրավաչափ չէ: Հիշյալ եզրահանգմանը գալիս կարևորում ենք այդ փուլում դատարանի խնդիրներն ու նպատակները և գտնում, որ սպացույցներ հավաքելու, ստուգելու կամ գնահատելու օրինականությունը կարող է իրականացվել միմիայն դատարանում՝ գործն ըստ էության քննելիս: Ուստի, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է սահմանափակել հետագա դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկված բողոքարկվող որոշումների շրջանակը՝ դրանում ընդգրկելով միայն այնպիսիները, որոնք կարող են իրենց հանգուցալուծումը ստանալ բացառապես տվյալ փուլում, հակառակ դեպքում՝ դրանց ձգձգումը կամ ավելի ուշ քննարկումը կարող է հանգեցնել անձի իրավունքի խախտման: Այլ խոսքով, նպատակահարմար չենք համարում նմանատիպ՝ սպացույցների

հավաքման, ստուգման կամ գնահատման, ինչու չէ նաև՝ մեղադրանքի հիմնավորվածության, վերաբերյալ բողոքարկվող որոշումների քննարկումը հետագա դատական վերահսկողության փուլում և գտնում, որ դրանք պետք է չներառել հետագա դատական վերահսկողության ոլորտի (օբյեկտ) մեջ այն պատճառով, որ գործի ըստ էության քննության ժամանակ այդ հարցերի պարզաբանումը կարող է առավել էական և արդյունավետ նշանակություն ունենալ: Բացի դրանից՝ կարևորում ենք նաև անձի այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնց ենթադրյալ սահմանափակումը կարող է լուրջ ազդեցություն ունենալ գործի սկզբնական փուլում, հակառակ դեպքում՝ վերահսկողության ինստիտուտը և դրանով պայմանավորված՝ իրավունքի խախտման փաստը հաստատելը կամ հերքելը չի կարող ծառայել իր նպատակին:

Ընդհանրացնելով վերը շարադրվածը՝ եզրահանգում ենք, որ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտը պետք է սահմանափակել՝ զուտ այն առումով, որ այս փուլում բողոքարկման ենթակա պետք է լինեն միայն այն որոշումները և գործողությունները, որոնք չեն կարող հանգեցնել անձի իրավունքների անհիմն և անհամարժեք սահմանափակման:

Նշվածից զատ՝ անդրադառնալով քրեական գործ հարուցելու վերաբերյալ որոշումներին, հարկ ենք համարում ընդգծել, որ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից Լևիկ Պողոսյանի վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո ներկայումս այն ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման, եթե այն խախտում է անձի հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները, օրինակ՝ այն դեպքում, երբ քրեական գործը հարուցվում է ոչ թե փաստի առթիվ, այլ՝ կոնկրետ անձի դեմ¹¹:

Անդրադառնալով հետագա դատական վերահսկողության առարկային՝ կրկին անգամ ընդգծում ենք, որ առարկա է հանդիսանում նշված քրեական հե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

տապնդման մարմինների՝ որոշումների և գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Մասնավորապես, գտնում ենք, որ դատական ստուգման օբյեկտ հանդիսացող որոշումները նախ պետք է լինեն օրինական և հիմնավորված, ապա՝ պատճառաբանված և ժամանակին: Այլ կերպ՝ դատական վերահսկողության առարկայի միջոցով դատարանը պետք է ստուգի բողոքարկվող որոշումների հիմնավորվածության և օրինականության համապատասխանությունը: Հետագա դատական վերահսկողության առարկայի որոշակիացման առումով ուշագրավ է Լաուրա Չարյանի գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշումը: Հիշյալ որոշումից բխում է, որ դատարանն իր որոշման մեջ իրավասու է սահմանել նախնական քննության մարմնի կողմից թույլ տրված օրինախախտումը վերացնելու և դրա արդյունքում անձի խախտված իրավունքները և ազատությունները վերականգնելու վերաբերյալ նախնական քննության համապատասխան մարմնի պարտականությունը: Որոշ դեպքում դատարանն իրավասու չէ որոշակի դատավարական գործողություններ կատարելու՝ ցուցումներ տալ նախաքննական մարմնին կամ վերացնել վերջիններիս որոշումները¹²:

Մեր կարծիքով՝ հետագա դատական վերահսկողության առարկայի իմաստով՝ դատարանն օրենքով սահմանված դեպքում հետևում է, որպեսզի նախնական քննության մարմինները դուրս չգան իրավական դաշտի սահմաններից: Այդուհանդերձ, իրավաչափ ենք համարում այն, որ դատարանն այդ վերահսկողության

շրջանակում չպետք է միջամտի գործքննությանը, քրեական դատավարության պրոցեսին, նույնիսկ՝ բողոքարկվող որոշման կայացման կամ գործողության կատարման նպատակահարմարությանը: Իրավաբանական գրականության մեջ նույնպես արտահայտվել են նույնաբովանդակ կարծիքներ, մասնավորապես՝ Օ. Ն. Մարկովը նշում է, որ դատարանը չի կարող ուղղորդել մինչդատական վարույթը, սակայն պարտավոր է կանխել քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների խախտումները և հարկադրել մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմիններին հարգել ու պահպանել Սահմանադրությունը¹³:

Այսպիսով՝ ընդհանրացնելով վերոգրյալը, կարող ենք փաստել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունն էպիգոնիկ բնույթ է կրում և իրականացվում է ոչ թե դատարանի հայեցողությամբ, այլ դատավարությանը մասնակցող անձանց դիմումների և բողոքների առկայության պայմաններում: Որոշման բողոքարկումը դատական կարգով նշանակում է դրա անհամաձայնություն, վեճի առաջացում, որի լուծման իրավասությունը դատարանի բացառիկ իրավասությունն է: Ընդ որում՝ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ հիշյալ դատավարական փուլում բողոքարկվող որոշումների շրջանակն անհրաժեշտ է սահմանափակել՝ ներառելով միայն այնպիսիները, որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, անհնար է կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

¹ St'u Кашепов В.П., Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации, Гос. и право, 1998, N 2, էջ 66-71. Колоколов Н.А., Судебный контроль в стадии предварительного расследования: реальность и перспективы, Гос. И право, 1998. N 11, էջ 31-39

² St'u Солодилов А.В., Судебный контроль за проведением следственных действий и решениями прокурора и органов расследования, ограничивающими конституционные права и свободы граждан в уголовном процессе России. Автореф. Дисс. ...канд. юрид. наук.-Томск, 1999, Чучаев А.И., Лукя-

нова Л.М., Судебная проверка законности и обоснованности ареста: Учебное пособие.- Ульяновск: СВНЦ, 1997, էջ 12-17:

- ³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս», - Ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Ս. Ղազի-նյան, Երևան, 2010 թվական, էջ 268:
- ⁴ Տե՛ս [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2\(4\)/19.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2(4)/19.pdf)
- ⁵ Տե՛ս Արтамонов А.Н., Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2003г.:
- ⁶ Տե՛ս Ավետիսյան Հ., «Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը՝ որպես անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման երաշխիք». Իրավ. գիտ. թեկն.... ատենախոսության սեղմագիր: Երևան, 2009 թվական, էջեր 19-20:
- ⁷ Տե՛ս Բարդասարյան Գ., «Քրեական հետապնդման մարմնի գործողությունների և որոշումների դատական բողոքարկման ազատության սահմանները» // «Դատական իշխանություն», N 5 (130), 2010 թվական, էջեր 77-83:
- ⁸ Տե՛ս http://court.am/index.php?link=arm/left/statistics/2018/crim/by_court.htm
- ⁹ Տե՛ս Վալերի Գրիգորյանի գործով 2008 թվականի հունիսի 25-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0031/11/08 որոշման 12-րդ կետը:
- ¹⁰ Տե՛ս Վարուժան Մանուկյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0060/11/10 որոշման 16-րդ կետը:
- ¹¹ Տե՛ս Լևիկ Պողոսյանի վերաբերյալ գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0136/11/11 որոշումը:
- ¹² Տե՛ս Լսուրա Զարյանի գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշումը:
- ¹³ Տե՛ս Марков О.Н., Пределы вмешательства суда в предварительное расследование // Уголовный процесс, 2006, N3, էջ 39:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE GENERAL CHARACTERISTICS OF THE OBJECT AND SUBJECT OF THE JUDICIAL CONTROL OVER THE FURTHER PRETRIAL PROCEEDINGS

Anna Shukhyan

Assistant to the Judge of Yerevan City Court of General Jurisdiction

Within the article, the institute of follow-up judicial review of pretrial proceedings was examined. This institute guarantees protection of the rights of persons involved in criminal proceedings at all the stages of pretrial proceedings. In this context, the author differentiated between the legal concepts and meaning of the subject and object of the follow-up judicial review and emphasized their boundaries as well as offered to limit the scope of the object of the follow-up judicial review by pointing to the rulings and actions appealed at this stage that would not lead to any unreasonable and inadequate limitations of a person's rights.

Keywords: pretrial proceedings, judicial review, object, subject, human rights, lawfulness, justification.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЪЕКТА И ПРЕДМЕТА ДАЛЬНЕЙШЕГО СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НАД ДОСУДЕБНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Анна Шухян

Помощник судьи Суда общей инстанции города Ереван

В данной статье изучен институт дальнейшего судебного контроля над досудебным производством, гарантирующий защиту прав лиц, ставших участниками уголовного судопроизводства, на всех этапах досудебного производства. В этом контексте автор разделил правовое определение предмета и объекта дальнейшего судебного контроля, подчеркнул их границы, а также предложил ограничить рамки объекта дальнейшего судебного контроля, указав опротестовываемые на данном этапе решения и действия, которые не приведут к необоснованному и неадекватному ограничению прав лица.

Ключевые слова: досудебное производство, судебный контроль, объект, предмет, права человека, законность, обоснованность.

Բանալի բառեր – միջդատարկական վարույթ, դատարկական վերահսկողություն, օրյեկր, առարկա, մարդու իրավունքներ, օրինականություն, հիմնավորվածություն:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Թարգմանությունը և մշակումը՝ Լիանա ՀԱԿՈՒՅԱՆԻ
ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Կոնիակինան ընդդեմ Վրաստանի գործով KHONIAKINA v. GEORGIA Եվրոպական դատարանի 19 հունիսի 2012թ. վճիռը.

Մույն գործով դիմումատուն Վրաստանի Գերագույն դատարանի պաշտոնաթղղ դատավոր է, ով որպես դատավոր պաշտոնավարելով 1956 թվականից, կենսաթոշակի է անցել 2000թ.: Նշանակվել է կենսաթոշակ 492 եվրոյին համարժեք լարիի չափով՝ դատավորի պաշտոնում ստացած վերջին ամսվա աշխատավարձին հավասար: Դիմումատուի՝ կենսաթոշակի անցնելու պահին գործած օրենսդրության համաձայն՝ Գերագույն դատարանի դատավորին նշանակվում էր կենսաթոշակ՝ նրա պաշտոնավարման վերջին ամսում ստացած աշխատավարձին հավասար և կենսաթոշակի չափը ենթակա էր ավելացման՝ Գերագույն դատարանի դատավորի աշխատավարձի ավելացմանը զուգընթաց:

Դիմումատուի՝ կենսաթոշակի անցնելուց հետո՝ 2001թ. կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում վերացվեց այն կարգավորումը, ըստ որի՝ դատավորի կենսաթոշակի չափն ավելանում է դատավորի աշխատավարձի ավելացմանը զուգընթաց:

2005թ. կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում, սահմանվեց, որ կենսաթոշակի տարիքի հասած դատավորին կամ լիազորությունների ժամկետը լրացած դատավորին նշանակվում է պետական նպաստ 551 եվրոյին համարժեք չափով:

Դիմումատուն, դիմելով ներպետական դատարան, պահանջեց նյութական վնասի հատուցում՝ պնդելով, որ իր նկատմամբ 2001թ. օրենսդրական փոփոխության կիրառման և ըստ այդմ՝ իր պաշտոնաթողությունից հետո դատավորների ավելացած աշխատավարձին հավասար կենսաթոշակ չվճարելու արդյունքում իրեն նյութական վնաս է պատճառվել: Առաջին ատյանի դատարանը բավարարեց դիմումատուի հայցը՝ գտնելով, որ 2001թ. օրենսդրական փոփոխությունները հետադարձ ուժով են կիրառվել դիմումատուի նկատմամբ՝ վատթարացնելով նրա վիճակը: Վերաքննիչ դատարանը նշված վճիռը բեկանեց՝ գտնելով, որ դիմումատուի վիճակի վատթարացում տեղի չի ունեցել: Գերագույն դատարանի վարչական պալատը, բեկանելով վերաքննիչ դատարանի որոշումը, ամբողջությամբ բավարարեց դիմումատուի հայցը: Դատավոր Ս.-ն հատուկ կարծիք էր հայտնել՝ գտնելով, որ դիմումատուի հայցը ենթակա էր մերժման:

Դիմումատուն ներպետական դատարաններում հարուցեց երկրորդ դատական գործը՝ վիճարկելով 2005թ. օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում իրեն 551 եվրոյին համարժեք լարիի չափով կենսաթոշակ նշանակելու իրավաչափությունը: Դիմումատուն պարտություն կրեց դատական երեք ատյաններում: Գերագույն դատարանի վարչական պալատում դիմումատուի բողոքի ընդունումը մերժվեց երեք դատավորի կազմով. վերջինս ներառում էր նախորդ դատական գործով հատուկ կարծիք հայտնած դատավոր Ս.-ին և ևս երկու դատավորի, ովքեր նախորդ գործի քննությանը մասնակցություն չէին ունեցել:

Դիմելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան՝ դիմումատուն վիճարկում էր ինչպես արդար դատաքննության իրավունքի, այնպես էլ սեփականության իրա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

վունքի խախտում:

Ըստ դիմումատուի՝ իր երկրորդ գործը քննած Գերագույն դատարանի վարչական պալատի երեք դատավորի կազմով դատարանը չի եղել անաչառ և անկողմնակալ դատարան, քանզի նախորդ դատական գործի քննությանը մասնակցած և հատուկ կարծիք հայտնած դատարանն ընդգրկված է եղել նաև իր երկրորդ գործով բողոքը քննող դատավորների կազմում: Ըստ այդմ՝ դիմումատուի կարծիքով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում:

Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում չարձանագրեց: Դատարանն անհրաժեշտ համարեց պարզել, արդյո՞ք առկա է ողջամիտ պատճառ՝ կասկածելու, որ դատարանն ունեցել է կանխակալ մոտեցում: Ընդ որում՝ դատարանը շեշտադրեց, որ դիմումատուի տեսակետը որոշիչ չէ: Կարևորն այն է, թե արդյոք տվյալ կասկածն օբյեկտիվորեն հիմնավորված է:

Ըստ դատարանի՝ լոկ այն փաստը, որ դատավոր Ս.-ն հատուկ կարծիք է հայտնել դիմումատուի կենսաթոշակին առնչվող նախորդ դատական գործի քննության շրջանակներում, չի կարող բավարար ապացույց հանդիսանալ երկրորդ դատական գործում դիմումատուի դեմ ամձնական կանխակալ վերաբերմունքի առկայության վերաբերյալ:

Բացի այդ դատարանը, ընդունելով պատասխանող կառավարության առարկությունները, գտավ, որ թեև երկու դատական գործն էլ վերաբերում էին դիմումատուի կենսաթոշակի իրավունքին, այնուամենայնիվ, այդ դատավարությունները չեն կարող համարվել նույն գործին կամ նույն որոշմանը վերաբերող, քանզի դրանք առնչվում են միմյանցից տարբերվող փաստական հանգամանքների և իրավական հիմքերի: Դատարանը նկատեց նաև, որ հաշվի առնելով Գերագույն դատարանի վարչական պալատի դատավորների սահմանափակ թվաքանակը, հաճախ անխուսափելի և նաև ընդունելի կլինի այնպիսի իրավիճակը, երբ նմանատիպ գործով արդեն իսկ դիրքորոշում արտահայտած դատավորը կմասնակցի նմանատիպ հարցի քննարկմանը մեկ այլ գործով:

Վրաստանի կառավարությունը, առարկելով Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված սեփականության իրավունքի խախտման դեմ, ներկայացրել է պետության սոցիալական ապահովության համակարգի քաղաքականությունը և այդ համակարգում վերջին տարիներին նախաձեռնված հիմնական բարեփոխումները: Ըստ կառավարության՝ գործընթացը պահանջում էր ֆինանսական քաղաքականության համալիր պլանավորում, պետական բյուջեի հնարավորությունների գնահատում և առաջադրում էր հարկ վճարողների վրա լրացուցիչ ծանր բեռից խուսափելու անհրաժեշտություն: Կառավարությունը պատճառաբանեց նաև, թե ինչով էր պայմանավորված նախկին օրենսդրության մեջ այն նորմի ամրագրումը, ըստ որի՝ դատավորների կենսաթոշակն աճում էր դատավորի աշխատավարձի աճին գույքընթաց: Նման կարգավորումը պայմանավորված էր նրանով, որ այդ նորմը նախատեսելու ժամանակահատվածում հանրային ոլորտում աշխատավարձը, որին պետք է համապատասխաներ կենսաթոշակի չափը, բավականին ցածր էր: Հետագայում, տեղի է ունեցել հանրային ոլորտի աշխատավարձի աճ: Պետությունը, հանրային ոլորտում աշխատավարձերի բարձրացման արդյունքում ունենալով բյուջեի դեֆիցիտ, կամ պետք է պահպաներ որոշակի կատեգորիայի անձանց բարձր կենսաթոշակները՝ առավել խոցելի խմբերի թողնելով չնչին կենսաթոշակով, կամ պետք է որոշակի կատեգորիայի համար սահմաներ արդարացի կենսաթոշակ՝ բարձրացնելով նաև մյուս

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քաղաքացիների կենսաթոշակը: Ընտրվեց երկրորդ տարբերակը: Թեև պետությունը վերացրեց աշխատավարձի աճին զուգընթաց կենսաթոշակի աճը երաշխավորող կարգավորումը, այնուամենայնիվ, սահմանեց արդարացի չափով փոխհատուցման առավելագույն գումար, որը գերազանցում է սովորական կենսաթոշակի միջին չափը: Արդյունքում դիմումատուի կենսաթոշակի չափը 12 անգամ գերազանցում է սովորական կենսաթոշակի չափը:

Հակադարձելով պատասխանող կառավարությանը՝ դիմումատուն ընդգծել է, որ սակավաթիվ դատավորների կենսաթոշակը նվազեցնելու միջոցով այլ կենսաթոշակառուների կենսաթոշակի բարձրացում ապահովել հնարավոր չէ: Եթե իր նկատմամբ կիրառված օրենսդրական փոփոխությունների նպատակը բյուջեի դեֆիցիտը ծածկելն էր, ապա ինչպես է հնարավոր դարձել կարճ ժամանակում բարձրացնել Գերագույն դատարանի գործող դատավորների կենսաթոշակը /2.020 եվրոյին համարժեք լարի/: Որպես այլ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց և պաշտոնաթող դատավորների միջև պետական միջոցների ակնհայտ անարդարացի բաշխման վկայություն՝ դիմումատուն մատնանշել է նաև այն հանգամանքը, որ նախարարների աշխատավարձը մոտ 2.305 եվրոյին համարժեք լարի է, Գլխավոր դատախազինը՝ 1,844: Հետևաբար, ըստ դիմումատուի՝ ինքը և պաշտոնաթող մյուս դատավորները կրում են չափազանց մեծ բեռ՝ ի խախտումը Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի: Դիմումատուն վկայակոչել է նաև Դատավորների կարգավիճակի մասին եվրոպական խարտիան, որի համաձայն դատավորների սոցիալական պաշտպանության՝ արդեն իսկ ամբողջով աստիճանը չի կարող նվազեցվել: Նա ընդգծել է նաև, որ խնդիրն առնչվում է ոչ միայն դատավորի կենսամակարդակին, այլ նաև դատական համակարգի պաշտպանությանը՝ դատավորի անկախության երաշխիքների համատեքստում:

Դատարանը կրկնեց, որ Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածն ինքնին չի երաշխավորում որոշակի չափի կենսաթոշակի իրավունք: Այնուամենայնիվ, կենսաթոշակի չափի նվազեցումը կամ կենսաթոշակի վճարումը դադարեցնելը հանդիսանում են միջամտություն սեփականության իրավունքին, և այդպիսի միջամտությունը պետք է արդարացված լինի: Ըստ այդմ՝ Արձանագրության 1-ին հոդվածին վերաբերող ընդհանուր սկզբունքները կիրառելի են նաև կենսաթոշակի առնչությամբ, ինչը նշանակում է, որ հանրային իշխանության կողմից գույքն անարգել օգտագործելու իրավունքին միջամտությունը պետք է լինի օրինական, հետապնդի իրավաչափ նպատակ՝ ի շահ հանրության: Ցանկացած միջամտություն պետք է նաև ողջամտորեն համաչափ լինի հետապնդող նպատակին: Այլ կերպ՝ պետք է ապահովվի արդարացի հավասարակշռություն հանրության շահի և անձի հիմնարար իրավունքների պաշտպանության պահանջների միջև: Այդ հավասարակշռությունն ապահովված չէ, եթե տվյալ անձն ստիպված է կրել անհատական և չափազանցված բեռ:

Հաշվի առնելով, որ 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածը չի կարող սահմանափակել պետության՝ սոցիալական ապահովության համակարգում նպաստների տեսակների կամ չափի ընտրության ազատությունը՝ կարևոր է պարզել, արդյոք սոցիալական ապահովության համակարգից նպաստներ ստանալու դիմումատուի իրավունքը խախտվել է այն աստիճանի, որ խաթարել է նրա կենսաթոշակի իրավունքի էությունը: Ավելին, բնակչության որոշակի հատվածի վճարվող կենսաթոշակի չափի նվազեցումը պետք է կատարվի ոչ-խտրական ձևով:

Եվրոպական դատարանը քննարկելով դիմումատուի սեփականության իրավունքին միջամտության օրինական լինելու հարցը, գտավ որ այդ միջամտությունը բավա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

բարում է օրինականության պահանջը:

Դատարանը նշեց, որ ներպետական իշխանությունները, անմիջականորեն իրագրեկված լինելով իրենց հասարակության և նրա կարիքների մասին, ի տարբերություն միջազգային դատավորների, ավելի ճշգրիտ են որոշում, թե որն է <հանրային շահը>: Ընդ որում, <հանրային շահը> ավելի լայն բովանդակություն է ստանում, երբ խոսքը վերաբերում է սոցիալական և տնտեսական քաղաքականությանը: Ըստ այդմ՝ դատարանն ընդունեց կառավարության փաստարկն առ այն, որ խնդրո առարկա օրենսդրական փոփոխությունները հետապնդել են պետական բյուջեի կայունությունն ապահովելու, պետական ծախսերը ռացիոնալիզացնելու իրավաչափ նպատակ:

Ինչ վերաբերում է միջամտության՝ իրավաչափ նպատակին համամասնությանը, դատարանը նախևառաջ նկատեց, որ օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում դիմումատուին վճարվող կենսաթոշակի չափը /551 եվրոյին համարժեք լարի/ մի փոքր գերազանցում է նրա պաշտոնավարման վերջին ամսում ստացած աշխատավարձի չափը և ըստ էության պահպանված է վերջին աշխատավարձի և կենսաթոշակի համարժեքությունը: Ավելին, դիմումատուի կենսաթոշակը շատ ավելի բարձր է, քան Վրաստանում կենսաթոշակի միջին չափը: Այսպիսով, դատարանը գտավ, որ խնդրո առարկա օրենսդրական փոփոխությունները չեն խաթարել դիմումատուի հատուկ կենսաթոշակի իրավունքի էությունը:

Դատարանն ընդգծեց նաև, որ կատարված օրենսդրական փոփոխությունները համակարգից մեկուսացած՝ եզակի փոփոխություններ չէին, այլ կազմում էին պաշտոնաթող քաղաքացիական ծառայողների կենսաթոշակային համակարգի բարեփոխումների բաղկացուցիչ մասը: Այդ բարեփոխումների արդյունքում նույն օրենսդրական փոփոխությունները կատարվել են նաև 850 պաշտոնաթող քաղաքացիական ծառայողների համար:

Այսպիսով, դատարանը, հաշվի առնելով համակարգային անցումային գործընթացներում տնտեսական քաղաքականության ոլորտում շոշափվող իրավունքները հավասարակշռելու հարցում պատասխանող պետության հայեցողության լայն շրջանակը և նկատի ունենալով հանրության շահերը, եզրահանգեց, որ միջամտությունը դիմումատուի սեփականության իրավունքին համաչափ է հետապնդվող իրավաչափ նպատակին և առկա չէ Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Դատավոր Ալվինա Գյուլումյանը հայտնել է չհամընկնող կարծիք՝ գտնելով, որ առկա է ինչպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի, այնպես էլ 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

Հատուկ կարծիքը մասնավորապես բովանդակում է հետևյալը.

Դիմումատուի կենսաթոշակին առնչվող առաջին գործի կապակցությամբ Գերագույն դատարանի դատավոր Ս.-ն, իր հատուկ կարծիքում դուրս գալով գործի շրջանակներից, հստակ դիրքորոշում է արտահայտել նաև 2005թ. կատարված օրենսդրական փոփոխությունների՝ դիմումատուի նկատմամբ կիրառման իրավաչափության վերաբերյալ: Այդ դիրքորոշումը զուտ տեսական բնույթ չէր կրում. հատուկ կարծիքում դատավորը ամրագրել է, որ 2005թ. օրենսդրական փոփոխությունները կիրառելի են դիմումատուի նկատմամբ:

Քանզի երկրորդ վեճի առանցքում դիմումատուի նկատմամբ 2005թ. օրենսդրական փոփոխությունների կիրառման իրավաչափությունն էր, դատավոր Ս.-ի մասնակցությունը նույն հարցի քննությանը խախտել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի՝ անկողմնա-

կալության պահանջը: Դիմումատուի այն մտավախությունը, որ նույն հարցի առնչությամբ նախկինում արտահայտած կարծիքի լույսի ներքո դատավոր Ս.-ն ունեցել է կանխակալ մոտեցում դիմումատուի երկրորդ վեճի ելքի առնչությամբ, օբյեկտիվորեն արդարացված է:

Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտմանը, ապա ճշմարիտ է, որ այս հոդվածը չի երաշխավորում որոշակի չափով կենսաթոշակի կամ որևէ նպաստի իրավունք: Սակայն, Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ եթե որոշակի չափով կենսաթոշակ ստանալու իրավունքն ամրագրված է օրենքով կամ դատարանի որոշմամբ, նման իրավունքը Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի տիրույթում է:

Ավելին, օրենքի հետադարձ ուժով կիրառումը, ինչի արդյունքում անձը գրկվում է նյութական շահից, համարվում է սեփականությունից գրկում՝ 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով:

Պալատը չափազանց մեծ կարևորություն տվեց միջամտությամբ հետապնդվող նպատակներին՝ <պետական բյուջեի կայունությանը> և <հանրային ծախսերի ռացիոնալիզացմանը>: Չվիճարկելով այս նպատակների արժեքը՝ այնուամենայնիվ, դրանք չեն գերակայում դատական իշխանության անկախության նկատմամբ:

Ավելին, պատասխանող պետությունը չի մնալորեց, թե ինչպես և ինչ ծավալով է պետության բյուջեի կայունությունը վտանգվում, երբ 21 կենսաթոշակառուի կենսաթոշակի չափն ավելանում է:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի նոյեմբերի 30-ին
դռնբաց դատական նիստում քննելով Երևանի քաղաքապետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 19.10.2016 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Գեորգի Թովմասյանի ընդդեմ Քաղաքապետարանի՝ Երևանի քաղաքապետի 20.05.2015 թվականի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Գեորգի Թովմասյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Երևանի քաղաքապետի 20.05.2015 թվականի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Հ. Այվազյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 11.04.2016 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 19.10.2016 թվականի որոշմամբ Գեորգի Թովմասյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է, Դատարանի 11.04.2016 թվականի վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել՝ հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Քաղաքապետարանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածը, «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 22.1-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը համարվում է վարչական ակտ, քանի որ այն իր մեջ ներառում է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածով սահմանված բոլոր տարրերը: Հետևաբար Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված 22.11.2011 թվականի թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը կարող էր Երևանի քաղաքապետի կողմից անվավեր ճանաչվել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 19.10.2016 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը մերժել կամ գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Երևանի քաղաքապետի կողմից 22.11.2011 թվականին Գեորգի Թովմասյանին է տրամադրվել թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը երկու տարի ժամկետով՝ անավարտ շինությունների վերակառուցման, ինչպես նաև առևտրի և վարչատնտեսական շենքի կառուցման համար (**հատոր 1-ին, գ.թ. 15**).

2) Երևանի քաղաքապետն իր նախաձեռնությամբ հարուցել է վարչական վարույթ, որի ընթացքում պարզել է, որ 22.11.2011 թվականին Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը ենթակա չի եղել տրամադրման, քանի որ Երևան քաղաքի գլխավոր հատակագծով Բաբաջանյան փողոցի թիվ 2/15 հասցեում գտնվող տարածքը նախատեսված չէ կառուցապատման նպատակով օգտագործման համար, և այդ տարածքով նախագծային ճանապարհի նախատեսված լինելու պայմաններում 22.11.2011 թվականին Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը ենթակա է վերացման՝ որպես քաղաքաշինական նորմերին հակասող վարչական ակտ: Արդյունքում Երևանի քաղաքապետը, ղեկավարվելով նաև «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածով, 20.05.2015 թվականին ընդունել է «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումը, որի համաձայն՝ Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը ճանաչվել է անվավեր (**հատոր 1-ին, գ.թ. 16-17**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է սույն վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու և վարույթ ընդունելու պահին գործող խմբագրությամբ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումնե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

րը՝ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի իրավաբանական բնույթի և նշանակության վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն արդյո՞ք կարող է համարվել վարչական ակտ և անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար օրենքով սահմանված հիմքերով:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական վարույթը վարչական մարմնի՝ վարչական ակտ ընդունելուն ուղղված գործունեությունն է:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական վարույթը բաղկացած է միմյանց փոխկապակցված՝ վարույթի հարուցման, ընթացիկ և եզրափակիչ փուլերից: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ վարչական վարույթը եզրափակվում է վարչական ակտի ընդունմամբ (եզրափակիչ փուլ):

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական ակտն արտաքին ներգործություն ունեցող այն որոշումը, կարգադրությունը, հրամանը կամ այլ անհատական իրավական ակտն է, որը վարչական մարմինն ընդունել է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով, և ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անվավեր է առ ոչինչ չհանդիսացող այն ոչ իրավաչափ վարչական ակտը, որն ընդունվել է՝ ա) օրենքի խախտմամբ, այդ թվում՝ օրենքի սխալ կիրառման կամ սխալ մեկնաբանման հետևանքով, բ) կեղծ փաստաթղթերի կամ տեղեկությունների հիման վրա, կամ եթե ներկայացված փաստաթղթերից ակնհայտ է, որ ըստ էության պետք է ընդունվեր այլ որոշում (...):

Վկայակոչված իրավական նորմերի բովանդակությունից հետևում է, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում վարչական ակտն ընդունվում է վարչական մարմնի հատուկ գործունեության արդյունքում, որը կոչվում է վարչական վարույթ: Վարչական վարույթի հարուցումը և դրա արդյունքում վարչական ակտի ընդունումը պայմանավորված են հանրային իրավունքի բնագավառում որոշակի հասարակական հարաբերություններ կարգավորող իրավական նորմի առկայությամբ, որը հանրային իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտին (վարչական մարմնին) լիազորում է արձակել միակողմանի կարգադրություն՝ ուղղված կոնկրետ անձին առնչվող կոնկրետ հարցի կարգավորմանը: Փաստորեն, վարչական վարույթի հարուցման և վարչական ակտի ընդունման անհրաժեշտությունն առաջանում է այն բոլոր դեպքերում, երբ հարկավոր է կարգավորել հանրային իրավունքի բնագավառում որևէ կոնկրետ հարց, որն առնչվում է վարչական մարմնի հետ կազմակերպական, աշխատանքային, ներքին ենթակայական կամ որևէ այլ ուղղակի կապի մեջ չգտնվող ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց իրավունքներին և պարտականություններին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածով սահմանված վարչական ակտի հասկացության վերլուծությանը՝ ար-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ձանագրելով, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում վարչական ակտին բնորոշ են հետևյալ հատկանիշները.

1) վարչական ակտն անհատական իրավական ակտ է. այն պաշտոնական գրավոր փաստաթուղթ է (բացառությամբ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածով նախատեսված բանավոր և այլ ձևի վարչական ակտերի), որը չի պարունակում իրավական նորմեր և սահմանում է պարտադիր ճանաչման, պահպանության, պաշտպանության, կատարման կամ կիրառման ենթակա իրավունքներ, պարտականություններ, սահմանափակումներ կամ այլ վարքագծի կանոններ միայն դրանում ուղղակիորեն անհատապես նշված կամ նախատեսված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար, այսինքն՝ ունի հստակորեն որոշված հասցեատեր,

2) վարչական ակտն ընդունվում է վարչական մարմինների՝ ՀՀ գործադիր իշխանության հանրապետական, տարածքային կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ինչպես նաև վարչարարություն իրականացնող այլ պետական մարմինների կողմից,

3) վարչական ակտն ունի արտաքին ներգործություն. նրա հասցեատերն այնպիսի ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ է, որը կազմակերպական, աշխատանքային, ներքին ենթակայական կամ որևէ այլ ուղղակի կապի մեջ չի գտնվում այն ընդունած մարմնի հետ,

4) վարչական ակտն ընդունվում է հանրային իրավունքի բնագավառում. այն հանրային իշխանությամբ օժտված մարմնի՝ համապատասխան ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին ուղղված միակողմանի կարգադրություն է, որը հիմնված է ի սկզբանե հանրային իշխանությամբ օժտված մարմնի կողմից իրագործվելու նպատակով ընդունված իրավական նորմերի վրա,

5) վարչական ակտն ընդունվում է կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով. այն ուղղված է հանրային իշխանությամբ օժտված մարմնի կողմից հանրային իրավունքի ոլորտում կոնկրետ անձին առնչվող կոնկրետ հարցի կարգավորմանը,

6) վարչական ակտն ուղղակի իրավական հետևանքներ է առաջացնում վարչական մարմնի հետ կազմակերպական, աշխատանքային, ներքին ենթակայական կամ որևէ այլ ուղղակի կապի մեջ չգտնվող համապատասխան ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի համար. դրանով վարչական մարմինը սահմանում, փոփոխում, վերացնում կամ ճանաչում է իրավունքներ և պարտականություններ այդ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց համար:

Ընդ որում, թվարկված որակական հատկանիշներից յուրաքանչյուրն անհրաժեշտ է, իսկ դրանց համակցությունը՝ բավարար, գրավոր փաստաթուղթը վարչական ակտ որակելու համար. այդ հատկանիշներից որևէ մեկի բացակայության դեպքում փաստաթուղթը չի կարող դիտարկվել որպես վարչական ակտ (*տես, Վարդիթեր Ավոյանի ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի թիվ ՎՂ/2659/05/14 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.04.2016 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ օրենսդիրը, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանելով վարչական ակտի հատկանիշները, ինչպես նաև դրա ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի ընդհանուր կարգը, միաժամանակ նույն օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսել է ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու իրավական հիմքերը: Ըստ այդմ, անվավեր է ճանաչվում այն ոչ իրավաչափ վարչական ակտը, որն առ ոչինչ չէ, սակայն ընդունվել է օրենքի խախտմամբ կամ կեղծ փաստաթղթերի կամ տեղեկություն-

ների հիման վրա կան եթե ներկայացված փաստաթղթերից ակնհայտ է, որ ըստ էության պետք է ընդունվեր այլ բովանդակությամբ վարչական ակտ: Ընդ որում, վարչական ակտի ոչ իրավաչափ՝ անվավեր, լինելու հանգամանքը ճանաչվում է ինչպես այդ ակտն ընդունող վարչական մարմնի կամ դրա վերադաս մարմնի կողմից, այնպես էլ դատական կարգով (*տե՛ս, ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեն ընդդեմ Կամո Պետրոսյանի, «Դինո Գոյր Մայնինգ Զամփնի» ՓԲԸ-ի թիվ ՎԴ1/0143/05/10 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.04.2012 քվականի որոշումը*):

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերով կարող է անվավեր ճանաչվել միայն այն անհատական իրավական ակտը, որը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում համապատասխանում է վարչական ակտի հատկանիշներին: Հետևաբար որևէ անհատական իրավական ակտ (փաստաթուղթ) վարչական կամ դատական կարգով անվավեր ճանաչելու համար «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերի կիրառելիության հարցը նախևառաջ պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե այդ փաստաթուղթը հանդիսանում է արդյոք վարչական ակտ, թե՛ ոչ: Եթե տվյալ անհատական իրավական ակտը վարչական ակտ չէ, ապա այն չի կարող անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի իրավական բնույթի, բովանդակության, ինչպես նաև դրա տրամադրման հետ կապված հարաբերություններն օրենսդիրը կարգավորել է «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքով, որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքաշինական գործունեության հիմնադրույթները և կարգավորում այդ գործունեության հետ կապված հարաբերությունները:

Այսպես, «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ (...) կառուցապատողները պարտավոր են՝ «ո» քաղաքաշինական գործունեություն իրականացնելու համար ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք (...) ստանալ տեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմիններից (...):

«Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 15-րդ մասի համաձայն՝ ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար կառուցապատողին տրվում է ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք (նախագծման թույլտվություն), որը, հիմք ընդունելով համայնքի տարածական պլանավորման փաստաթղթերի և քաղաքաշինական կանոնադրության պահանջները, սահմանում է քաղաքաշինական գործունեության տվյալ օբյեկտին ներկայացվող նախագծման պարտադիր պայմաններ, պահանջներ և սահմանափակումներ:

«Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 22.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը (կամ նախագծման թույլտվությունը) փաստաթուղթ է, որը, հիմք ընդունելով համայնքի տարածական պլանավորման փաստաթղթերի և քաղաքաշինական կանոնադրության պահանջները, սահմանում է քաղաքաշինական գործունեության տվյալ օբյեկտին ներկայացվող նախագծման պարտադիր պահանջները, պայմանները, այդ թվում՝ նույն օրենքի 6-րդ հոդվածի «ո» կետով սահմանված՝ քաղաքաշինական օբյեկտի ինժեներական ենթակառուցվածքների (ջրամատակարարում, ջրահեռացում, էլեկտրամատակարարում և այլն) նա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խագծման տեխնիկական պայմանները (...) և սահմանափակումները (...):

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքում նշվում են Հայաստանի Հանրապետության իրավական ակտերով սահմանված և օբյեկտի նախագծմանն առնչվող քաղաքաշինական, պատմության և մշակույթի հուշարձանների ու շրջակա միջավայրի պահպանության, սանիտարահիգիենիկ, հակահրդեհային, քաղաքացիական պաշտպանության, հաշմանդամների ու բնակչության սակավաշարժ խմբերի պաշտպանության և այլ նորմատիվ ակտերով սահմանված պահանջները:

Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ անշարժ գույքի սեփականատեր հանդիսացող կամ այն փոփոխելու իրավասությամբ օժտված օգտագործողին ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրվում է վերջինիս կողմից նույն հոդվածի վեցերորդ մասով սահմանված մարմնին ներկայացված հայտի հիման վրա:

Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքով սահմանված պայմանները հիմք են ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար և պարտադիր են քաղաքաշինական գործունեության բոլոր մասնակիցների համար (...):

Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը համայնքում տալիս է համայնքի ղեկավարը՝ Կառավարության սահմանած կարգով:

Նույն հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ համայնքի գլխավոր հատակագծով և գոտիավորման նախագծով սահմանված պահանջներին հակասող ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրումն արգելվում է:

«Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ շինարարության թույլտվությունը փաստաթուղթ է, որը հաստատում է կառուցապատողի իրավունքը՝ իրականացնել որոշակի շինարարական գործունեություն ինչպես նոր կառուցապատվող կամ վերակառուցվող տարածքում, այնպես էլ գոյություն ունեցող շենքերում և շինություններում: Շինարարության թույլտվությունը համայնքներում տալիս է համայնքի ղեկավարը Կառավարության սահմանած կարգով: Շինարարության թույլտվությունը տրվում է ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք տրամադրած մարմնի կողմից ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերը Կառավարության սահմանած կարգով համաձայնեցնելուց և կառուցապատողի կողմից դրանք հաստատելուց հետո՝ նույն օրենքի 6-րդ հոդվածի չորրորդ մասի «Ժ» կետով նախատեսված ժամկետով (...):

«Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 20-րդ մասի համաձայն՝ քաղաքաշինական փաստաթղթերի մշակման, փորձաքննության, համաձայնեցման, հաստատման, փոփոխման կարգերը սահմանում է Կառավարությունը:

Վկայակոչված իրավադրույթների բովանդակությունից ելնելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը կամ նախագծման թույլտվությունը՝ շինարարության թույլտվություն պահանջող շինարարական աշխատանքների իրականացման համար պարտադիր փաստաթուղթ է, որը սահմանում է կառուցապատվող օբյեկտի նախագծման պարտադիր պահանջները, պայմանները և սահմանափակումները և հիմք է հանդիսանում ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար: Ընդ որում, ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի առկայությունը պարտադիր է շինարարության թույլտվություն ստանալու համար. առանց առաջինի առկայության երկրորդը չի կարող տրամադրվել:

Օրենսդիրը ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի և շինարարության թույլտվության տրամադրման կարգը սահմանելու լիազորությունը վերապահել է ՀՀ կառավարությանը: Վերջինս, հիմք ընդունելով իրեն վերապահված այդ լիազորությունը, 19.03.2015 թվականին ընդունված թիվ 596-Ն որոշմամբ հաստատել է Հայաստանի Հանրապետությունում կառուցապատման նպատակով թույլտվությունների և այլ փաստաթղթերի տրամադրման կարգը (այսուհետ՝ Կարգ)՝ համաձայն նույն որոշման թիվ 1 հավելվածի:

Կարգի 2-րդ կետի համաձայն՝ կառուցապատման նպատակով թույլտվությունները և այլ փաստաթղթեր տրամադրվում են հետևյալ փուլերով՝ նախագծման թույլտվություն (կամ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք), շինարարության թույլտվություն և ավարտական ակտ (կամ շահագործման թույլտվություն) (...):

Նախագծման և շինարարության թույլտվությունների տրամադրման՝ ՀՀ կառավարությունը 19.03.2015 թվականի թիվ 596-Ն որոշման թիվ 1 հավելվածով սահմանված ընթացակարգի ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ կառուցապատողը քաղաքաշինական գործունեություն իրականացնելու նպատակով ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք ստանալու համար հայտով դիմում է իրավասու մարմնին (*Կարգի 47-րդ կետ*): Իրավասու մարմինն ինժեներական ենթակառուցվածքի ցանցերին միանալու տեխնիկական պայմանները ստանալու նպատակով հայտի ընդունման օրվանից եռօրյա ժամկետում հարցում է ներկայացնում մտակարար կազմակերպություններին (*Կարգի 50-րդ կետ*): Վերջիններս սահմանված ժամկետում իրավասու մարմնին են տրամադրում տեխնիկական պայմանները (*Կարգի 51-րդ կետ*), իսկ իրավասու մարմինը սահմանված ժամկետում կառուցապատողին է տրամադրում ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը (*Կարգի 52-րդ կետ*):

Ստանալով ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը՝ կառուցապատողը նախագծային փաստաթղթերի մշակման նպատակով նախագծային փաստաթղթեր մշակող կապալառուի հետ կնքում է նախագծային և հետազոտական աշխատանքների կապալի պայմանագիր (*Կարգի 72-րդ կետ*): Կառուցապատողը նախագծային աշխատանքների ավարտից հետո նախագծային փաստաթղթերը, որպես կանոն, ներկայացնում է փորձաքննության (*Կարգի 93-րդ կետ*): Նախագծային փաստաթղթերի փորձաքննության դրական եզրակացության դեպքում (եթե տվյալ նախագծի համար պահանջվում է փորձաքննություն) կառուցապատողը դիմում է իրավասու մարմնին՝ նախագծային փաստաթղթերի համաձայնեցման և միաժամանակ շինարարության թույլտվության ստացման նպատակով (*Կարգի 98-րդ կետ*): Այնուհետև իրավասու մարմինը սահմանված ժամկետում համաձայնեցնում է նախագծային փաստաթղթերը և միաժամանակ տալիս է շինարարության թույլտվություն (*Կարգի 100-րդ կետ*), ինչից հետո նախագծային փաստաթղթերը համարվում են հաստատված (*Կարգի 100-րդ կետ*), և կառուցապատողը ձեռք է բերում այդ փաստաթղթերին համապատասխան շինարարություն իրականացնելու իրավունք:

Վերոգրյալ իրավակարգավորումների համակարգային վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ քաղաքաշինական գործունեության բնագավառում կառուցապատողի վերջնական նպատակը շինարարության իրականացումն է, որը կարող է կատարվել միայն շինարարության թույլտվության հիման վրա, իսկ շինարարության թույլտվությունն էլ կարող է տրվել միայն ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի հիման վրա: Այսինքն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի առկայությունը շինարարության թույլտվության տրամադրման հա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՍ
Իշխանություն

մար անհրաժեշտ նախապայման է: Հետևաբար ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք ստանալու համար Կարգի 47-րդ կետով սահմանված հայտով իրավասու մարմնին դիմած կառուցապատողի իրական շահագրգռվածությունն ու մտադրությունն ուղղված է ոչ թե սուկ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք ստանալուն, այլ՝ շինարարություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ թույլտվություն ստանալուն:

ՀՀ վճարեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներից մեկում արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ կառուցապատողը մինչև համայնքի վարչական տարածքում շինարարության իրականացման համար շինարարական թույլտվություն պահանջելը, պարտավոր է նախապես սահմանված կարգով տեղական ինքնակառավարման մարմնին դիմել և ստանալ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք, որը համայնքի ղեկավարի կողմից տրվում է, եթե հայտով ներկայացված պահանջները համապատասխանում են օրենսդրությամբ, տարածական պլանավորման փաստաթղթերով, բնակավայրի քաղաքաշինական կանոնադրությամբ, ինչպես նաև քաղաքաշինական փաստաթղթերով սահմանված պահանջներին: Առաջադրանքով սահմանված պայմանները հիմք են հանդիսանում նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար և պարտադիր են քաղաքաշինական գործունեության բոլոր մասնակիցների համար: Հետևաբար առանց նշված առաջադրանքի առկայության կառուցապատողը չի կարող մշակել և նախապատրաստել նախագծային փաստաթղթերի փաթեթը, որի համաձայնեցման պարագայում միայն համայնքի ղեկավարը կարող է կառուցապատողին տրամադրել շինարարական թույլտվություն (*տե՛ս*, «Գյումրի-հսգ» ՍՊԸ-ն ընդդեմ Գյումրու քաղաքապետարանի թիվ 3-20(ՏԴ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճարեկ դատարանի 18.05.2007 թվականի որոշումը):

Վճարեկ դատարանն արձանագրում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրամադրվում է շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի շրջանակներում: Շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթն առանձին տեսակի, բարդ ընթացակարգով իրականացվող վարչական վարույթ է, որը հարուցվում է ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք (նախագծման թույլտվություն) ստանալու վերաբերյալ համապատասխան համայնքին ներկայացված կառուցապատողի հայտի (դիմումի) հիման վրա, ինչին վարույթի ընթացիկ փուլում հաջորդում են ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրումը և Կարգով սահմանված վերը նկարագրված մյուս գործողությունների կատարումը, իսկ վարույթը եզրափակվում է վարչական ակտի (շինարարության թույլտվության) ընդունմամբ: Շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի շրջանակներում ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրման փուլն ունի առաջնահերթ նշանակություն, քանի որ այդ փաստաթղթով կառուցապատողը հնարավորություն է ստանում ձեռնարկելու շինարարության օբյեկտի նախագծային աշխատանքները և մշակելու համապատասխան նախագծային փաստաթղթերը: Փաստորեն, ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի իրավաբանական բնույթը հանգում է հետևյալին. այդ փաստաթուղթը շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի հետագա իրականացման համար անհրաժեշտ ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթեր ձեռք բերելու և նշված վարչական վարույթն իր տրամաբանական ավարտին հասցնելու նախադրյալն է: Միևնույն ժամանակ Վճարեկ դատարանն ընդգծում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը չի տրամադրվում հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վորման նպատակով. այն ուղղված է հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով ընդունվելիք վարչական ակտի՝ շինարարության թույլտվության, տրամադրման ապահովմանը:

Այսպիսով, ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը (կամ նախագծման թույլտվությունը) շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի համատեքստում դիտարկելու արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հանգում է հետևյալ եզրակացության.

1) ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքով սահմանվում են կառուցապատվող օբյեկտի նախագծման պարտադիր պահանջները, պայմանները և սահմանափակումները, և այն հիմք է հանդիսանում ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար,

2) ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքով կառուցապատվող օբյեկտի նախագծման պարտադիր պահանջների և պայմանների սահմանումը և դրանց համապատասխան ճարտարապետաշինարարական նախագծային փաստաթղթերի մշակումը վերջիվերջո միտված են շինարարության թույլտվության տրամադրման համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծմանը, այսինքն՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը շինարարության թույլտվության տրամադրման համար անհրաժեշտ նախադրյալներից մեկն է,

3) ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրվում է ոչ թե դրա տրամադրմանն ուղղված ինքնուրույն վարչական վարույթի, այլ՝ շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի շրջանակներում,

4) ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրումը հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով ընդունվելիք վարչական ակտի՝ շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված վարչական վարույթի փուլերից մեկն է,

5) ի տարբերություն շինարարության թույլտվության՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրումը չի հետապնդում հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակ:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում վարչական ակտ չէ, քանի որ այն չի համապատասխանում «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված վարչական ակտի բոլոր հատկանիշներին: Մասնավորապես՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը չի ընդունվում հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով: Հետևաբար ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը չի կարող անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար օրենքով սահմանված հիմքերով: Այլ կերպ ասած՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը (կամ նախագծման թույլտվություն) չի կարող վարչական կամ դատական կարգով անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերով, քանի որ այն Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում ոչ թե վարչական ակտ է, այլ վարչական ակտի՝ շինարարության թույլտվության ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի ընթացիկ փուլում տրամադրվող փաստաթուղթ, որն անհրաժեշտ նախադրյալ է հանդիսանում այդ վարույթի եզրափակման՝ շինարարության թույլտվության տրամադրման համար:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՍ
Իշխանություն

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկարագրում

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վարչական գործը հարուցվել է Գեորգի Թովմասյանի վիճարկման հայցի հիման վրա, որով վերջինս պահանջել է անվավեր ճանաչել Երևանի քաղաքապետի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումը: Նշված վարչական ակտով Երևանի քաղաքապետն իր նախաձեռնությամբ հարուցված վարչական վարույթի արդյունքում գտել է, որ Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված 22.11.2011 թվականի թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը քաղաքաշինական նորմերին հակասող վարչական ակտ է և ղեկավարվելով «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածով՝ այն ճանաչել է անվավեր:

Դատարանը մերժել է Գեորգի Թովմասյանի հայցը՝ իր վճռի հիմքում դնելով նաև այն փաստարկը, որ Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված 22.11.2011 թվականի թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը վարչական ակտ է և կարող էր Երևանի քաղաքապետի կողմից անվավեր ճանաչվել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերով:

Վերաքննիչ դատարանը բավարարել է Գեորգի Թովմասյանի վերաքննիչ բողոքը և բեկանելով ու փոփոխելով Դատարանի վճիռը՝ անվավեր է ճանաչել Երևանի քաղաքապետի 20.05.2015 թվականի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումը: Վերաքննիչ դատարանը, ի տարբերություն Դատարանի, գտել է, որ Գեորգի Թովմասյանին տրամադրված 22.11.2011 թվականի թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը վարչական ակտ չէ և չէր կարող Երևանի քաղաքապետի կողմից անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերով:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանը նախ արձանագրում է, որ թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը Գեորգի Թովմասյանին տրամադրվելու պահին՝ 22.11.2011 թվականին, Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում շինարարության թույլտվության տրամադրման կարգը սահմանված էր ՀՀ կառավարության 02.02.2002 թվականի թիվ 91 որոշման թիվ 1 հավելվածով (*ուժը կորցրած է ճանաչվել 27.06.2015 թվականից՝ ըստ ՀՀ կառավարության 19.03.2015 թվականի թիվ 596-Ն որոշման 2-րդ կետի 2-րդ ենթակետի*), իսկ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի տրամադրման կարգը՝ ՀՀ կառավարության 29.08.2002 թվականի թիվ 1473-Ն որոշման հավելվածով (*ուժը կորցրած է ճանաչվել 27.06.2015 թվականից՝ ըստ ՀՀ կառավարության 19.03.2015 թվականի թիվ 596-Ն որոշման 2-րդ կետի 3-րդ ենթակետի*): Թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը Գեորգի Թովմասյանին տրամադրվելու պահին՝ 22.11.2011 թվականին, գործող վերոգրյալ ենթաօրենսդրական իրավական ակտերի բովանդակության

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ ժամանակահատվածում ևս ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրամադրվում էր շինարարության թույլտվության տրամադրմանն ուղղված միասնական վարչական վարույթի շրջանակներում և հանդիսանում էր այդ վարույթը եզրավակող վարչական ակտի (շինարարության թույլտվության) ընդունման նախադրյալներից մեկը: Հաշվի առնելով ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի իրավաբանական բնույթի, նշանակության, տրամադրման նպատակի ու ընթացակարգի վերաբերյալ ՀՀ կառավարության 02.02.2002 թվականի թիվ 91 և 29.08.2002 թվականի թիվ 1473-Ն որոշումներով սահմանված իրավակարգավորումների և ներկայումս գործող ՀՀ կառավարության 19.03.2015 թվականի թիվ 596-Ն որոշման իրավակարգավորումների նմանությունը, Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի՝ վարչական ակտ չհանդիսանալու վերաբերյալ սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները հավասարապես կիրառելի են նաև ՀՀ կառավարության 02.02.2002 թվականի թիվ 91 և 29.08.2002 թվականի թիվ 1473-Ն որոշումների գործողության ժամանակ և դրանց հիման վրա տրամադրված ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքների նկատմամբ:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը վարչական ակտ չէ: Նշված ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը չի համապատասխանում «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված վարչական ակտի բոլոր հատկանիշներին, մասնավորապես՝ այն չի ընդունվել հանրային իրավունքի բնագավառում կոնկրետ գործի կարգավորման նպատակով: Հետևաբար Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված թիվ 01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը Երևանի քաղաքապետի կողմից չէր կարող անվավեր ճանաչվել վարչական ակտի անվավերության համար «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերով: Ավելին, Գեորգի Թովմասյանին արդեն իսկ տրամադրված ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու արդյունքում տեղի է ունեցել ոչ իրավաչափ միջամտություն շինարարության թույլտվության ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի բնականոն ընթացքի նկատմամբ՝ Գեորգի Թովմասյանին զրկելով իր համար բարենպաստ վարչական ակտ (շինարարության թույլտվություն) ստանալու իրական հնարավորությունից: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ, թեև ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը վարչական ակտ չէ, այդուհանդերձ այն անվավեր ճանաչելու մասին որոշումը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի իմաստով հանդիսանում է միջամտող վարչական ակտ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ Երևանի քաղաքապետի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումն ընդունվել է օրենքի, մասնավորապես՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտմամբ, և ենթակա է անվավեր ճանաչման մույն օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքով:

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար, քանի որ անվավեր ճանաչելով Երևանի քաղաքապետի 20.05.2015 թվականի «Գեորգի Թովմասյանին 22.11.2011 թվականին տրամադրված Հ.01/18-07/1-Թ-989-913 արտարապետահատակագծային առաջադրանքն անվավեր ճանաչելու մասին» թիվ 1549-Ա որոշումը՝ Վերաքննիչ դատարանը կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ: Հետևաբար սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտն անփոփոխ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ.

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական ղեկարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Դատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ Քաղաքապետարանի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրքը վճարված լինելու պարագայում պետական տուրքի հարցը պետք է համարել լուծված՝ նկատի ունենալով, որ վերջինիս բողոքը ենթակա է մերժման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 19.10.2016 թվականի որոշումը թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:
2. Դատական ծախսերի հարցը համարել լուծված:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի դեկտեմբերի 07-ին գրավոր ընթացակարգով քննելով Վահան Տերյանի ներկայացուցիչ Սյուզաննա Գրիգորյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 11.01.2018 թվականի «Վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին» որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Ժաննա Տերյանի ընդդեմ Վահան Տերյանի՝ ամուսնալուծության և ալիմենտի բռնագանձման պահանջների մասին, և ըստ հակընդդեմ հայցի Վահան Տերյանի ընդդեմ Ժաննա Տերյանի, երրորդ անձ Ավան վարչական շրջանի խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովի (այսուհետ՝ Հանձնաժողով)՝ երեխայի բնակության վայրը սահմանելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1.Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Ժաննա Տերյանը պահանջել է իրեն ամուսնալուծել և Վահան Տերյանից բռնագանձել նրա վաստակի կամ այլ եկամտի 1/3-ը՝ որպես իր խնամքի տակ գտնվող երեխաներ՝ Հրանտ Վահանի Տերյանի և Դավիթ Վահանի Տերյանի համար օրենքով նախատեսված ալիմենտ:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Վահան Տերյանը պահանջել է երեխայի՝ Հրանտ Վահանի Տերյանի բնակության վայրը սահմանել Երևան քաղաքի Ավան-Առինջ թիվ 3/1-29 հասցեն:

Երևան քաղաքի Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 21.10.2016 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը՝ մերժվել:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 09.02.2017 թվականի որոշմամբ Վահան Տերյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Գատարանի 21.10.2016 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Երևան քաղաքի Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Բաբայան) (այսուհետ՝ Գատարան) 12.12.2017 թվականի որոշմամբ կատարողական թերթ տրամադրելու մասին Վահան Տերյանի դիմումը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան)

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

11.01.2018 թվականի որոշմամբ Վահան Տերյանի վերաքննիչ բողոքը վերադարձվել է: Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վահան Տերյանի ներկայացուցիչը: Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածը, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետը՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ, 144-րդ հոդվածները:

Բողոքը բերած անչը նշված պնդումը պարճառաքանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը, վերադարձնելով վերաքննիչ բողոքը, հաշվի չի առել, որ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով սահմանվել է իր և իր երեխաների միջև տեսակցության կարգ՝ համապատասխան տեսակցության օրերով, որը կամովին չկատարելու դեպքում կարող է կատարվել հարկադիր կարգով, ուստի վճռի կատարման նպատակով կողմին պետք է տրամադրվեր կատարողական թերթ:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը վերաբերել է իր իրավունքի իրականացմանը: Մինչդեռ ստորադաս դատարանները, կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելով և հետագայում այդ մերժման դեմ բերված վերաքննիչ բողոքը, բողոքարկման ոչ ենթակա ակտի դեմ բերված լիներու հիմքով, վերադարձնելով, վերաքննիչ բողոք բերած անձին գրկել են իրեն վերաբերող դատական ակտը բողոքարկելու հնարավորությունից, ինչի արդյունքում սահմանափակել են նրա դատական պաշտպանության իրավունքը՝ խաթարելով այդ իրավունքի բուն էությունը:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ բացակայում է կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին Դատարանի որոշման բողոքարկման ենթակա չլիներու եզրահանգման իրավական հիմնավորումը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է <<բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 11.01.2018 թվականի որոշումը և բողոքը համարել վարույթ ընդունված>>:

3. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով և նույն հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշման վերաքննության կարգով բողոքարկման իրավական հնարավորության վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադարձնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. կարարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին առաջին արշյանի դատարանի որոշման բողոքարկման օրենսդրական հնարավորության բացակայության պատճառով կարող է արդյո՞ք սահմանափակվել անչի դատական պաշտպանության իրավունքը:

ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացրած ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում անդրադարձել է դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի բաղադրատարր հանդիսացող՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի լիարժեք և արդյունավետ իրացումն ապահովելու խնդիրներին և այդ կապակցությամբ հայտնել է մի շարք սկզբունքային իրավական դիրքորոշումներ: Մասնավորապես՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 28.11.2007 թվականի թիվ ՄԴՈ-719 որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. անձի՝ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից աժանցվում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովել այն թե՛ նորմատեղծ, թե՛ իրավակիրառ գործունեություն իրականացնելիս: ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը և պայմանները սահմանում է օրենսդիրը: Օրենսդիրն այս գործընթացում օժտված է գնահատման որոշակի ազատությամբ, սակայն սա չի նշանակում, որ օրենսդիրն իրավասու է սահմանելու դատարան դիմելու իրավունքի իրացմանը վերաբերող ցանկացած իրավակարգավորում: ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված այս հիմնարար իրավունքի իրացման կարգը և պայմանները նախատեսող իրավակարգավորումները պետք է նպատակ հետապնդեն ապահովելու դատական պաշտպանության միջոցների գործնականում արդյունավետ երաշխավորումը, այլ խոսքով՝ արդարադատության պատշաճ իրականացումը և անձանց իրավունքների և ազատությունների գործնականում արդյունավետ պաշտպանությունը:

Մեկ այլ, այն է՝ 25.11.2008 թվականի թիվ ՄԴՈ-780 որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի կարևոր բաղադրիչներից մեկը բողոքարկման իրավունքն է: Ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 18.07.2013 թվականի թիվ ՄԴՈ-1037 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշման՝ դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտի նպատակը ոչ միայն ներկայացված պահանջի մերժման կամ բավարարման իրավաչափության ստուգումն է: Այս ինստիտուտն այն հիմնական և էական իրավական երաշխիքն է, որի միջոցով ապահովվում է ստորադաս դատարանի կողմից արդար դատաքննության իրավունքի հիմնական բաղադրատարրերի, մասնավորապես, (2005 թվականի

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

վոփոխություններով) ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասով և Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված դատավարական երաշխիքների պահպանումը: Բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանը չի պահպանել հիշյալ դատավարական երաշխիքները, քաղաքացին չունենալով վերաքննության իրավունք, ըստ էության զրկվում է իր գործի արդար դատաքննության իրավունքն արդյունավետորեն իրացնելու հնարավորությունից և արդար դատաքննության իրավունքի խախտման դեմ պաշտպանության արդյունավետ միջոցից:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ տարրն է դատարանի մատչելիության իրավունքը: Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը երաշխավորում է անձի քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին առնչվող հայցով դատարան դիմելու իրավունքը: Այդ դրույթը մարմնավորում է դատարան դիմելու, այն է՝ քաղաքացիական գործով դատարանում հայց հարուցելու իրավունքը: Այդուհանդերձ, դա է, որ հնարավորություն է տալիս օգտվելու Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքում ընկած մնացած երաշխիքներից: Դատական վարույթի արդար, հրապարակային և արագ բնութագրիչները, անշուշտ, արժեք չեն ունենա, եթե այդ գործընթացներին ընթացք չի տրվում: Դժվար է պատկերացնել իրավունքի գերակայություն քաղաքացիական գործերով արդարադատություն իրականացնելիս, եթե դատարան դիմելու իրավունքը չի ապահովվում (*լրեն, Kreuz v. Poland գործով Եվրոպական դատարանի 19.06.2001 թվականի վճիռը, կետ 52*):

Սահմանելով դատարանի մատչելիության իրավունքի՝ արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը լինելու համաձայն, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ այնուամենայնիվ, այդ իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Այդ սահմանափակումները թույլատրվում են, քանի որ մատչելիության իրավունքն իր բնույթով պահանջում է պետության կողմից որոշակի կարգավորումներ: Այս առումով պետությունը որոշակի հայեցողական լիազորություն ունի: Դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը պետք է իրականացվի այնպես, որ այն չխախտի կամ զրկի անձին մատչելիության իրավունքից այնպես կամ այն աստիճան, որ խախտվի այդ իրավունքի բուն էությունը: Դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը չի կարող համատեղելի լինել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հետ, եթե այն իրավաչափ նպատակ չհետապնդի և եթե չլինի ողջամիտ հարաբերակցություն ձեռնարկվող միջոցների և հետապնդվող նպատակների միջև համաչափության առումով (*լրեն, Ashingdane v. The United Kingdom, թիվ 8225/78 զանգայրով Եվրոպական դատարանի 28.05.1985 թվականի վճիռը, կետ 57*):

Եվրոպական դատարանը նշել է նաև, որ դատարանի մատչելիությունն օրենսդրական կարգավորումների առարկա է, և դատարանները պարտավոր են կիրառել դատավարական համապատասխան կանոնները՝ խուսափելով ինչպես գործի արդարացի քննությանը խոչընդոտող ավելորդ ձևականություններից (ֆորմալիզմից), այնպես էլ չափազանց ճկուն մոտեցումից, որի դեպքում օրենքով սահմանված դատավարական պահանջները կկորցնեն իրենց նշանակությունը: Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը խաթարվում է այն դեպքում, երբ օրենսդրական նորմերը դադարում են ծառայել իրավական որոշակիության ու արդարադատության պատշաճ իրականացման նպատակներին և խոչընդոտում են անձին հասնել

իրավասու դատարանի կողմից իր գործի ըստ էության քննությանը (*Կե՛ս, Dumitru Gheorghe v. Romania գործով Եվրոպական դատարանի 12.04.2016 թվականի վճիռը, կետ 28*):

Բացի այդ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը, մի շարք որոշումներում (*Կե՛ս, ՍԳՈ-652, ՍԳՈ-690, ՍԳՈ-719, ՍԳՈ-765, ՍԳՈ-844, ՍԳՈ-873, ՍԳՈ-890, ՍԳՈ-932, ՍԳՈ-942, ՍԳՈ-1037, ՍԳՈ-1052, ՍԳՈ-1115, ՍԳՈ-1127, ՍԳՈ-1190, ՍԳՈ-1192, ՍԳՈ-1196, ՍԳՈ-1197, ՍԳՈ-1220, ՍԳՈ-1222, ՍԳՈ-1257, ՍԳՈ-1289*) կարևորելով իրավա-կարգավորման մի շարք սկզբունքներ, նաև արձանագրել է, որ՝

- դատավարական որևէ առանձնահատկություն կամ ընթացակարգ չի կարող խոչընդոտել կամ կանխել դատարան դիմելու իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը, իմաստագրելով ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքը կամ դրա իրացման արգելք հանդիսանալ,

- ընթացակարգային որևէ առանձնահատկություն չի կարող մեկնաբանվել որպես ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակման հիմնավորում,

- դատարանի մատչելիությունը կարող է ունենալ այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք չեն խաթարում այդ իրավունքի բուն էությունը,

- դատարան դիմելիս անձը չպետք է ծանրաբեռնվի ավելորդ ձևական պահանջներով,

- իրավական որոշակիության ապահովման պահանջից ելնելով՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի իրացման համար անհրաժեշտ որոշակի իմպլեմենտացիոն ախտաբանական առկայությունն ինքնին չի կարող դիտվել որպես ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող: Այլ հարց է, որ նման նախապայմանը պետք է լինի իրագործելի, ողջամիտ և չհանգեցնի իրավունքի էության խախտման:

Վերոհիշյալ իրավական նորմերի և ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերոգրյալ որոշումներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումների վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում երաշխավորվում են արդյունավետ իրավական պաշտպանության և արդար դատաքննության հիմնական իրավունքները, որի կարևոր բաղադրիչներից մեկն, ի թիվս այլնի, բողոքարկման իրավունքն է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ակտերի բողոքարկման դատավարական ինստիտուտն իրավական այնպիսի միջոց է, որը հնարավորություն է տալիս որոշակի ընթացակարգի միջոցով ապահովել դատական սխալների բացահայտումը և ուղղումը՝ դրանով իսկ նպաստելով արդարադատության նպատակների գործնականում իրականացմանը:

Բողոքարկման իրավունքի վերաբերյալ վերը նշված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում անդրադառնալով սույն որոշմամբ բարձրացված հարցադրմանը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 140.1-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կարգով, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության դատարանի բողոքն ըստ էության չլուծող (միջանկյալ) դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ բողոք կարող է բերվել միայն սույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում:

Վերը նշված հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրն իրավահարա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բերության ծագման պահին գործող կարգավորումներով քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում նախատեսել էր առաջին ատյանի դատարանի գործն ըստ էության լուծող բոլոր դատական ակտերի վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորություն, մինչդեռ միջանկյալ դատական ակտերի համար օրենսդիրը սահմանել էր անմիջական բողոքարկման հնարավորություն միայն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով կամ այլ օրենքներով ուղղակիորեն նախատեսված լինելու դեպքերում, ինչն իր հերթին չէր բացառում միջանկյալ դատական ակտերի հետաձգված բողոքարկումը:

Անդրադառնալով սույն վճռաբեկ բողոքում բարձրացված՝ կատարողական թերթի տրամադրումը մերժելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշման վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում առկա չէր որևէ կանոնակարգում կատարողական թերթի տրամադրումը մերժելու մասին դատարանի որոշումը վերաքննության կարգով բողոքարկելու իրավական հնարավորության վերաբերյալ: Ըստ այդմ էլ՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում վերը նշված հարցին անդրադառնալ ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված՝ յուրաքանչյուր անձի դատական պաշտպանության իրավունքի լույսի ներքո: Այսպես, կատարողական վարույթի հարուցման հիմքում ընկած է կատարողական թերթը, որը տրվում է դատական ակտը կայացրած առաջին ատյանի դատարանի կողմից: Կատարողական թերթի տրամադրումը նպատակ ունի ապահովել դատական ակտերի հարկադիր կատարման գործընթացը, ըստ այդմ էլ՝ այն ոչ միայն երաշխավորում է դատական ակտի պարտադիրության սկզբունքը, այլ նաև ապահովում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով ամրագրված յուրաքանչյուր անձի արդար դատաքննության իրավունքի լիարժեք իրականացումը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում հավելել, որ Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով դատական ակտերի պարտադիր կատարմանը, որպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասի, նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքը կդառնա վերացական, եթե պետության իրավական համակարգը թույլ տա, որ դատարանի՝ ի վնաս կողմերից մեկի կայացրած վերջնական, պարտադիր դատական ակտը մնա անկատար: Ավելին, եթե Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն առանց պաշտպանության թողնի դատական ակտերի ի կատար ածումը, ապա դա, հավանաբար, կհանգեցնի այնպիսի իրողության, որ անհամատեղելի կլինի իրավունքի գերակայության սկզբունքների հետ, որը պայմանավորվող պետությունները պարտավորվել են պահպանել Կոնվենցիան վավերացնելիս (*տե՛ս, Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 07.05.2002 թվականի վճիռը, կետ 34, Հորնսթին ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 19.03.1997 թվականի վճիռը, կետ 40*):

Ի հավելումն վերոգրյալի՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նաև նշել, որ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1995 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ R (95) 5 Հանձնարարականի 1-ին հոդվածի (a) կետով նախատեսված սկզբունքի համաձայն՝ պետք է առկա լինի վերադաս դատարանի (երկրորդ ատյանի դատարան) կողմից ստորադաս դատարանի (առաջին ատյանի դատարանի) ցանկացած որոշման վերանայման հնարավորություն: Այսինքն՝ առաջին ատյանի դատական

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

ակտերի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը պետք է իրականացվի այնպես, որպեսզի հնարավորինս ապահովվի դատավարական օրենքով սահմանված կարգով բողոքարկման ենթակա դատական ակտի վերանայման հնարավորությունը վերահաս դատարանի կողմից (երկրորդ ատյանի դատարան): Այն է՝ այն դեպքում, երբ պետության դատական համակարգն ունի եռաստիճան կառուցվածք, անձը պետք է ունենա առնվազն երկու ատյանում լավամիտ լինելու իրավունք: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանների կողմից չեն կարող այնպիսի ձևական խոչընդոտներ ստեղծվել, որոնց արդյունքում կարող է խախտվել անձանց՝ դատական ակտի՝ օրենքով նախատեսված կարգով վերանայման իրավունքը:

Բացի այդ, ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր որոշումներից մեկում անդրադառնալով առաջին ատյանի դատարանի որոշ դատական ակտերի բողոքարկման հարցին, արձանագրել է, որ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում (իրավահարաբերության ծագման պահին գործող) ինչպես կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին որոշման, այնպես էլ քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում վճռի հարկադիր կատարման հարցերին առնչվող՝ առաջին ատյանի դատարանի այլ դատական ակտերի բողոքարկման վերաբերյալ հատուկ իրավակարգավորումներ նախատեսված չեն: Միևնույն ժամանակ հարկ է նաև նշել, որ (իրավահարաբերության ծագման պահին գործող) ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում բացակայում է կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու որոշման բողոքարկումն արգելող նորմ»: Միաժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը կարող են ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարել դիմողի (հայցվորի) քաղաքացիաիրավական պահանջը: Եթե կատարողական թերթը պահանջվում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի բավարարված մասով, իսկ այն կազմում է այդ դատական ակտի օրգանական մասը, հետևաբար այն ենթարկվում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի օրենքով նախատեսված բողոքարկման ընդհանուր կանոնին (*դեռևս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 13.12.2016 թվականի թիվ ՄԳՈ-1330 որոշումը*):

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Դատարանի 21.10.2016 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով բավարարվել է Ժաննա Տերյանի հայցը, իսկ Վահան Տերյանի հակընդդեմ հայցը մերժվել է: Միաժամանակ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով վճռվել է Հրանտ Վահանի Տերյանի, ծնված՝ 06.11.2004 թվականին, և Դավիթ Վահանի Տերյանի, ծնված՝ 11.11.2008 թվականին, բնակության վայր սահմանել մոր՝ Ժաննա Տերյանի (Հարությունյան) բնակության վայրը՝ ք. Երևան, Ավան-Առինջ քաղ. 1 մկշ. 3/1շ. բն. 29, հոր՝ **Վահան Տերյանի հետ անարգել տեսակցելու և շփվելու իրավունքով, իսկ յուրաքանչյուր օրացուցային շաբաթ՝ ուրբաթ և շաբաթ օրերին գիշերակացով, հոր՝ Վահան Տերյանի բնակության վայրում (հատոր 2-րդ, գ.թ. 22-32):**

Վահան Տերյանը 09.12.2017 թվականին դատարան է ներկայացրել դիմում՝ կատարողական թերթ տրամադրելու մասին (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 108-109**):

Դատարանը 12.12.2017 թվականի որոշմամբ մերժել է կատարողական թերթ տրամադրելու մասին դիմումը՝ պատճառաբանելով, որ « (...) Երևան քաղաքի Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 21.10.2016 թվականի թիվ ԵԱՆԴ/0563/02/16 վճիռն օրինական ուժ է ստացել, որի համաձայն՝ հայցն ամբողջությամբ բավարարվել է, իսկ հակընդդեմ հայցն ամբողջությամբ մերժվել է, այսինքն՝ պատասխանողը (հակընդդեմ հայցով հայցվորը) չի հանդիսանում

թիվ ԵԱՆԴ/0563/02/16 քաղաքացիական գործով պահանջատեր և հակընդդեմ հայցն ամբողջությամբ մերժվելու պայմաններում առկա չէ որևէ պարտականություն, որը ենթակա է հարկադիր կատարման»:

Վերաքննիչ դատարանը, 11.01.2018 թվականի որոշմամբ վերադարձնելով Վահան Տերյանի վերաքննիչ բողոքը, պատճառաբանել է, որ «(...) բողոք բերած անձը բողոքարկում է Դատարանի՝ կատարողական թերթ տրամադրելու մասին դիմումը մերժելու որոշումը, մինչդեռ նշված որոշումը բողոքարկման ենթակա լինելու մասին որևէ նորմ օրենքով, մասնավորապես՝ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված չէ: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ վերաքննիչ բողոք կարող է բերվել առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերի դեմ, բացառությամբ այն ակտերի, որոնց համար վերաքննություն օրենքով նախատեսված չէ»: Միաժամանակ որոշմամբ արձանագրվել է, որ վերաքննիչ բողոքը ենթակա է վերադարձման իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի հիմքով (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 125**):

Վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով սույն գործի փաստական հանգամանքները և Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Օրենսդիրը, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով կարգավորելով վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա ակտերի հետ կապված իրավահարաբերությունները, չի նախատեսել այնպիսի իրավակարգավորում, որը հնարավորություն կտա բողոքարկելու կատարողական թերթ տրամադրելը մերժելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ դրանով իսկ սահմանափակելով դրա օրինականությունն օրենքով սահմանված կարգով վիճարկելու հնարավորությունը: Մինչդեռ ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 13.12.2016 թվականի թիվ ՍԴՌ-1330 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշման՝ վերջինիս առկայությունն անհրաժեշտություն է արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի ապահովման համատեքստում, որպիսի պայմաններում կատարողական թերթ տրամադրելը մերժելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումը ենթակա է վերաքննության կարգով բողոքարկման: Ընդ որում, նշված որոշումը ենթակա է բողոքարկման գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի բողոքարկման կանոններով: Վճռաբեկ դատարանի նշված հետևությունը բխում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի 13.12.2016 թվականի թիվ ՍԴՌ-1330 որոշման մեջ արտահայտված իրավական վերլուծությունից, ըստ որի՝ կատարողական թերթը կազմում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի օրգանական մասը, հետևաբար այն ենթարկվում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի օրենքով նախատեսված բողոքարկման ընդհանուր կանոնին:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին Դատարանի որոշման բողոքարկման օրենսդրական հնարավորության բացակայության պատճառով անձի դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանափակումն ու այդ սահմանափակմամբ հետապնդվող նպատակը չեն կարող լինել իրավաչափ, քանի որ չեն ապահովում դատարանի մատչելիության, արդար դատաքննության իրավունքն արդյունավետորեն իրացնելու ու արդար դատաքննության իրավունքի խախտման դեմ պաշտպանու-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քյան արդյունավետ միջոցից օգտվելու հնարավորությունը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ կատարողական թերթ տրամադրելու դիմումը մերժելու մասին Դատարանի որոշման բողոքարկման՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից կիրառված սահմանափակումը հանգեցրել է Վահան Տերյանի դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակմանը՝ խաթարելով այդ իրավունքի բուն էությունը: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ այդ սահմանափակումը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, քանի որ չի հետապնդում որևէ իրավաչափ նպատակ, և կիրառված միջոցների ու հետապնդվող նպատակի միջև առկա չէ համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն: Արդյունքում Վահան Տերյանը գրկվել է իր գործի արդար դատաքննության իրավունքն արդյունավետորեն իրացնելու հնարավորությունից և արդար դատաքննության իրավունքի ենթադրյալ խախտման դեմ պաշտպանության արդյունավետ միջոցից, քանի որ գործնականում չի ապահովվել բողոքարկման ընթացակարգի միջոցով ենթադրյալ դատական սխալի բացահայտումը և ուղղումը:

Միաժամանակ, նկատի ունենալով, որ Վերաքննիչ դատարանը, 11.01.2018 թվականի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելով, որպես վերադարձման հիմք արձանագրել է միայն իրավահարաբերության ծագման պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործն անհրաժեշտ է ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության, վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մյուս պայմանների առկայությունը պարզելու համար:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը վերացնելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Վերացնել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 11.01.2018 թվականի «Վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին» որոշումը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի դեկտեմբերի 24-ին ք.Երևանում
դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատա-
րանի՝ 2018 թվականի մարտի 6-ի որոշման դեմ դիմող Արմենուհի Սարգսի Ավետյանի
վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ ոստիկանության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի հետաքննության բա-
ժանմունքի հետաքննիչ Մ.Ավետիքյանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 9-ի որոշմամբ՝
Արմենուհի Ավետյանի դիմումի հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեա-
կան գործի հարուցումը մերժվել է հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով:

Վերոնշյալ որոշման դեմ դիմող Ա.Ավետյանի բողոքը Լոռու մարզի դատախազ
Ա.Մարտիրոսյանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 23-ի որոշմամբ մերժվել է:

2. Դիմող Ա.Ավետյանի բողոքի քննության արդյունքում Լոռու մարզի ընդհանուր
իրավասության առաջին ատյանի դատարանը (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դա-
տարան) 2017 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է:

3. Դիմող Ա.Ավետյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ
քրեական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2018 թվականի մար-
տի 6-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին
ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշումը՝ թողել օրինական
ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 6-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բո-
ղոք է բերել դիմող Ա.Ավետյանը, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի հունիսի
29-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

5. Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի
ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

6. Արմենուհի Ավետյանը ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված 2017 թվականի հու-
նիսի 9-ի իր դիմումում, ի թիվս այլոց, նշել է, որ իր նկատմամբ տեղի են ունեցել որոշակի
հետապնդումներ, նույնիսկ 5 օր պահվել է ձերբակալված անձանց պահման վայրում:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Այնուհետև իրեն գրանցել են Լոռու մարզային հոգեւյարդաբանական դիսպանսերում, որի մասին ինքն իմացել է 2008 թվականին, իսկ համապատասխան փաստաթղթերին ծանոթացել՝ 2016 թվականին, որոնցից հետևում է, որ դիսպանսերում իրեն գրանցելը կրել է անօրինական բնույթ, ինքը երբևէ դիսպանսեր չի հաճախել և որևէ բուժում չի ստացել¹:

7. Հետաքննության մարմնի՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշման համաձայն՝ «(...) Նյութերի նախապարաստման ընթացքում (...) պարզվել և հիմնավորվել է, որ Արմենուհի Ավետյանին հոգեբուժական հիվանդանոցում որևէ մեկն ապօրինի չի տեսչակարարել կամ պահել, վերջինս Լոռու մարզի հոգեւյարդաբանական դիսպանսերում հաշվառվել է՝ հիմնվելով նրա մոտ հայրնաբերված «պարանոիդ համախտանիշ» ախտորոշման հիման վրա և հետագայում 2009 թվականին իրականացված սրացիոնար դարաահոգեբուժական փորձաքննությանը ևս հիմնավորվել է Արմենուհի Ավետյանի մոտ հոգեկան հիվանդության առկայությունը: (...)»²:

8. Լոռու մարզի դատախազի՝ բողոքը մերժելու մասին որոշման համաձայն՝ «(...) նյութերով քրեական գործ հարուցելու հիմքեր չեն հայտնաբերվել, ուստի վարույթն իրականացնող մարմինն իրավացիորեն մերժել է քրեական գործ հարուցելը և այդ որոշումը վերացնելու իրավական հիմքեր առկա չեն, հետևաբար Արմենուհի Ավետյանի բողոքն անհիմն է և ենթակա է մերժման»³:

9. Առաջին ատյանի դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) Դատարանը, դատարանի սրուզման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, ներկայացված նյութերի հետազոտման արդյունքում արձանագրում է, որ հիմնավոր է (...) հետևությունն այն մասին, որ Ա. Ավետյանի հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների կապակցությամբ իրականացված նախնական սրուզման արդյունքում չենք բերված փաստական տվյալները բավարար չեն հավաստելու, որ առկա են քրեական գործ հարուցելու օրինական հիմքեր:

Բացի այդ, քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս հետաքննիչի կողմից նյութական և դատարավարական օրենսդրության պահանջները չպահպանելու հետևանքով անչի իրավունքների և ազատությունների խախտումներ առկա չեն:

Դատարանը փաստում է, որ բողոքաբերի կարծիքը՝ հետաքննիչի կողմից ոչ հիմնավոր որոշում կայացնելու մասին, անհիմն է և չի քիտում ներկայացված նյութերից (...)»⁴:

10. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) Վերաքննիչ դատարանը՝ առաջին ատյանի դատարանի՝ 07.12.2017 թվականի որոշման օրինականության ու հիմնավորվածության սրուզման արդյունքում գալիս է այն համոզման, որ Դատարանը՝ մերժելով հետաքննիչի 09.12.2017 թվականի որոշման դեմ դիմող Ա. Ավետյանի բողոքը, մանրամասնորեն քննարկման առարկա է դարձրել դիմողի (...) բողոքի յուրաքանչյուր փաստարկ և դրան տվել է պարզաձև իրավական գնահատական, դեկլարավել է քրեադատարավարական իրավանորմերով և հանգել ճիշտ իրավական հետևության այն մասին, որ առկա չեն քրեական գործի հարուցման բավարար հիմքեր:

¹ Տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթեր 2-3:
² Տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթեր 34-36:
³ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 7-8:
⁴ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 23-24:

Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործի շրջանակներում հետաքննության մարմինն իր լիազորությունների սահմաններում դիմող Արմենուհի Ավետյանի դիմումը սրանալու պահից 10 օրվա ընթացքում, ենթադրյալ հանցագործության դեպքը բացահայտելու հարկանիշների առկայությունը կամ բացակայությունը հավասարող փաստական փյույվների վերհանման նպատակով արդեն իսկ կատարել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված սահմանափակ քվով առաջնային քննչական գործողություններ, սակայն նյութերի նախապատրաստության ընթացքում չեռք բերված փաստական փյույվներով չի հաստատվում, որ Ա.Ավետյանը Լոռու մարզի հոգեևյարդաբանական դիսպանսեր չի հաճախել և իրեն այնպես գրանցելը կրել է անօրինական բնույթ, որի պայմաններում հետաքննության մարմինն իրավաչափ որոշում է կայացրել քրեական գործի հարուցումը՝ հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով մերժելու մասին:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանը՝ ՀՀ Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատական ակտի սրուգման արդյունքում հաշվի առնելով վերոշարադրյալ պարզաբանությունները, հանգում է այն հետևության, որ դիմող Արմենուհի Ավետյանի դիմումի կապակցությամբ իրականացված նախնական սրուգման արդյունքում չեռքբերված փաստական փյույվները բավարար չեն փաստելու, որ հաղորդման մեջ նշված հանգամանքները պարունակում են հանցագործության հարկանիշներ, Դատարանը՝ մերժելով հետաքննիչի որոշման դեմ բերված դիմողի բողոքը, պահպանել է նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները, ինչի հետևանքով չեն խախտվել դիմող Արմենուհի Ավետյանի իրավունքներն ու օրինական շահերը, հետևաբար՝ դիմող Ա.Ավետյանի վերաքննիչ բողոքի փաստարկները չեն կարող հիմք հանդիսանալ ՀՀ Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 07-ի որոշումը բեկանելու համար: (...)»⁵:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում մերքոհիշյալ հիմնավորումներով.

11. Բողոք բերած անձի պնդմամբ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը պատճառաբանված չէ, քանի որ հաշվի չի առնվել այն հանգամանքը, որ Առաջին ատյանի դատարանը չի անդրադարձել իր կողմից բարձրացված հարցերին՝ արդյունքում կայացնելով անհիմն որոշում:

Մասնավորապես բողոքաբերը նշել է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը չի կատարել գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննություն, չեն պարզվել դիսպանսերում իրեն ապօրինի հաշվառման վերցնելու հանգամանքները, չեն հարցաքննվել իրեն հոգեևյարդաբանական դիսպանսեր ուղեկցած և դիսպանսերում իրեն հաշվառման վերցրած անձինք: Ավելին՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ թերի քննության արդյունքում ո՛չ հետաքննության մարմնի, ո՛չ էլ դատախազի որոշմամբ անդրադարձ չի կատարվել այն հանգամանքին, որ ինքը 5 օր պահվել է ձերբակալված անձանց պահման վայրում: Արդյունքում՝ համապատասխան անձանց արաքներից չի տրվել իրավական ճիշտ գնահատական:

12. Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը խնդրել է պարտավորեցնել վերացնել հետաքննության մարմնի՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշմամբ, դատախազի՝ բողոքը մերժելու մասին որոշմամբ, ինչպես նաև ստորադաս դատարան-

⁵ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 76-82:

ների որոշումներով իր իրավունքների և օրինական շահերի խախտումները:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

13. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ են արդյոք դիմող Արմենուհի Ավետյանի հաղորդման հիման վրա քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

14. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Հեփարքնության մարմինը, քննիչը, դատախազը պարտավոր են իրենց իրավասության սահմաններում քրեական գործ հարուցել հանցագործության հարկանիշներ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում, օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները շեղանարկել հանցագործություն կատարած անձանց և հանցագործության, ինչպես նաև դրա կատարման հանգամանքները բացահայտելու համար (...)*»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Քրեական գործ հարուցելու՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված առիթների և հիմքերի առկայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հեփարքնության մարմինը, իրենց իրավասության շրջանակներում, պարտավոր են քրեական գործ հարուցել*»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց սրացման պահից 10 օրվա ընթացքում:

2. Նշված ժամկետում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, բացարձրություններ, այլ նյութեր, ինչպես նաև կարող է կատարվել դեպքի վայրի զննություն, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող են բերման և անձնական խուզարկության ենթարկվել անձինք, հեփարքուման համար վերցվել նմուշներ, նշանակվել փորձաքննություն (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Քրեական գործ հարուցելու առիթն անօրինական լինելու կամ հիմքերի բացակայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հեփարքնության մարմինը որոշում են կայացնում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին (...):»:

5. Քրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Բողոքարկվող որոշման վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից գործի հարուցումը»:

15. Մեջբերված իրավադրույթները Վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել Ս. Գևորգյանի գործով և արձանագրել, որ. «(...) [Ք]րեական գործի հարուցման փուլի իրավական նշանակությունն այնպիսի դատավարական կարգի ապահովման մեջ է, որի պայմաններում կբացառվի քրեադատարարական գործիքակազմի անհիմն և աննպատակահարմար կիրառումը, հեփարքար նաև՝ ոչ հանցավոր իրադարձությունների կապակցությամբ անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի սահմանափակումները և հանրային ռեսուրսների վատնումը: Դրանով պայմանավորված՝ քննարկվող փուլի առաջնային խնդիրներից է քրեական գործ հարուցելու առիթի օրինականության, ինչպես նաև հիմքերի բավարարության պարզումը:

Քրեական գործ հարուցելու առիթը պայման է, որի առկայության դեպքում օրենքը լիազորում է իրավասու մարմիններին և պաշտոնատար անձանց մտնել իրավա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հարաբերությունների մեջ, կատարել գործողություններ, որոնք իրենց միասնությամբ ներկայացնում են քրեական դատավարության սկզբնական փուլի գործունեությունը⁶: Առիթն օրենքով սահմանված այն աղբյուրն է, որտեղից իրավասու պաշտոնատար անձը տեղեկություններ է ստանում նախապարտասուրվող, կատարվող կամ կատարված հանցագործությունների մասին⁷: Ընդ որում, քրեական գործ հարուցելու առիթը պետք է բավարարի օրենքով նախատեսված և՛ շեական (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 176-179-րդ հոդվածներով նախատեսված), և՛ բովանդակային պահանջներին⁸:

Քրեական գործ հարուցելու հիմքը հանցագործության հատկանիշների առկայության մասին վկայող տվյալներն են: Ընդ որում, քրեական գործ կարող է հարուցվել միայն հանցագործության հատկանիշների վերաբերյալ տվյալների բավարարության դեպքում: Դրանց բավարարության գնահատման կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ քրեական գործ հարուցելու համար անհրաժեշտ է ոչ թե հանցակազմի բոլոր տարրերի, այլ սույն հանցագործության արտաքին հատկանիշների առկայության հավաստումը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հանցագործության հատկանիշների առկայության վերաբերյալ ենթադրությունն օբյեկտիվորեն կրում է հավանական բնույթ, քանի որ դրա վերջնական հաստատումը գործի քննության հետագա փուլերի խնդիրն է: Քրեական գործ հարուցելու հիմքերի բավարարությունը ենթադրում է հանցագործության հատկանիշների վերաբերյալ տվյալների այնպիսի համակցություն, որն օբյեկտիվ դիրքորդին հնարավորություն կտա ենթադրություն կատարել հանցագործության հավանական առկայության վերաբերյալ: Հանցագործության հատկանիշների առկայության վերաբերյալ ողջամիտ կասկածների դեպքում պետք է հարուցվի քրեական գործ (քրեական վարույթը բացառող հանգամանքների բացակայության դեպքում), քանի որ նման կասկածները կարող են վերացվել միայն բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության միջոցով, ինչն էլ հնարավոր է հարուցված քրեական գործի պայմաններում: Այսինքն՝ քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է ղեկավարվի նման կասկածները հոգուր լիարժեք քննություն իրականացնելուն մեկնաբանելու սկզբունքով⁹:

15.1 Մինևույն ժամանակ անդրադառնալով քրեական գործի հարուցման փուլի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններին՝ Վճռաբեկ դատարանը նույն որոշմամբ նշել է, որ պայմանավորված դատական վերահսկողության խնդիրներով դրանք ընդգրկում են հետևյալ հարցադրումները.

«ա) արդյոք պահպանվել են «Քրեական գործ հարուցելը» վերաբերյալ կրող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ գլխում գերեզմանված պահանջները,

բ) արդյոք վիճարկվող որոշմամբ վարույթն իրականացնող մարմնի եզրահանգումները համապատասխանում են նրա կողմից չեռք բերված տվյալների ամբողջությամբ,

⁶ Տե՛ս Էմմա Կարապետյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2007 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-133/07 որոշումը:
⁷ Տե՛ս Ռուզաննա Նիսիյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0118/11/13 որոշման 20-րդ կետը:
⁸ Մանրամասն տե՛ս Էմմա Կարապետյանի, ինչպես նաև Ռուզաննա Նիսիյանի գործերով Վճռաբեկ դատարանի վերը հիշատակված որոշումները:
⁹ Տե՛ս Սիրվարդ Գևորգյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԼԴ/0018/11/16 որոշման 12-րդ կետը:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

զ) արդյոք չեոք են բերվել ողջամտորեն անհրաժեշտ տվյալներ քրեական գործ հարուցելու հարցի լուծման տեսանկյունից իրավական նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելու համար,

դ) վեր հանված խախտումներն արդյոք հանգեցրել են անչի իրավունքների կամ օրինական շահերի խախտման»¹⁰:

16. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ դիմող Ա.Ավետյանը ՀՀ գլխավոր դատախազին ներկայացված 2017 թվականի հունիսի 9-ի դիմումով հարողում է ներկայացրել այն մասին, որ իր նկատմամբ տեղի են ունեցել որոշակի հետապնդումներ, 5 օր պահվել է ձերբակալված անձանց պահման վայրում, այնուհետև ապօրինի վերցվել հաշվառման Վանաձորի հոգեճարտարաբանական դիսպանսերում¹¹:

Ներկայացված դիմումի հիման վրա նախապատրաստված նյութերով հետաքննության մարմինը քրեական գործի հարուցումը մերժել է այն պատճառաբանությամբ, որ Արմենուի Ավետյանին հոգեբուժական հիվանդանոցում որևէ մեկն ապօրինի չի տեղավորել կամ պահել, վերջինս Լոռու մարզի հոգեճարտարաբանական դիսպանսերում հաշվառվել է՝ հիմնվելով նրա մոտ հայտնաբերված «պարանոյդ համախտանիշ» ախտորոշման հիման վրա, և հետագայում 2009 թվականին իրականացված ստացիոնար դատահոգեբուժական փորձաքննությամբ ևս հիմնավորվել է Արմենուի Ավետյանի մոտ հոգեկան հիվանդության առկայությունը¹²:

Լոռու մարզի դատախազը բողոքը մերժելու մասին որոշմամբ նշել է, որ նյութերով քրեական գործ հարուցելու հիմքեր չեն հայտնաբերվել, ուստի վարույթն իրականացնող մարմինն իրավացիորեն մերժել է քրեական գործ հարուցելը, և այդ որոշումը վերացնելու իրավական հիմքեր առկա չեն, հետևաբար Արմենուի Ավետյանի բողոքն անհիմն է և ենթակա է մերժման¹³:

Առաջին ատյանի դատարանը, դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, գտել է, որ Ա.Ավետյանի հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների կապակցությամբ իրականացված նախնական ստուգման արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները բավարար չեն հավաստելու, որ առկա են քրեական գործ հարուցելու օրինական հիմքերը: Դատարանը փաստել է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս հետաքննիչի կողմից նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները չպահպանելու հետևանքով անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումներ առկա չեն¹⁴:

Վերաքննիչ դատարանը ևս, վերանայելով Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, գտել է, որ առկա չեն քրեական գործի հարուցման բավարար հիմքեր, և նյութերի նախապատրաստման ընթացքում ձեռք բերված փաստական տվյալներով չի հաստատվում, որ Ա.Ավետյանը Լոռու մարզի հոգեճարտարաբանական դիսպանսեր չի հաճախել, և իրեն այնտեղ գրանցելը կրել է անօրինական բնույթ, որի պայմաններում հետաքննության մարմինն իրավաչափ որոշում է կայացրել քրեական գործի հարուցումը՝ հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով մերժելու մասին: Արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, մերժելով հետաքննիչի որոշման դեմ բերված դիմողի

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

**ԴԱՏԱՎԱՍ
Իշխանություն**

¹⁰ Տե՛ս նույն որոշման 13-րդ կետը:
¹¹ Տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը:
¹² Տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը:
¹³ Տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը:
¹⁴ Տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը:

բողոքը, պահպանել է նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները, ինչի հետևանքով չեն խախտվել դիմող Արմենուհի Ավետյանի իրավունքներն ու օրինական շահերը, հետևաբար դիմող Ա.Ավետյանի վերաքննիչ բողոքի փաստարկները չեն կարող հիմք հանդիսանալ Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշումը բեկանելու համար¹⁵:

17. Նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 14-15.1-րդ կետերում վկայակոչված իրավադրույթների և արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները, հաստատելով դիմող Ա.Ավետյանի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման բացակայության փաստը, պատշաճ իրավական գնահատականի չեն արժանացրել այն, որ ներկայացված հաղորդման կապակցությամբ նյութերը նախապատրաստվել են թերի:

Մասնավորապես, հետաքննության մարմնի կողմից քննություն է իրականացվել միայն դիմողին Վանաձորի հոգեմայրադպրանական դիսպանսերում հաշվառման վերցնելու հանգամանքները պարզելու ուղղությամբ: Սակայն նախապատրաստված նյութերով քննություն չի իրականացվել դիմողի հաղորդմամբ նշված այն հանգամանքի շուրջ, որ վերջինս 5 օր ապօրինի պահվել է անազատության մեջ:

Մինչդեռ նշված հանգամանքն առերևույթ կարող է վկայել հանցագործության հատկանիշների առկայության մասին: Ընդ որում, թեև այդ դատողությունը ենթադրական բնույթի է, քանի որ նշված տեղեկատվության ճշտումը, դեպքի հանգամանքների պարզումը և ըստ անհրաժեշտության՝ համապատասխան քրեաիրավական գնահատական տալը գործով հետագա քննության խնդիրն է, սակայն տվյալ պահին, այդ կապակցությամբ քննություն չիրականացնելու պայմաններում, այն բավարար է դիմողի իրավունքների խախտումն արձանագրելու և քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու համար: Ուստի ենթադրյալ հանցագործության հատկանիշների առկայության վերաբերյալ ողջամիտ կասկածը (նկատի ունենալով նաև քրեական վարույթը բացառող հանգամանքների բացակայությունը) կարող է վերացվել միայն հարուցված քրեական գործի պայմաններում: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում Ա.Ավետյանի ներկայացրած հաղորդմամբ նշված ենթադրյալ հանցագործության հատկանիշների առկայության վերաբերյալ կասկածը ենթակա է մեկնաբանման հոգուտ լիարժեք քննության:

Հետևաբար, նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դիմող Արմենուհի Ավետյանի հաղորդման հիման վրա քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևություններն իրավաչափ չեն:

16. Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Արմենուհի Ավետյանի կողմից ներկայացված հաղորդման հիման վրա քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ընթացքում ստորադաս դատարանների կողմից թույլ է տրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի խախտում, որն իր բնույթով էական է, քանի որ ազդել է գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ և 406-րդ հոդվածների համաձայն, հիմք է Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարանների դատական ակտերը բեկանելու և փոփոխելու համար: Միևնույն ժամանակ հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝

¹⁵ Տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է վերացնել ՀՀ ոստիկանության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի հետաքննության բաժանմունքի հետաքննիչ Մ.Ավետիքյանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 9-ի՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 162-րդ, 163-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դիմող Արմենուհի Սարգսի Ավետյանի բողոքի հիման վրա Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 7-ի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 6-ի որոշումները բեկանել և փոփոխել: Դիմող Արմենուհի Ավետյանի բողոքը բավարարել՝ վերացնելով ոստիկանության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի հետաքննության բաժանմունքի հետաքննիչ Մ.Ավետիքյանի՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին 2017 թվականի հոկտեմբերի 9-ի որոշումը:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի նախագահ
Գագիկ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

ՀՀ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Սուրեն ՄՆԱՅՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն,
երկար տարիների կյանք
և վաստակաշատ հանգիստ,*

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Գագիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Սլավիկ ԹՈՐՈՍՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Էդվարդ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական
պալատի դատավոր
Էդգար ՍԵՂՐԱԿՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր
Ալեքսանդր ԱԶԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2019 1 - 2 (235-236)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Արգիշտի ՂԱԶԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Հրաչ ԱՅՎԱԶՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Արմեն ԳԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Ժաննա ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Արտակ ԹԱԳԵՎՈՍՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի նախագահ
Սամվել ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Նորա ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Իվան ԲԱՂՄԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*